

**ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ
ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΜΟΣ**

**ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:
Το Αυτοκέφαλο των Ορθοδόξων Σλαβικών Εκκλησιών: Ρωσίας,
Σερβίας και Βουλγαρίας.
Η Συμβολή του Οικουμενικού Πατριαρχείου**

Σπυρίδων Γερ. Μουρελάτος, Α.Μ. 139261

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Α΄: Δρ. κ. Γεώργιος Νεκτάριος Λόης

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Β΄: κ. Καπούλιας Απόστολος

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Γ΄: κ. Καραγιάννης Χρήστος

Ληξούρι, Ιούνιος 2023

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Σπυρίδων Μουρελάτος, 2023

Διεύθυνση: Ξενοδοχείο «Απόλαυση» Λογγός Ληξούρι, Τ.Κ. 28 200

Ηλεκτρονική Διεύθυνση: *apolafsigr@hotmail.com*

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All Rights reserved.

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία στην παρούσα εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους οι οποίοι διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω, επίσης, υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από τους ανωτέρω κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων τα οποία χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου. Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Πάντως, κατά τον Ν. 2121/1993 και τη διεθνή σύμβαση της Βέρνης –η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975- απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο (ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο), τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια της συγγραφέως του.

Η έγκριση της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας από τη Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα: Ορθόδοξη Χριστιανική Θεολογία και Θρησκευτικός Πλουραλισμός, του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους της Σχολής και του Πανεπιστημίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγικό Σημείωμα.....σελ. 5	σελ. 5
Ευχαριστίες.....σελ.7	σελ.7
Περίληψη.....	σελ.8-9

Résumé.....	σελ. 9
Λέξεις Κλειδιά.....	σελ.11
Mots-clés.....	σελ. 11
Πρόλογος.....	σελ.12
Κεφάλαιο 1. Περί Αυτοκέφαλου.....	σελ. 12
1.1 Ορισμός και ερμηνεία του Αυτοκέφαλου. Προϋποθέσεις και δεδομένα εκχώρησης Αυτοκεφαλίας.....	σελ.12
1.2 Οι ιδιαιτερότητες στη Βαλκανική Χερσόνησο και στην Ρωσία.....	σελ.15
Κεφάλαιο 2. Τα Σλαβικά Έθνη στην Ευρώπη.....	σελ.17
2.1 Εισαγωγή – Ιστορικό πλαίσιο.....	σελ.17
2.2 Οι Ισαπόστολοι Κύριλλος και Μεθόδιος.....	σελ.20
2.3 Η Βυζαντινή Ιδεολογία και οι επιδιώξεις της τον 9 ^ο αιώνα.....	σελ.21
2.4 Η σημαντικότητα του εκχριστιανισμού των Σλάβων.	σελ.22
Κεφάλαιο 3. Το Πατριαρχείο Μόσχας.....	σελ.23
3.1 Το αυτοκέφαλο της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ρωσίας.....	σελ. 23
3.2 Η γέννηση και η οργάνωση της Ρωσικής Εκκλησίας: Η κиеβινή περίοδος (989-1240).....	σελ. 23
3.3 Η Ρωσική Εκκλησία υπό την κυριαρχία των Μογγόλων: Η Μόσχα νέα πρωτεύουσα των Ρώσων (1240-1462 μ.Χ.).....	σελ. 27
3.4 Η πορεία της Ρωσικής Εκκλησίας από τη διοικητική αυτοτέλεια στην πατριαρχική περιωπή.....	σελ. 29
Κεφάλαιο 4. Η Σερβική Εκκλησία.....	σελ.35
4.1 Ο εκχριστιανισμός των Σέρβων και η ίδρυση της Σερβικής Εκκλησίας.....	σελ. 35.
4.2 Η Σερβική Εκκλησία υπό τον τσάρο Στέφανο Δουσάν – Οι σχέσεις της με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.....	σελ.39
...	σελ.39
4.3 Η Σερβική Εκκλησία κατά την περίοδο της Οθωμανικής κατοχής. Η υπαγωγή της στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.....	σελ.41
4.4 Η πορεία προς την Αυτονομία και την Πατριαρχική περιωπή. Η νεώτερη εποχή.....	σελ.42

Κεφάλαιο 5.

Το Πατριαρχείο Βουλγαρίας.....	σελ. 44
5.1 Εκχριστιανισμός των Βουλγάρων – Ίδρυση της Βουλγαρικής Εκκλησίας.....	σελ. 44
5.2 Διεκδικήσεις της Εκκλησιαστικής Αυτοκεφαλίας κατά το διάστημα 864-1186 μ.Χ.: Α΄ Βουλγαρικό Κράτος.....	σελ.46
5.3 Το ζήτημα της Εκκλησιαστικής Αυτοκεφαλίας κατά το διάστημα 1186-1393: Β΄ Βουλγαρικό ... κράτος.....	σελ.48
5.4 Το Αυτοκέφαλο στην υπηρεσία του βουλγαρικού Εθνοφυλετισμού.....	σελ.49
5.5 Η Βουλγαρική Εκκλησία κατά τον 20 ^ο αιώνα – Η ανύψωσή της σε Πατριαρχείο.....	σελ. 52

Κεφάλαιο 6.

Συμπεράσματα Επίλογος.....	σελ.56
-----------------------------------	--------

Βιβλιογραφία.....	σελ.57
--------------------------	--------

Διαδικτυακοί

Τόποι/Ιστοσελίδες.....	σελ.60
------------------------	--------

Οπτικοακουστικό

Υλικό.....	σελ.61
------------	--------

Κείμενα κατ' επιλογήν.....	σελ. 63
----------------------------	---------

Εικόνες κατ' επιλογήν	σελ.78
-----------------------------	--------

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η συγγραφή και δημιουργία της παρούσας διπλωματικής εργασίας γίνεται στο πλαίσιο των σπουδών μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία» και αφορά σε πρόσωπα και γεγονότα της εκκλησιαστικής ιστορίας της Ανατολικής Ευρώπης και της χερσονήσου του Αίμου. Γεγονότα ιστορικά που σχετίζονται με τις γεωπολιτικές εξελίξεις των περιόδων για τις οποίες γίνεται λόγος, οι οποίες αντανακλώνται και στην εκκλησιαστική διοίκηση κάθε κρατικού μορφώματος. Κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών μου κέντρισαν το ενδιαφέρον οι ιστορικές πτυχές και η διοικητική οργάνωση της Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας, πριν και μετά το οριστικό Σχίσμα του 1054. Η ομόνοια, η συναλληλία και το αδελφικό κλίμα εντός των χριστιανικών κοινοτήτων ήταν πάντοτε το επιδιωκόμενο χωρίς να γίνεται αυτό πάντοτε εφικτό. Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές μια πολεμική σύρραξη που λαμβάνει χώρα μεταξύ ομοδόξων λαών στην ευρωπαϊκή ήπειρο, επιβεβαιώνει, με τον απεχθέστερο και τραγικότερο τρόπο, την ροπή του ανθρώπινου γένους προς τον πειρασμό να εξουσιάζει, να καταδυναστεύει και να διαφεντεύει τους συνανθρώπους του. Με την ολοκλήρωση του προπτυχιακού προγράμματος σπουδών του ΕΑΠ « Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό», η παρακολούθηση του ΜΠΣ, για το οποίο εκπονείται η παρούσα διπλωματική εργασία, ήταν η φυσιολογική συνέχεια των γνωστικών και μαθησιακών μου αναζητήσεων. Ένας μακρύς, συναρπαστικός, μαγευτικός και εξόχως αποκαλυπτικός δρόμος που οδήγησε σε νέους προορισμούς γνώσης, ιδιαίτερα για κάποιον, όπως τον γράφοντα, που είχε λάβει άλλου είδους κατάρτιση στα σπουδαστικά του χρόνια. Τον δρόμο αυτόν, στον οποίο συνεχίζω να πορεύομαι με κύριο προορισμό την αναζήτηση της μιας και μόνης Αλήθειας. Πλέον αυτού τα αρκετά οδικά ταξίδια μου (με τρένο) των τελευταίων δύο δεκαετιών στον προαναφερθέντα γεωγραφικό χώρο κέντρισαν ακόμη περισσότερο το ενδιαφέρον μου για την απόκτηση περισσότερων γνώσεων για τους λαούς και τις περιοχές, όπου αυτοί ζουν. Τέλος, η δια βίου επιχειρηματική - επαγγελματική ενασχόλησή μου με τον τουρισμό με έχει φέρει σε διαρκή επαφή με ευρωπαϊκούς λαούς από πολλά κράτη, μεταξύ των οποίων και σλαβικά έθνη, όπως Ρώσους, Σέρβους, Βουλγάρους, Πολωνούς, Τσέχους κ.α. Ο σλαβικός κόσμος αν και είναι τόσο κοντά γεωγραφικά και πολιτισμικά στην ελληνική πραγματικότητα, εντούτοις παραμένει σε μεγάλο βαθμό άγνωστος ως προς τις διάφορες πτυχές του. Επιπλέον, οι Έλληνες, ειδικότερα κατά την νεότερη ιστορική περίοδο, έχουμε σταθερά το βλέμμα στραμμένο προς τη Δυτική Ευρώπη και πέραν του Ατλαντικού για

λόγους πολιτικούς, πολιτιστικούς και νεωτερι(στι)κών προτύπων. Πάραυτα, οι θρησκευτικοί, ιστορικοί και πολιτισμικοί δεσμοί με τους ομόδοξους Σέρβους, Βούλγαρους και Ρώσους είναι πολύ ισχυροί, επισκιάζονται όμως από τα γεωπολιτικά τεκταινόμενα. Το αντικείμενο του παρόντος κειμένου αφορά αυτά τα έθνη.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πρωταρχικά θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς τους διδάσκοντες στο Μ.Π.Σ. κ.κ. Αντωνόπουλο, Καραμούζη Πολύκαρπο, Τερέζη Χρήστο και Καραγιάννη Χρήστο για την μεταφορά της εμπειρίας τους στις θεολογικές σπουδές και για τις γνώσεις που μας προσέφεραν. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον Α΄ επιβλέποντα της Δ.Ε., καθηγητή κ. Γεώργιο Νεκτάριο Λόη τόσο για την στήριξη του στην εκπόνηση της όσο και για τις καίριες παρατηρήσεις και επισημάνσεις του έως ότου αυτή να λάβει την τελική της μορφή. Τέλος, ιδιαίτερα ξεχωριστή μνεία σε μια πλειάδα φίλων και γνώριμων, Ιερωμένων και λαϊκών, που έχουν εντρυφήσει στο γνωστικό πεδίο, το οποίο πραγματεύεται το παρόν πόνημα. Η απλόχερη βοήθειά τους, όταν και όπου ζητήθηκε, σε συγκεκριμένα σημεία υπήρξε καθοριστική για τη συνέχιση του παρόντος εγχειρήματος.

Αφιερώνεται στην μνήμη των γονέων μου, Γερασίμου και Αναστασίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα Διπλωματική εργασία (εφεξής Δ.Ε.) έχει ως αντικείμενο μελέτης το αυτοκέφαλο (ή/και αυτοκεφαλία) των ορθοδόξων εκκλησιών των Βουλγάρων, των Σέρβων και των Ρώσων. Με άλλα λόγια, μελετάται η λειτουργία του αυτοκέφαλου στα Πατριαρχεία της: Σερβίας με έδρα σήμερα το Βελιγράδι, της Βουλγαρίας με έδρα σήμερα τη Σόφια και της Ρωσίας με έδρα στη σύγχρονη εποχή τη Μόσχα. Το σύστημα λειτουργίας βασίστηκε στην αρχή της συνοδικότητας των ομόφωνων αποφάσεων και την επίλυση όποιων διαφορών με ανάλογο τρόπο. Αρχής γενομένης από την ίδρυση της χριστιανικής εκκλησίας από τον ενανθρωπίσαντα θεό, Ιησού Χριστό και κατοπινά το συνοδικό σύστημα της εκκλησίας Του με πρότυπο την αποστολική σύνοδο, όπως μας παραδίδεται από τις πράξεις των Αποστόλων¹.

Στο πέρασμα των αιώνων παρατηρείται η ολοένα και μεγαλύτερη εξάπλωση του χριστιανισμού πέρα από την ιστορική του κοιτίδα που είναι ο χώρος της Μέσης Ανατολής, της Αιγύπτου, της Μικράς Ασίας και της Ελλαδικής χερσονήσου. Από τον 7^ο αιώνα μ.Χ. στην Ανατολική Ευρώπη παρατηρείται η κάθοδος σλαβικών φύλων που θα επηρεάσουν την εθνολογική σύνθεση και θα επικρατήσουν πληθυσμιακά σε πολλές περιοχές με όριο τα βόρεια σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Οι σχέσεις με τους Βυζαντινούς -το κυρίαρχο κράτος της εποχής- είχαν πολλές διακυμάνσεις, με σταθερή την επιδίωξη της Κωνσταντινούπολης να τους προσεγγίσει με μέσα οικονομικά και πολιτισμικά με όχημα την ιεραποστολή και τον επακόλουθο εκχριστιανισμό τους.

Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στην οργανωτική δομή και διάρθρωση της εκκλησίας όπως διαμορφώθηκε κυρίως με τις αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων με το θεσμό των κατά τόπους επισκόπων και κυρίως με την ίδρυση των πέντε Πατριαρχείων: Αλεξάνδρειας, Ιεροσολύμων, Κωνσταντινούπολεως, Ρώμης και Αντιοχείας. Κατόπιν θα εστιάσουμε στην υπόσταση και αναγνώριση τοπικών εκκλησιών πάντα υπό την αιγίδα του Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολεως, ως έχοντα πρωτεύοντα ρόλο στα τεκταινόμενα. Διαμέσου και του οριστικού Σχίσματος Ανατολικής και Δυτικής εκκλησίας που προέκυψε του 1054, θα γίνει λόγος για τον σχηματισμό και τις αλλαγές στα κέντρα της εκκλησιαστικής διοίκησης και τις σχέσεις μεταξύ των.

---

¹ . Βαλλιανάτος Άγγελος ,*Ο διάλογος της Ορθοδοξίας με Ανατολή και Δύση*, 2008,σ.28

Βασικός στόχος της εργασίας είναι η εξέταση των προσπαθειών των ως άνω σλαβικών εκκλησιαστικών κοινοτήτων μέχρι της τελικής έκβασής τους, την απόκτηση Αυτοκεφαλίας και επακόλουθα την διοικητική και ποιμαντική τους αυτοτέλεια και την ελεύθερη βούληση και έκφραση εντός των ορίων που θέτουν οι Ιεροί Κανόνες. Με κοινό το πλαίσιο της ορθόδοξης αντίληψης περί πολυφωνίας και ξεχωριστής πνευματικής δημιουργίας εντός του ενιαίου σώματος του Χριστού και υπό τη μία, ενιαία κεφαλή της Ανατολικής Καθολικής Εκκλησίας. Οι μακροχρόνιες αυτές επιδιώξεις και διεκδικήσεις επέφεραν τριβές ακόμη και διακοπή κοινωνίας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο θεωρούταν ηγετικό πνευματικό κέντρο της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ανατολής, πρώτο μεταξύ ίσων της Πενταρχίας των παλαίφατων Πατριαρχείων της Ανατολής, Το Οικουμενικό Πατριαρχείο κατέχει εκ της θέσης του το μοναδικό προνόμιο της εκχώρησης του Αυτοκέφαλου στις Εκκλησίες που υπάγονται στη δικαιοδοσία του. Εκ των παραπάνω κατανοούμε τον πολυδιάστατο χαρακτήρα και την κρίσιμη διαχρονικά σημασία του θεσμού στην ζωή της Οικουμενικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. τήρηση κατά γράμμα και το πνεύμα των Ιερών Κανόνων διατρέχεται και διαβάλλεται από τις εκάστοτε ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες εντός των οποίων πρέπει να παρθούν οι όποιες αποφάσεις. Το κείμενο ολοκληρώνεται με τον επίλογο, στον οποίο αναλύονται τα συμπεράσματα και δίνεται μια κριτική ανάλυση αυτών.

Λέξεις-κλειδιά: Οικουμενικό Πατριαρχείο, Τόμος Αυτοκεφαλίας, εθνοφυλετισμός, βαλκανικός εθνικισμός, Ρώσοι, Βούλγαροι, Σέρβοι

Résumé

Ce mémoire de diplôme a pour objet d'étude l'autocéphalie des Églises orthodoxes des Bulgares, des Serbes et des Russes. C'est-à-dire des patriarcats respectifs de la Serbie, dont le siège est aujourd'hui à Belgrade, de la Bulgarie, dont le siège est aujourd'hui à

Sofia et de la Russie, dont le siège est aujourd'hui à Moscou. Le système du fonctionnement était basé sur le principe de l'unanimité des décisions et de la résolution des litiges par analogie. À compter de la fondation de l'Église chrétienne par le Dieu humanisant, Jésus-Christ, puis le système synodal de son église, tel qu'il nous a été transmis par les Actes des Apôtres.²

Au cours des siècles, on constate une propagation croissante du christianisme au-delà de son berceau historique, qui est le Moyen-Orient, l'Égypte, l'Asie Mineure et la péninsule grecque. À partir du XIIe siècle, en Europe de l'Est, il est observé la descendance des tribus slaves qui influenceront la composition ethnique et qui prévaudront en population dans de nombreuses régions bordant les frontières nord de l'Empire Byzantin. Les relations avec les Byzantins - l'État dominant de l'époque - ont connu bien des fluctuations, Constantinople cherchant constamment à les approcher par des moyens économiques et culturels à travers la mission et leur christianisation ultérieure.

Dans un premier temps, nous nous référerons à la structure organisationnelle et à la congrégation de l'Église telle qu'elle a été formée principalement par les décisions des Conciles œcuméniques avec l'institution des évêques locaux et surtout par l'établissement des cinq Patriarcats : Alexandrie, Jérusalem, Constantinople, Rome et Antioche. Ensuite nous nous concentrerons sur le statut et la reconnaissance des Églises locales, toujours sous les auspices du Patriarcat de Constantinople, y jouant un rôle primordial dans ce qui se passe. À travers le schisme final des Églises d'Orient et d'Occident en 1054, il sera question de la formation et des changements dans les centres de l'administration de l'Église et des relations entre eux.

L'objectif principal de la thèse est d'examiner les efforts des communautés ecclésiastiques slaves jusqu'à leur résultat final -l'acquisition de l'autocéphalie, dans le sens de l'autonomie administrative et du libre arbitre et de l'expression. Avec le cadre commun du concept orthodoxe de pluralisme et de création spirituelle séparée, au sein du Corps unique du Christ et sous un seul chef de l'Église catholique orientale. Ces revendications de longue date ont entraîné des frictions et même des conflits avec le Patriarcat œcuménique, en tant que principal centre spirituel de l'Église orthodoxe orientale. Qui détient, en vertu de sa position, le privilège unique d'accorder aux

---

² Arachtas, Vallianatos & Despote, 2008: 28.

l'autocéphalie aux Églises sous sa juridiction. Cela met en évidence le caractère multidimensionnel et l'importance cruciale de l'institution au fil du temps dans la vie de l'Église Orthodoxe œcuménique. L'adhésion à la lettre et à l'esprit des Canons sacrés imprégnée et discréditée par les conditions historiques, sociales et politiques dans lesquelles toute décision doit être prise. Le texte se termine par l'épilogue, dans lequel les conclusions et les jugements personnels sont soumis.

Mots-clés :

Patriarcat œcuménique, autocéphalie, nations slaves, enthophylétisme, nationalisme balkanique, Russes, Serbes, Bulgares

Πρόλογος

Στη γη της Παλαιστίνης τον πρώτο μ.Χ. αιώνα, με τη σημερινή χρονολόγηση, λαμβάνει χώρα το κορυφαίο γεγονός της σαρκώσεως του Λόγου, η ενανθρώπιση του Θεού, η επίγεια ζωή και δράση Του. Με την παρουσία Του στον κόσμο και εντός της ιστορίας του Ιησού Χριστού, ο Θεός και δημιουργός της ιστορίας υπεισέρχεται σε αυτόν και γίνεται μέρος του που ανασυντάσσει τη ροή του χρόνου. Αποκαλύπτεται « *ὄν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα*»³ στον πτωτικό άνθρωπο η οδός της λύτρωσης και η μία και μόνη αλήθεια. Ο ιδρυτής της χριστιανικής εκκλησίας και κεφαλή αυτής δίδαξε τις πανανθρώπινες αρετές, μίλησε για την αγάπη και τη βοήθεια στο συνάνθρωπο στάθηκε απέναντι στα κακώς κείμενα της εποχής, τα οποία διαχρονικά ταλανίζουν τις ανθρώπινες κοινωνίες μέχρι και σήμερα. Την αδικία, το ψέμα,

---

³ Σύμβολο της Πίστεως ή Σύμβολο της Νικαίας, όπως ορίστηκε στην Α΄ και Β΄ Οικουμενική Σύνοδο.

την εκμετάλλευση, τον υπέρμετρο πλουτισμό, τα πάθη και τις λαγνείες. Το μαρτυρικό του τέλος με την θυσία στο Σταυρό επιβεβαίωσε τη μεγαλοθυμία Του με την ταπείνωση Του.

Η υπέρβαση και το καινοφανές των χριστιανικών κοινοτήτων εντοπίζεται και σε ένα χαρακτηριστικό που θα απασχολήσει το παρόν κείμενο, ακριβώς λόγω του αντικειμένου, το οποίο πραγματεύεται: δεν είναι εκκλησία των Ελλήνων, των Ασσυρίων, των Ιουδαίων κ.ο.κ. αλλά η ορθόδοξος καθολική εκκλησία όλων των παροικούντων σε έναν τόπο, μια εκκλησιαστική επαρχία, μικρότερη ή μεγαλύτερη. Το χριστιανικό δόγμα συμπεριέλαβε όλους όσους ήθελαν να συμμετέχουν στην ευχαριστιακή κοινότητα και να γευτούν τον λόγο του Θεού και τη μετοχή τους στο σχέδιο σωτηρίας του κόσμου. Η νέα θρησκεία από τα πρώτα χρόνια της δράσης της έδειξε ξεχωριστό ενδιαφέρον για τους αδικημένους, τους ασθενέστερους κοινωνικά και οικονομικά- ακόμη και για τις γυναίκες που η θέση τους στις κοινωνίες της εποχής ήταν σε κατώτατο επίπεδο. Κατά συνέπεια, ανάλογη ήταν και η αντίδραση του παραδοσιακού ιερατείου και των ανώτερων κοινωνικών τάξεων, που κάθε άλλο παρά με καλό μάτι έβλεπαν την διάδοση και εξάπλωση του χριστιανισμού.

Κεφάλαιο 1- Περί Αυτοκέφαλου

1.1 Ορισμός και ερμηνεία του Αυτοκέφαλου. Προϋποθέσεις και δεδομένα εκχώρησης Αυτοκεφαλίας

Ο θεσμός του Αυτοκέφαλου δεν προσλαμβάνεται εκκλησιο-κανονικά ως χορηγία «ανεξάρτητης κεφαλής» στις Τοπικές Εκκλησίες, όπως θα μπορούσε να εκληφθεί με βάση την αναγωγή στο «έτυμον» του -σε μεγάλο βαθμό- συμβατικού αυτού όρου, αλλά ως παραχώρηση μιας διοικητικής ελευθερίας εντός των γεωγραφικών τους ορίων. Και πάντοτε μέσα στο ενιαίο σώμα της Μίας Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας υπό την επίβλεψη και κηδεμονία του «Πρώτου» μεταξύ ίσων, που είναι ο Οικουμενικός Πατριάρχης.⁴ Ο ρόλος του είναι σημαντικός, η παραχώρηση προνομίων και διοικητικής αυτοτέλειας επ' ουδενί δεν συνιστά κάποια μορφή εδαφικού «ακρωτηριασμού» και κατά συνέπεια, πνευματικής εμβέλειας. Σκοπός και στόχος είναι η διευκόλυνση και επίλυση προβλημάτων διοικητικής και ποιμαντικής μέριμνας. Ενίοτε δε λαμβάνονται και αποφάσεις με ιδιαίτερη ερμηνεία ακόμη και κατά μικρή παρέκκλιση αυτών. Είναι η

⁴ Ιεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου, Ο θεσμός της Αυτοκεφαλίας στην Ορθόδοξη Εκκλησία. εφημ. «Κιβωτός της Ορθοδοξίας», 22 Οκτωβρίου 2018.

εφαρμογή λύσης «κατ'οικονομίαν»⁵, όπως χαρακτηριστικά λέγεται στην εκκλησιαστική και κανονολογική διάλεκτο, όπου πρωταρχικό ρόλο παίζει η διαφύλαξη, υπεράσπιση και ενίσχυση του πατριαρχικού θεσμού. Ζητούμενο εκ μέρους του Οικουμενικού Θρόνου είναι η πιστότητα στα συνοδικά πράγματα και στην μακρά παράδοση της εκκλησίας.

Σ' αυτή την προοπτική, η έννοια του Αυτοκέφαλου μιας Τοπικής Εκκλησίας δεν σημασιοδοτείται ως απόσχισή της από το σώμα της καθολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας ούτε ως αυτονόμησή της από την Πρωτόθρονη Εκκλησία και Μητέρα των Εκκλησιών, το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Πολύ περισσότερο δεν μεταφράζεται εκκλησιολογικά σε διάσπαση της ενότητας της Εκκλησίας, ως μιας «κοινωνίας των Τοπικών Εκκλησιών», κεφαλή της οποίας είναι ο Χριστός. Μια Αυτοκέφαλη Τοπική Εκκλησία, εντάσσεται και λειτουργεί μέσα στο συνοδικό και ιεραρχικό πολίτευμα της Οικουμενικής Ορθόδοξης Εκκλησίας συνδεδεμένη με τις υπόλοιπες «αδελφές» μέσω διορθοδόξων σχέσεων διαμορφωμένων στη βάση της κανονικής παράδοσης και της μακραίωνης εκκλησιαστικής πράξης αλλά και των αντικειμενικών συνθηκών κάθε εποχής, ενώ δεσμεύεται, σε κάθε περίπτωση, να ομολογεί την ίδια εκκλησιαστική πίστη και να διατηρεί το ίδιο μυστηριακό βίωμα με αυτές.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι ο θεσμός της Αυτοκεφαλίας, χωρίς να στερείται θείας έμπνευσης και συμβολισμού, συνιστά ανθρώπινη κατασκευή –προϊόν της ανά τους αιώνες εμπειρίας και παράδοσης της Εκκλησίας στην ιστορική της πορεία. Δια τούτο παρουσιάζει ποικιλομορφία λόγω διαφορετικής ιδιοσυγκρασίας των λαών και του τρόπου ζωής αυτών. Ως αποτέλεσμα αυτών η μορφή και τα όριά του υπόκεινται σε αναπροσαρμογές και αναδιαμορφώσεις, κατά περίπτωση, υπό την επίδραση των εκάστοτε ιστορικών συγκυριών στα εκκλησιαστικά πράγματα και εξελίξεις. Οι όποιες αποφάσεις τοπικών και ευρύτερων –πανορθοδόξων, και παλιότερα Οικουμενικών συνόδων λαμβάνονται σχεδόν πάντοτε «κατ'οικονομίαν», και όχι με την απόλυτη προσήλωση στο γράμμα των Ιερών κανόνων.⁶ Η ιστορικότητα και δυναμική που διαθέτει ως θεσμός, εξηγούν και ερμηνεύουν τόσο την αδυναμία του εννοιολογικού (περι)ορισμού του στο

⁵Όρος της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Έχοντας ως με βάση το σχέδιο του Θεού της Θείας Οικονομίας για τη σωτηρία του ανθρώπου με την ενανθρώπιση του Υιού Του. Δεδομένης της ανθρώπινης αδυναμίας και ροπής προς το εσφαλμένο η διοικούσα Εκκλησία αποφασίζει και δρα με επιείκεια και φιλανθρωπία σε θέματα ποιμαντικού χαρακτήρα, κυρίως.

⁶ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, 1998.σ.7.

πλαίσιο ενός σαφούς, περιεκτικού και καθολικά αποδεκτού ορισμού⁷ όσο και της αντιμετώπισης σχετικών χρονιζόντων, μειζόνων εκκλησιαστικών ζητημάτων που ανέκυψαν, κατά καιρούς, στην εξελικτική πορεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, καθ' όλη τη διάρκεια της δεύτερης χιλιετίας, διαταράσσοντας την ενότητά της και την κοινωνία των κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών. Στη Δύση όπου η παπική εξουσία συγκέντρωσε τον απόλυτο έλεγχο με ένα βαθειά συγκεντρωτικό σύστημα, δεν παρατηρήθηκαν τέτοια φαινόμενα.

Παραπέμπουμε για την περαιτέρω κατανόηση του θεσμού στον Μητροπολίτη Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου κ. Ιερόθεου⁸ που επισημαίνει την απουσία του όρου “Αυτοκέφαλος” στους Κανόνες της Εκκλησίας και την έλλειψη επίσημης καθιέρωσής του σε νεότερες Πατριαρχικές Πράξεις. Δηλαδή η έννοια του Αυτοκέφαλου δεν ανήκει στην «οντολογία» της Εκκλησίας, αλλά στην ιστορική της «υπόσταση». Σ' αυτή τη βάση μόνον μέσα από το πρίσμα της εποχής, για την οποία γίνεται λόγος ιστορικής πραγματικότητας και των ιστορικών δεδομένων και συγκυριών μπορούμε να προσεγγίσουμε και να κατανοήσουμε τους λόγους και τις αιτίες. Και πιο συγκεκριμένα επί του εξεταζόμενου θέματος, την χάραξη συγκεκριμένης εκκλησιαστικής πολιτικής και όσον αφορά στο ζήτημα του Αυτοκέφαλου των Σλαβικών Εκκλησιών από τον 9^ο μ.Χ. αιώνα και εξής.

Διαχρονικά, η παροχή καθεστώτος εκκλησιαστικής αυτοκεφαλίας σε μια εθνική ομάδα, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με και αποτελεί φυσιολογική συνέχεια της απόκτησης εθνικής ανεξαρτησίας και αυτοδιοίκησης και την αποκοπή αυτής από την υπέρτερη και ευρύτερη κρατική εξουσία –«αυτοκρατορική» και συνήθως, πολυεθνική . Κατά συνέπεια, το Αυτοκέφαλο και η όλη προβληματική του δεν καθίστανται δυνατόν να διαχωριστούν από το ζήτημα των σχέσεων Εκκλησίας – Πολιτείας. Για τους ίδιους λόγους δεν γίνεται να προσεγγιστούν ανεξάρτητα από τη γενικότερη πολιτική της Κωνσταντινούπολης, όπως αυτή διαμορφώθηκε στην εξέλιξή της, υπό την πίεση της αλλαγής του συσχετισμού δυνάμεων, τον οποίο προκάλεσε η δημιουργία νέων κρατικών οντοτήτων με κύριο χαρακτηριστικό την εθνική τους ομοιογένεια. Αυτά διεκδικούν την εκκλησιαστική ανεξαρτησία τους ως διάσταση της ταυτότητάς τους και νομιμοποιητικό στοιχείο της

⁷ Φειδάς, Ι. Βλάσιος *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ρωσίας*, εκδόσεις Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, 2005, σ.7

⁸ Ιεροθέου Μητρ. Ναυπάκτου...οπ.π.

εθνοκρατικής αυτονομίας και κυριαρχίας τους. Πάντοτε γίνεται λόγος για περιοχές, όπου κυριαρχούσαν ορθόδοξοι ηγεμόνες και η πλειονότητα -τουλάχιστον- των υπηκόων ήταν χριστιανοί.

Το εν λόγω φαινόμενο είναι ιδιαίτερα αισθητό στον βαλκανικό χώρο, όπου, όπως υποστηρίζει ο Olivier Clement στο βιβλίο του, *Τι γνωρίζω; Η Ορθόδοξη Εκκλησία*⁹, ο θεσμός της Αυτοκεφαλίας τέθηκε στην υπηρεσία των πολιτικών - εθνικιστικών επιδιώξεων των Σλάβων και η Εκκλησία μετατράπηκε σταδιακά από τοπική, βάσει των Ιερών Κανόνων, εξαρτώμενη από την Πρωτόθρονη Εκκλησία, το Οικουμενικό Πατριαρχείο, σε Εθνική Εκκλησία ενός συγκεκριμένου έθνους-κράτους, σηματοδοτώντας τη μετάβαση από το καθεστώς της αυτοκεφαλίας σ' αυτό της «αυτοκεφαλαρχίας». Σε αυτό γίνεται λόγος για τη σταδιακή μετάβαση των Σλαβικών Εκκλησιών, για εισέλθουμε στο αντικείμενο του παρόντος πονήματος, από το καθεστώς της διοικητικής ελευθερίας εντός του ενιαίου Σώματος του Χριστού. Κατά το πρότυπο του «μελισμού του ευχαριστηριακού άρτου», στη διάκρισή τους από τη μία, ενιαία, κεφαλή της Ανατολικής καθολικής Εκκλησίας ως αυτόνομων και ανεξάρτητων κεφαλών, πλήττεται, κατά παράβαση των εκκλησιαστικών και κανονικών αρχών η κοινωνιακή ενότητα των τοπικών εκκλησιών και αλλοιώνεται/αλλοτριώνεται το εκκλησιαστικό τοπίο με επιβλαβείς συνέπειες στην εκκλησιοκανονική υπόσταση της ίδιας της Εκκλησίας. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι το ζήτημα της Αυτοκεφαλίας των Εκκλησιών συνιστά ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο και πολυσύνθετο εκκλησιαστικό ζήτημα με ιδεολογικές και πολιτικές προεκτάσεις. Το οποίο και έχει αναδειχθεί σε κρίσιμο -διαχρονικό- πρόβλημα εφαρμογής κανονικού δικαίου και εκκλησιολογικό, το οποίο δεν έχει τύχει ακόμη επίλυσης.

1.2 Οι ιδιαιτερότητες στη Βαλκανική Χερσόνησο και στη Ρωσία

Η κρισιμότητά και η επιτακτική ανάγκη αποκατάστασης της εκκλησιαστικής κοινωνίας στη ζωή της ορθόδοξης Εκκλησίας σε μια εποχή, μάλιστα, αυξανόμενης ανάπτυξης ενός εθνοφυλετικού πνεύματος διασπαστικού της πνευματικής της ενότητας, αποτέλεσε το ερέθισμα για τη συγγραφή της παρούσας εργασίας. Το ουσιαστικό όμως κίνητρο για την εκπόνησή της, ήταν το προσωπικό μας ενδιαφέρον όσον αφορά στο ευρύτατο και

⁹ Clement, Olivier, *Τι γνωρίζω; Η Ορθόδοξη Εκκλησία*, εκδόσεις Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, Αθήνα, 2007σ.7.

πολύπλοκο εκκλησιοκανονικό ζήτημα της Αυτοκεφαλίας των Εκκλησιών, όπως εμφανίστηκε στον ευρασιατικό χώρο από τα μέσα του 9^{ου} μ.Χ. αιώνα. Στο πλαίσιο του εκχριστιανισμού των Σλάβων και της δημιουργίας των Σλαβικών Εκκλησιών μέχρι σήμερα, παρουσιάζονται ποικίλες εξελίξεις με ανακατατάξεις και μεταβολές για τις οποίες θα γίνει λόγος παρακάτω. .

Μέσα από την πραγμάτευση του θέματος αναμένεται, σ' ένα πρώτο επίπεδο, να αναδειχθούν η σπουδαιότητα της διάδοσης του χριστιανισμού σε λαούς και τόπους έξω από τα όρια του βυζαντινού κράτους και οι πολιτιστικές και πολιτικές προεκτάσεις του εκχριστιανισμού των Σλάβων. Ταυτόχρονα αναμένουμε να αναδειχθούν και οι ανταγωνιστικές πρακτικές της Ανατολικής Ορθόδοξης εκκλησίας και Παπικής εξουσίας και του Βατικανού που ανέκυψαν με σκοπό την, όσο δυνατόν, μεγαλύτερη γεωγραφική και κατ' αναλογία πληθυσμιακή επιρροή τους στον συγκεκριμένο χώρο. Απαντάται το φαινόμενο της διείσδυσης Λατίνων ιεραποστόλων μέσω της Ουνίας, ένα μόνιμο σημείο τριβής μεταξύ Ορθοδοξίας και Παπισμού.¹⁰ Σ' ένα δεύτερο επίπεδο, με αυτή την εργασία στοχεύουμε να γίνουν κατανοητές η, σημασία της Αυτοκεφαλίας για τις κατά τόπους Εκκλησίες, και οι πολιτικές και οι πολιτισμικές προεκτάσεις της διεκδίκησης και της κατάκτησής της στις σχέσεις των κατά τόπους Εκκλησιών με τις ηγεσίες των κρατών (και μοναρχών παλαιότερα) όσο και με τη Μητέρα-Εκκλησία, το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Απώτερος σκοπός είναι η αποφυγή φαινομένων Εθνοφυλετισμού, όπως αυτά που καταδικάστηκαν από πανορθόδοξα συνοδικά όργανα¹¹.

Σ' αυτό το πλαίσιο, επιχειρείται, σε επίπεδο μεθοδολογίας, η διερεύνηση του ζητήματος του Αυτοκέφαλου των Σλαβικών Εκκλησιών στην ιστορική τους διαδρομή κατά τη δεύτερη χιλιετία μέσω μιας ιστορικοκανονικής προσέγγισής του υπό το πρίσμα

¹⁰ Αναφέρεται και ως *Ελληνόρυθμη Εκκλησία*. Ουνίτες ονομάζονται όλοι οι λαοί της Ανατολής που διατηρούν τα δικά τους και άλλα έθιμα και εμφανισιακά λειτουργικά γνωρίσματα, όμως, δογματικά και διοικητικά ανήκουν στην Εκκλησία της Ρώμης. Η Ανατολική Εκκλησία πρόβαλε μόνιμη απαίτηση την δογματική καταδίκη της Ουνίας και την διακοπή της δράσης της και έχει γενικότερα έχει αρνητική εικόνα τουλάχιστον στο ορθόδοξο ποίμνιο. Η στάση της Ρώμης χαρακτηρίζεται από την Ορθόδοξη Εκκλησία τουλάχιστον ως αμφίσημη επί του Θέματος (βλ.Μπέγζος, Πορτελάνος, Καργιώτογλου και Μεταλληνός, 2001: σ.87).

¹¹ Αναφερόμαστε στην Μείζονα Ορθόδοξη Σύνοδο του 1872 που έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη το 1872 και δημιούργησε τον όρο *Εθνοφυλετισμο* για να αντιμετωπίσει φαινόμενα που αναπτύσσονταν στο χώρο της βαλκανικής την εποχή εκείνη που έιχα να κάνουμε με γεωπολιτικές ανακατατάξεις με τη δημιουργία εθνικών κρατών και κατ' επέκταση σχισματικές τάσεις εντός της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

των σχέσεων Εκκλησίας – Πολιτείας, όπως διαμορφώθηκαν στην πορεία των αιώνων, βασισμένης σε μια πλούσια συλλογή δεδομένων: σχετική ελληνική και ξένη βιβλιογραφία, εκπαιδευτικό υλικό του ΕΑΠ, συγγράμματα και σημειώσεις παραδόσεων Ανωτάτων Εκκλησιαστικών Ακαδημιών και σχετικών τμημάτων πανεπιστημιακών σχολών, συναφείς πτυχιακές και διπλωματικές εργασίες, οπτικοακουστικό υλικό και ιστοσελίδες, αλλά και δια ζώσης επαφές και συζητήσεις με εκπαιδευτικούς της ανώτερης εκπαίδευσης και μελετητές ιστορίας με σχετικό αντικείμενο ενδιαφέροντος.

Κεφαλαίο 2. Τα Σλαβικά Έθνη στην Ευρώπη

2.1 Εισαγωγή–Ιστορικό Πλαίσιο

Οι Ορθόδοξες Σλαβικές Εκκλησίες, στις οποίες συγκαταλέγονται αυτές της Ρωσίας, της Σερβίας και της Βουλγαρίας, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα Ορθόδοξων Εκκλησιών που, παρά την ξέχωρη φυσιογνωμία, την οποία διατήρησαν στο πέρασμα των αιώνων και την ιδιαίτερη πορεία, την οποία ακολούθησαν, δεν παρέκκλιναν ποτέ από την πατερική παράδοση και την ανατολική ορθόδοξη πνευματικότητα. Οι Βούλγαροι συγκαταλέγονται εντός αυτών παρόλο που δεν αποτελούν έθνος σλαβικής προέλευσης αλλά τουρανικής καταγωγής, (συχνά αναφέρονται και ως πρωτοβούλγαροι) που κατοπινά αναμίχθηκαν με σλαβικούς πληθυσμούς ώστε να θεωρούνται τέτοιοι καθ' όσον τελικά αφομοιώθηκαν. Σύμφωνα με τον καθ. Ιωάννη Ταρνανίδα , υπάρχουν λόγοι αυτής της ιδιαιτερότητας, που τους κατέστησε οργανικό και αναπόσπαστο μέρος της ανατολικής χριστιανικής παράδοσης. Αυτοί θα πρέπει να αναζητηθούν στον αρμονικό συγκρητισμό των ιδιοσυγκρασιακών στοιχείων των Σλαβικών λαών, των κοινών εθνικών καταβολών αυτών και των παραδοσιακών τους παγανιστικών αντιλήψεων περί του θείου με τις έντονες πολιτισμικές, δομικές επιρροές του Βυζαντίου, τα υψηλά νοήματα της χριστιανικής θρησκείας και τη δυναμική της ελληνικής γλώσσας και σκέψης¹².

---

¹² Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη στην ιστορική εξέλιξη του Αυτοκεφάλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, 2006 σ.62.

Η «γένεση», αν μπορεί να ειπωθεί έτσι, των Σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών, συνιστά προϊόν της ιεραποστολικής δραστηριότητας του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης, ως Μητέρας Εκκλησίας των κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών, εντός του ιστορικού πλαισίου και της εν γένει ιστορικής εξέλιξης των λαών της Βαλκανικής, κατά τη Βυζαντινή Περίοδο (αλλά και τους νεότερους χρόνους) σε συνάρτηση πάντοτε με μια ευτυχή ιστορική συγκυρία: την πορεία ανόρθωσης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, η οποία άρχισε στα μέσα του 9^{ου} μ.Χ. αιώνα και αναφέρεται και σε ιστορικές καταγραφές και ως «Βυζαντινός Ουμανισμός». Η αναγέννηση που επακολούθησε σε όλους τους τομείς της κοινωνικής, πνευματικής και πολιτικής ζωής στο εσωτερικό του Βυζαντινού κράτους με το πέρας της κρίσης, την οποία προκάλεσαν η Εικονομαχία και οι σκληροί και αμφίρροποι αγώνες του με τους Άραβες, κυρίως, δημιούργησε τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την επέκταση της επιρροής του Βυζαντίου στα βόρεια και ανατολικά σύνορά του. Αυτό κατέστη δυνατό μέσω της ανάπτυξης μιας οικουμενικής εξωτερικής πολιτικής -τόσο σε επίπεδο πολιτικό όσο και πνευματικό/πολιτισμικό βασισμένης, κατά κύριο λόγο, στον εκχριστιανισμό των λαών πέραν των ορίων του –στα όμορα, κατά βάση, εδάφη του.

Ως παράγωγο της ανάκαμψης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ήταν η άσκηση εξωστρεφούς εξωτερικής πολιτικής με δυναμικά χαρακτηριστικά. Με επιτυχημένες διπλωματικές πρακτικές αναδείχτηκε της σε πολιτικά κυρίαρχου και πολιτισμικά υπέρτερου στον ευρύτερο γεωγραφικό της χώρο. Με τον τρόπο αυτό επηρέασε και καθόρισε στην εξέλιξη μεσαιωνικών λαών και κρατών της Ανατολικής Ευρώπης για αυτούς τους οποίους ο Dimitri Obolensky¹³ ισχυρίζεται ότι από ορισμένες απόψεις συγκροτούσαν μια ενότητα καθότι υπήρξαν οσμώσεις και επαφές. Με τον όρο «Βυζαντινή Κοινοπολιτεία», περιγράφεται η συγκυρία αυτή όπου καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε και το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Μεταγενέστερα με την πτώση της Βασιλεύουσας στους Οθωμανούς, υπήρξαν αξιοσημείωτες αλλαγές. Η βυζαντινή εκκλησιαστική πολιτική ιδεολογία, την οποία συγκροτούσαν αυτές οι αντιλήψεις, καθιστούσε ανενεργή τη ρωμαϊκή ιδέα, στην οποία είχε αρθρωθεί η ίδρυση και η ιστορική διαδρομή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, αφήνοντας μετέωρη και την πολιτική θεολογία του Οικουμενικού Θρόνου¹⁴. Κι αυτό, παρά το γεγονός ότι ο κατακτητής

¹³ Obolensky, Dimitri, *Βυζαντινή Κοινοπολιτεία. Η Ανατολική Ευρώπη (500-1453)*, μτφρ. Β. Σπυροπούλου, , εκδόσεις. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 2022,σ.17..

¹⁴ Φειδάς, Ι. Βλάσιος *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ρωσίας*, 2005,σ.215

επέδωσε πρόσθετο κύρος στον Πατριάρχη, αναγνωρίζοντάς του τον ρόλο του πνευματικού ταγού και εθνάρχη όλων αδιακρίτως των ορθόδοξων λαών της Βαλκανικής και, παραχωρώντας του κάποιες από τις δικαιοδοσίες του Βυζαντινού Αυτοκράτορα επί των υπηκόων του¹⁵. Πρόκειται για τον θεσμό της Εθναρχίας και την πάγια τακτική των Οθωμανών να διαχωρίζουν τους ραγιαδες (υπηκόους) βάσει του θρησκευματος τους και όχι με εθνολογικά κριτήρια. Οι εγγενείς διοικητικές και οργανωτικές αδυναμίες διαχρονικά χαρακτήριζαν τους Οθωμανούς λόγω φυλετικών χαρακτηριστικών και ιδιοσυγκρασίας. Για αυτό σε ακόμη και ανώτερα/ανώτατα αξιώματα, επιλέγονταν αλλοεθνείς υποτελείς της Υψηλής Πύλης, ενίοτε δε και αλλόθρησκοι. Ο στόχος του κατακτητή πρωτίστως ήταν φυσικά να διαφυλάξει τα συμφέροντά του και να εξασφαλίσει τη μεγαλύτερη δυνατή ηρεμία και τάξη εντός της επικράτειας του κράτους.

Ως ηγετικό πνευματικό κέντρο στην Ορθόδοξη Εκκλησία με έδρα την Κωνσταντινούπολη, το Οικουμενικό Πατριαρχείο διεύρυνε σε σημαντικό βαθμό τις δικαιοδοσίες του σ' αυτή την ιστορική-πολιτική συγκυρία του β' μισού του 9^{ου} μ.Χ.¹⁶ αιώνα και στο πλαίσιο της εντυπωσιακής επέκτασης των εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στην Ανατολή και τον Καύκασο, επεκτείνοντας σε αгаστή συνεργασία με την πολιτική εξουσία το ιεραποστολικό¹⁷ του έργο στη Μοραβία, την Κιεβική Ρωσία, τη Χαζαρία, τη Βουλγαρία, τη Σερβία και την Αλανία. Στην ιεραποστολική «εξόρμηση» που επιτέλεσε προς τον σλαβικό κόσμο υπό την αιγίδα του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' και με εμπνευστή τον Πατριάρχη Φώτιο και η οποία ολοκληρώθηκε, σε ευρεία κλίμακα, κατά την περίοδο του Βασιλείου Α' του Μακεδόνα (867-886), κεφαλαιώδους σημασίας θεωρείται η συμβολή των μεγάλων ιεραποστόλων και φωτιστών Κύριλλου και Μεθόδιου¹⁸. Ο Πατριάρχης Φώτιος υπήρξε μια ξεχωριστή προσωπικότητα με καταλυτική επιρροή στην βυζαντινή ιστορία των μέσων χρόνων και μεταγενέστερα. Η ευρυμάθειά του και οι πολιτικές του ικανότητες ωφέλησαν, στον μέγιστο βαθμό, το Βυζαντινό κράτος. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, και αξίζει να αναφερθεί, ότι χειροτονήθηκε ταχύτατα

¹⁵ Ταρνανίδης Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη στην ιστορική εξέλιξη του Αυτοκεφάλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, 2006, σ.130).

¹⁶ Οπ.π. σσ.73-74.

¹⁷ Στην Ορθόδοξη εκκλησία και στην ανατολική παράδοση δίδεται συνηθέστερα ο τίτλος *Ισαπόστολος* για εξόχως σημαντικά πρόσωπα που συνέβαλαν καθοριστικά στην διάδοση της Πίστης και κατοπινά αγιοποιήθηκαν.

¹⁸ Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Πηγές Εκκλησιαστικής Ιστορίας των Ορθόδοξων Σλάβων*, , 1997,σελ 6.

σε όλα τα επίπεδα της ιεροσύνης, εντός ολίγων ημερών, προκειμένου να ανέλθει στον πατριαρχικό θρόνο¹⁹ γεγονός που καταδεικνύει την σημαντικότητα του ανδρός

Ύστερα από τον εκχριστιανισμό των λαών αυτών προέκυψαν, όπως είναι φυσικό επακόλουθο, ζητήματα οργάνωσης και διοίκησης του ποιμνίου κατά το ελληνορθόδοξο πρότυπο και το παράδειγμα της Κωνσταντινούπολης με τις επαρχίες της και τους κατά τόπους επίσκοπους. Σε κατοπινούς χρόνους ετέθη θέμα και εκκλησιαστικής αυτονομίας και ανεξαρτησίας. Το Αυτοκέφαλο των Σλαβικών Εκκλησιών προέκυψε μέσα από διάφορες διεργασίες στο διάβα των αιώνων (ενίοτε μέσα και από ανταγωνιστικές και συγκρουσιακές καταστάσεις), οι οποίες αναπτύχθηκαν και εξελίχθηκαν με διαφορετικούς ρυθμούς για την καθεμιά ανάλογα με το ιδιαίτερο εθνικό περιβάλλον της, τη ξεχωριστή φυσιογνωμία του ποιμνίου της και τις ιδιαιτερότητες των παραδόσεών του. Οι πολιτικές ή εθνοφυλετικές σκοπιμότητες ήταν ξένες προς την αποστολή της Εκκλησίας και άμεσα συναρτώμενες με τον συσχετισμό ισχύος μεταξύ εκάστης εθνικής σλαβικής ομάδας και του Βυζαντίου σε μια δοσμένη ιστορική συγκυρία. Η κατάκτηση της διοικητικής ελευθερίας και αυτονομίας τους, υπό την έννοια της απόκτησης ενιαίας εκκλησιαστικής διοίκησης «ενδεδυμένης» το κανονικό δικαίωμα να καθορίζει τα της εκλογής, χειροτονίας και δίκης των Επισκόπων, να ρυθμίζει όλα τα εκκλησιαστικά θέματα της Τοπικής Εκκλησίας και να διαχειρίζεται ελεύθερα τις σχέσεις της με τις κρατικές αρχές και τις άλλες Εκκλησίες. Η παροχή καθεστώτος εκκλησιαστικής αυτοκεφαλίας, είχε πάντοτε και σαφείς πολιτικές προεκτάσεις, καθότι εδραίωνε ηγεμονίες και προσέδιδε ξεχωριστή υπόσταση σε βασιλικούς οίκους, κυρίως, όταν είχαν εμφανείς επεκτατικές βλέψεις.

2.2 Οι Ισαπόστολοι Κύριλλος και Μεθόδιος

Οι άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος, κατά σάρκα αδελφοί, γεννήθηκαν στην Θεσσαλονίκη το 827 και μεταξύ 815-820 αντίστοιχα. Ο αρχικά ονομαζόμενος Κωνσταντίνος άλλαξε το όνομα του σε Κύριλλος, όταν εκάρει μοναχός στη Ρώμη τις παραμονές της αποδημίας του διαισθανόμενος το τέλος του²⁰. Ο κατά κόσμον Μιχαήλ μετονομάσθηκε σε Μεθόδιο, γινόμενος μοναχός στον Όλυμπο της Μυσίας στη Μικρά Ασία²¹. Προερχόμενοι από πατέρα υψηλόβαθμο αξιωματούχο θεωρούνται ευγενικής καταγωγής χωρίς να γνωρίζουμε πολλά περισσότερα. Αν και δεν υπάρχουν ομοίως σαφείς ενδείξεις για την

¹⁹Μέγας Φώτιος: Η ζωή και το έργο του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως - Cognosco Radio

²⁰ Ταχιάος, Αντώνιος, Αμίλιος, *Πηγές Εκκλησιαστικής Ιστορίας των Ορθοδόξων Σλάβων*, , 1997,σελ 15.

21

εθνική τους προέλευση, αποδεκτά επικρατέστερη είναι η ελληνική, κάτι που τονίζουν έγκυροι έλληνες και ξένοι ιστορικοί και σλαβολόγοι . Στις βιογραφίες τους αναφέρεται ότι πέραν της ελληνικής γνώριζαν την αραβική την εβραϊκή την συριακή και την σλαβική γλώσσα. Οι γνώσεις αυτές σε συνδυασμό με την υψηλή φιλοσοφική, γενική και θεολογική τους μόρφωση αποτέλεσαν τα εφόδια για την διπλωματική και ιεραποστολική τους δράση. Στάθηκαν μαζί ή και ξεχωριστά από τον βυζαντινό αυτοκράτορα σε σημαντικές αποστολές σε άλλα βασίλεια. Με κορυφαία αυτές στον σλαβικό κόσμο, κύρια στην περιοχή της Μοραβίας.

Η Μεγάλη Μοραβία ακμάζων κράτος της εποχής, περιελάμβανε εδάφη των σημερινών κρατών Τσεχίας και Σλοβακίας καθώς και τμήματα της Ουγγαρίας και της Πολωνίας. Ο ηγεμόνας Ρατισλάβ με επίσημη πρόσκληση ζήτησε από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄ να του υποδείξει και να οργανώσει αποστολή σοφών και φωτισμένων αξιωματούχων για την εκκλησιαστική και πνευματική φώτιση του λαού του. Βασικό σημείο στο οποίο επέμεινε ήταν να μπορέσει να γίνει κατήχηση και λειτουργίες στη γλώσσα, την οποία γνώριζαν, την παλαιοσλαβική και όχι κάποια άλλη. Την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε η εκκλησία της Ρώμης είχε απαράβατο όρο το τρίγλωσσο. Δηλαδή η λειτουργική γλώσσα της χριστιανικής πίστης να είναι Λατινική, Ελληνική ή Εβραϊκή, αποκλείοντας οποιαδήποτε άλλη με συνεπακόλουθα να μην είναι ούτε κατ' ελάχιστον κατανοητή σε άλλα έθνη. Η πρόσκληση (ή κάλεσμα) του Μοραβού ηγεμόνα βέβαια επιδέχεται και μια δεύτερη ανάγνωση. Με τον τρόπο αυτό επιθυμούσε να ισχυροποιήσει τη θέση του με το βυζαντινό κράτος, ενώ ταυτόχρονα θα αντιμετώπιζε τους εχθρούς και σφετεριστές της εξουσίας εντός του βασιλείου του και θα απομάκρυνε τον γερμανικό κίνδυνο που επιβουλευόταν την αυτοτέλειά του και την εδαφική του κυριαρχία. .

2.2 Η Βυζαντινή Ιδεολογία και οι επιδιώξεις της τον 9^ο αιώνα

Οι δύο Θεσσαλονικείς αδελφοί, συνέδεσαν στη δοσμένη ιστορική περίοδο τη δραστηριότητά τους με την εξωτερική πολιτική του Βυζαντίου, η οποία προσέβλεπε στον σταδιακό εκχριστιανισμό των Σλάβων και τη συνεπακόλουθη ενσωμάτωσή τους στη σφαίρα της πολιτικής επιρροής και της πνευματικής ακτινοβολίας του για δύο λόγους: αφενός τη διασφάλιση της ηρεμίας στα βόρεια σύνορα της Αυτοκρατορίας αφετέρου, την εξασφάλιση «των πρωτείων» της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας έναντι της Παπικής εξουσίας και του Βατικανού στον ανταγωνισμό τους για την κατάληψη της ανώτατης εξουσίας στη χριστιανική κοινωνία, μέσω της κατά το δυνατόν μεγαλύτερης επέκτασης

της γεωγραφικής -και κατ' αναλογία πληθυσμιακής- επιρροής της στον Μεσαιωνικό κόσμο.

Η υψίστης σημασίας προσφορά των δύο φωτιστών ισαποστόλων στο οικουμενικής προοπτικής αυτό έργο, έγκειται στη διάδοση του Χριστιανισμού και τη μεταλαμπάδευση του πολιτισμικού πλούτου του Βυζαντίου στους σλαβικούς πληθυσμούς μέσα από την εφεύρεση του γλαγολιτικού αλφαβήτου και τη διαμόρφωση της πρώτης λογοτεχνικής γλώσσας των Σλάβων, αυτό που στη συνέχεια και μέχρι σήμερα ονομάζεται κυριλλικό. Σε αυτήν αρχικά μεταφράστηκαν το Ευαγγέλιο και τα λειτουργικά κείμενα και ακολούθως, πολυπληθή κείμενα της βυζαντινής γραμματείας²². Η πρόσληψη της ανατολικής ορθόδοξης παράδοσης και του βυζαντινού πολιτισμού στην εθνική τους γλώσσα και η αφομοίωση αυτών –προσαρμοσμένων στις δικές τους ανάγκες, πνευματικές και πολιτισμικές, διαπότισε οντολογικά και σε βάθος τον σλαβικό πολιτισμό, σε σημείο που η κατανόησή του να προϋποθέτει την αναφορά στους πνευματικούς του γεννήτορες. Συνέβαλε, δε, στην ανάπτυξη μιας ενιαίας στο σύνολο του σλαβικού κόσμου εκκλησιαστικής και πολιτισμικής παράδοσης, βασισμένης και εναρμονισμένης με την οικουμενική βυζαντινή, η οποία διατηρείται, στη βάση της, αναλλοίωτη μέχρι σήμερα.

Σ' αυτό το πλαίσιο, η αποστολή των ισαποστόλων Κύριλλου και Μεθόδιου στον σλαβικό κόσμο στη βάση της οικουμενικής πολιτικής ευθύνης του Οικουμενικού Πατριαρχείου, εξελίχθηκε ιστορικά ως μία από τις σημαντικότερες ιστορικές περιόδους της Χριστιανοσύνης. Πρωτίστως κοινώνησε στους Σλάβους των Βαλκανίων -από τη Μοραβία μέχρι τον Βόλγα και από τη Μακεδονία μέχρι τη Βαλτική θάλασσα- το αποθησαυρισμένο από τη μακροχρόνια ιστορική εμπειρία ορθόδοξο πνεύμα. Κατόπιν συνεισέφερε, κατά κρίσιμο τρόπο, στην ιστορική πορεία της Ορθόδοξου Εκκλησίας και τη διαμόρφωση της καθ' όλου πνευματικής ταυτότητας του χριστιανικού κόσμου κατά τη δεύτερη ευρωπαϊκή χιλιετία. Και πέραν αυτών το ότι μετακενώνοντας σ' αυτούς την οικουμενικής ακτινοβολίας μεγαλόπνοη πνευματική και πολιτισμική παράδοση του Βυζαντίου, συνεισέφερε στην ενότητα του σλαβικού στοιχείου, ενισχύοντας την κοινότητα της φυλής και της πίστης, και επηρέασε καταλυτικά την ιστορική του εξέλιξη, η οποία αποτελούσε σύνθεση, οργανική και ισόρροπη, της κλασικής. Η παράδοση αυτή ήταν και παραμένει ένα αμάγαμα αρχαιοελληνικής πνευματικής κληρονομιάς με το υψηλό περιεχόμενο του χριστιανικού μηνύματος για τον Θεό, τον άνθρωπο και τον

²² Σαρδέλης, Κώστας, *Και εγένετο...* οπ.π., 1991: σ.297.

κόσμο, συμβάλλοντας στην αφύπνιση της εθνικής αυτοσυνειδησίας και στον πνευματικό αυτοπροσδιορισμό των Σλαβικών λαών.

2.3 Η σημαντικότητα του εκχριστιανισμού των Σλάβων.

Τη διάδοση του Χριστιανισμού σε όλους τους Σλαβικούς λαούς του ευρασιατικού χώρου μέσω του σημαντικού ιεραποστολικού έργου του Κύριλλου και του Μεθόδιου, και κατοπινά των πολυάριθμων μαθητών τους, σφράγισε η δημιουργία των Ορθοδόξων Σλαβικών Εκκλησιών υπό την πνευματική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ως Μητέρας Εκκλησίας τους. «Όπως είναι γνωστό», οι εν λόγω Εκκλησίες συστάθηκαν ως «επαρχίες των μητροπόλεων του Οικουμενικού Θρόνου ή υπαγόμενες απευθείας σ' αυτό», για να προαχθούν, στη συνέχεια, σε ιδιαίτερες επισκοπές, αυτόνομες αρχιεπισκοπές ή μητροπόλεις και να κατακτήσουν πολύ αργότερα το αυτοκέφαλο και τον πατριαρχικό τίτλο.²³ Η σημαντικότητα αυτών των εξελίξεων είναι κατά κυριολεξία κοσμοϊστορικής σημασίας για την ευρωπαϊκή αλλά και την παγκόσμια ιστορία. Σε κάθε περίπτωση γίνεται λόγος για ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της γηραιάς Ηπείρου, περ. το 1/3 αυτού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - Το Πατριαρχείο Μόσχας

3.1 Το Αυτοκέφαλο Της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ρωσίας

Η πρόταξη της Ρωσικής Εκκλησίας στην πραγμάτευση του ζητήματος της Αυτοκεφαλίας των τριών υπό μελέτη Σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών, για την παρακολούθηση της πορείας τους μέχρι της τελικής κατάκτησης του Αυτοκεφάλου, «αγνοεί», όπως γίνεται αντιληπτό, την κατά χρονική αλληλουχία διαδοχική παραχώρηση από τον Οικουμενικό Θρόνο της διοικητικής αυτονομίας στις Εκκλησίες της Βουλγαρίας, της Σερβίας και της Ρωσίας. Διότι η απόκτηση του Αυτοκεφάλου από την τελευταία έπεται ιστορικά των δύο άλλων. Το γεγονός ωστόσο, είναι ότι προηγήθηκε αυτών στην αναγνώρισή της ως Πατριαρχείου και κατέχει σήμερα την πέμπτη θέση στην τάξη των Ορθοδόξων Πατριαρχείων. Κατά σειρά μετά τα πρεσβυγενή δηλαδή της Κωνσταντινούπολης, της Αλεξάνδρειας, της Αντιόχειας και των Ιεροσολύμων, σύμφωνα με τα πρεσβεία τιμής τους²⁴, έναντι της έκτης θέσης του Πατριαρχείου της Σερβίας και της όγδοης αυτού της

²³ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη....*οπ.π.σ.: 337.

²⁴ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη στην ιστορική εξέλιξη του Αυτοκεφάλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, 2006,σ. 23.

Βουλγαρίας, (μετά αυτού της Ρουμανίας) δικαιολογεί, τουλάχιστον κατά τη γνώμη μας, την ιστορική υπέρβαση.

3.2 Η γέννηση και οργάνωση της Ρωσικής Εκκλησίας: Η Κιεβινή περίοδος (989-1240)

Οι Ρώσοι (Ρως), σκανδιναβικά φύλα της φυλής των Βαράγγων, έκαναν την εμφάνισή τους στο προσκήνιο της ιστορίας στα μέσα του 9^{ου} μ.Χ. αιώνα, όταν διείσδυσαν και εγκαταστάθηκαν στις στέπες στα βόρεια του Εύξεινου Πόντου. Επιδίωξή τους οι υδάτινοι εμπορικοί δρόμοι διαμέσου των ποταμών Δνείπερου και Δνείστερου προς τις νότιες θερμές θάλασσες και κυρίως το ονομαστό και ακμάζον εμπορικό, θρησκευτικό και πολιτιστικό κέντρο, την Κωνσταντινούπολη. Κατά τη διαδρομή αυτή ίδρυσαν παραποτάμιες πόλεις ως εμπορικούς σταθμούς και κέντρα ανεφοδιασμού στα μακρινά και δύσκολα ταξίδια της εποχής. Επικράτησαν των ανατολικών σλαβικών φύλων της ευρύτερης περιοχής, της σημερινής Ουκρανίας, Λευκορωσίας και βορειοδυτικής Ρωσίας, όχι δημογραφικά αλλά λόγω της ανώτερης στρατιωτικής και πολιτικής τους οργάνωσης, οπότε και συγκρότησαν το πρώτο σημαντικό ρωσικό κράτος, την ηγεμονία του Κιέβου²⁵. Ο ιστορικός, ωστόσο, βίος της Ορθόδοξης Ρωσικής Εκκλησίας αρχίζει τυπικά έναν αιώνα αργότερα²⁶, παρά το ότι οι Ρώσοι είχαν ήδη γνωρίσει τον Χριστιανισμό από τον 9^ο αιώνα λόγω των εμπορικών τους σχέσεων-συναλλαγών με τους Βυζαντινούς, αλλά και των πολεμικών τους συγκρούσεων με το Βυζάντιο, και ένας αρκετά μεγάλος πληθυσμός τους τον είχαν ασπαστεί χάρη στη θεαματικής επιτυχίας ιεραποστολή των Κυρίλλου και Μεθοδίου, την οποία είχε οργανώσει ο Πατριάρχης Φώτιος το 860 μ.χ. όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Αποτέλεσμα των παραπάνω «επαφών» των Βαράγγειων Ρως με τη χριστιανική θρησκεία ήταν να υπάρχει κάποια αξιόλογη κοινότητα Χριστιανών στο Κίεβο ήδη πριν από το 945 μ.Χ., η οποία διευρυνόταν συνεχώς χάρη στην αυξανόμενη διάδοση της θρησκείας του Χριστού, δοθέντος και του γεγονότος ότι δεν συνάντησε καμιά επίσημη αντίδραση από πλευράς της Κιεβινής Πολιτείας. Το αντίθετο, επιστέφθηκε το 957 μ.Χ. με το βάπτισμα της ηγεμόνιδας του Κιέβου Όλγας στην Κωνσταντινούπολη, το οποίο υπήρξε αποφασιστικής σημασίας για την προοπτική της επικράτησης του Χριστιανισμού στη χώρα. Κυρίως λόγω του ιδιαίτερου κύρους και της εξέχουσας αυθεντίας που

²⁵ Φειδάς, Ι. Βλάσιος *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ρωσίας*, 2005, σ.7

²⁶ Ταχιάος, Αντώνιος, Αμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών Ορθόδοξων Εκκλησιών*, 1984, σ.142.

απολάμβανε ο ηγεμόνας στον κόσμο των Σλάβων ως απόλυτης εξουσίας επί του πολιτικού, κοινωνικού, πολιτισμικού και θρησκευτικού τους βίου²⁷. Για το χρονικό της βάφτισης της Όλγας οι σωζόμενες ιστορικές αναφορές παρουσιάζουν αμφίσημες καταγραφές και ερμηνείες. Προφανέστερο είναι ότι ήταν προσωπική επιλογή και όχι παράδειγμα ή αναγκαστική επιβολή για τους υπηκόους της να εκχριστιανιστούν. Αποτέλεσε, όμως, το προανάκρουσμα για τη δημιουργία της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, που το γενέθλιό της τοποθετείται στο έτος 988 μ.Χ. και σφραγίζεται από τη βάπτιση του ηγεμόνα Βλαδίμηρου, γιου της Όλγας, και την οριστική επικράτηση του Χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας στο Κιεβινό κράτος²⁸, η οποία υπαγορευόταν σε μεγάλο βαθμό από οικονομικούς λόγους. Οι λόγοι αυτοί σχετίζονταν με την ανάγκη κατοχύρωσης εμπορικών προνομίων των Ρώσων εμπόρων στις αγορές του Βυζαντίου, και πολιτικά κίνητρα, τα οποία αφορούσαν στην επιδίωξη δόμησης ισχυρών δεσμών μεταξύ των δύο κρατών²⁹.

Σ' αυτή τη βάση, ο διαδοχικός εκχριστιανισμός των δύο ηγεμόνων και η σύσταση της νεοπαγούς Ρωσικής Εκκλησίας συνετέλεσαν καθοριστικά στο να ενσωματωθεί η «γη των Ρως», η οποία εκτεινόταν από τα Καρπάθια όρη μέχρι τον Βόλγα και από το Νόβγκοροντ μέχρι τις στέπες που κατοικούνταν από τους Χαζάρους και τους Πετσενέγους στο σώμα της «Βυζαντινής Κοινοπολιτείας», χωρίς όμως και να καταστεί ποτέ τμήμα της Αυτοκρατορίας. Οι Ρώσοι πρίγκιπες αναγνώριζαν την οικουμενική και ηθική υπεροχή του Ρωμαίου Αυτοκράτορα της Ανατολής, όχι όμως και την πολιτική του ανωτερότητα³⁰. Δοθέντος τούτου, δέχθηκαν πρόθυμα σε επίπεδο θρησκευτικό την εξάρτησή τους από το Βυζάντιο μέσω της υπαγωγής της Εκκλησίας τους στον Οικουμενικό Θρόνο. Μέσω της αφομοίωσης του ανεκτίμητου θησαυρού της βυζαντινής θρησκευτικής κληρονομιάς και του βυζαντινού πολιτισμού, γενικότερα, που μεταλαμπαδεύτηκε εκείνη την περίοδο στη Ρωσία θεμελιώθηκαν οι προϋποθέσεις για το - κατά τους επερχόμενους αιώνες- δημιουργικό της έργο³¹. Καταγράφεται με τις συνθήκες αυτές μια μεγάλη περίοδο «χρυσής» ακμής, από το 989 έως το 1240 –έτος κατάληψης

²⁷ Φειδάς, Ι. Βλάσιος *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ρωσίας*, 2005, σ.7

²⁸ Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών...οπ.π.*, σ.43 και σ.142.

²⁹ Φειδάς οπ.π., σ.σ..31, 34.

³⁰ Meyendorff, J. *Η βυζαντινή παράδοση μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης*, ελλ. μετφρ. Στεφ. Ευθυμιάδης, εκδοσεις ΜΙΕΤ., 1994, σ.69..

³¹ Φειδάς, Ι. Βλάσιος *Εκκλησιαστική Ιστορία ....οπ.π.*, σ.7

του ρωσικού κράτους από τους Μογγόλους- χρονολογία ορόσημο για την ιστορία της Ορθοδοξίας στο ρωσικό λαό.

Οι ισχνές, συγκεχυμένες, αντιφατικές και ελλιπείς μαρτυρίες των διαθέσιμων πηγών αναφορικά με την πρώτη πεντηκονταετία του χριστιανικού βίου της Ρωσικής Εκκλησίας (889-1037), αφήνουν πολλά σκοτεινά σημεία ως προς τον τρόπο της εσωτερικής της οργάνωσης και της δικαιοδοτικής αναφοράς της. Η ενδελεχής, όμως, κριτική μελέτη τους σε αντιπαραβολή και σύγκριση μεταξύ τους, καθιστά προφανές το γεγονός ότι η δημιουργία της Εκκλησίας της Ρωσίας, συνιστά το επιστέγασμα της συγκροτημένης, συστηματικής και μακροχρόνιας δράσης της βυζαντινής ιεραποστολής. Βάσει αυτού οργανώθηκε ως μία εκ των μητροπόλεων του Οικουμενικού Πατριαρχείου σύμφωνα με το Κανονικό Δίκαιο της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, που απέδιδε στον Οικουμενικό Θρόνο άμεση και κανονική διοικητική δικαιοδοσία επί των διοικήσεων Θράκης, Ασίας και Πόντου³².

Υπό το πνεύμα της κανονικής παράδοσης, στην οποία οι Ρώσοι παρέμειναν σταθερά και αταλάντευτα πιστοί μέχρι τα μέσα του 14^{ου} αιώνα μ.Χ., η Ρωσική Εκκλησία συστάθηκε όσον αφορά τη διοικητική οργάνωση εξαρτώμενη από το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης, αντιγράφοντας τις δομές και την οργάνωσή του. Από αυτό το χρονικό σημείο και σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής τους αυτοσυνειδησίας η τελευταία άρχισε να αποδυναμώνεται για να ανατραπεί τελικά³³. Στον Οικουμενικό Πατριάρχη αναγνωριζόταν το κανονικό δικαίωμα της εκλογής και του διορισμού Ρώσου μητροπολίτη διά της χειροτονίας του στην Κωνσταντινούπολη υπό τον τίτλο «Μητροπολίτης Κιέβου και πάσης Ρωσίας»³⁴, ο οποίος κατά την πρώτη περίοδο της ζωής της Ρωσικής Εκκλησίας, ιστορικά αναφερόμενης ως κиеβiнiς, ήταν κατά κανόνα Έλληνας. Μόνον κατά την ύστερη περίοδο -δηλαδή τον 13^ο και 14^ο αιώνα- υπήρξε ομαλή εναλλαγή στην κεφαλή της Εκκλησίας Ελλήνων και Ρώσων μητροπολιτών, με τον

³² ΚΘ΄ Κανών της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου (451 μ.Χ.): «... ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακιῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἀγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας». Ανακτήθηκε από τον ιστότοπο http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/04_en_xalkhdoni.htm (ημερομηνία ανάκτησης, 10-4-2023).

³³ Ταρνανίδης, 1984: σ.123.

³⁴ Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών*, 1984, σ.143.

περιορισμό οι Ρώσοι υποψήφιοι να μεταβαίνουν στην Κωνσταντινούπολη για τον ενθρόνισμό τους³⁵.

Όπως προαναφέρθηκε, η πειθαρχία και η αγαστή σχέση της Ρωσικής Εκκλησίας στον Οικουμενικό Θρόνο ως μιας εκ των μητροπόλεων του, άρχισε να κλονίζεται σταδιακά από τα μέσα του 13^{ου} αιώνα. Στην αλλαγή της στάσης της συνηγόρησε ένας συγκερασμός εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων συσχετισμένων, αφενός με τις οδυνηρές επιπτώσεις της μογγολικής κυριαρχίας στην πολιτική ενότητα του ρωσικού κράτους, οι οποίες συνέβαλαν στην ανάπτυξη της εθνικής αυτοσυνειδησίας του ρωσικού λαού με κύρια αναφορά της τη θρησκευτική ομοιογένεια και αφετέρου με τη σταδιακή έκπτωση της ισχύος του Βυζαντινού Κράτους και τη δραματική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει στα μέσα του 15^{ου} αιώνα, που οδήγησε τον Αυτοκράτορα και το Πατριαρχείο στο διάβημα της ένωσης των Εκκλησιών.

3.3 Η Ρωσική Εκκλησία υπό την κυριαρχία των Μογγόλων: Η Μόσχα νέα πρωτεύουσα

Στο πλαίσιο των ιστορικών εξελίξεων στο εσωτερικό του ρωσικού κράτους κατά τη μακρά περίοδο της μογγολικής κυριαρχίας, η Ρωσική Εκκλησία, ύστερα από μια περίοδο βαθιάς κρίσης, την οποία βίωσε μετά την κατάλυση της ηγεμονίας του Κιέβου³⁶, άρχισε να ανακάμπτει και να ανασυγκροτείται. Στην ανασυγκρότησή της συνέβαλε, εκτός των άλλων, και η εύνοια, την οποία επέδειξαν σ' αυτή οι κατακτητές, μετά τις βιαιότητες και τις καταχρήσεις της πρώτης περιόδου της κατάκτησής τους, παραχωρώντας της, στη βάση μιας πολιτικής «*θρησκευτικής αδιαφορίας ή και ανεξιθρησκείας ... σχετική ελευθερία και ανεξαρτησία, την οποία σπάνια γνώρισε ακόμη και υπό τους σπαρασσόμενους ορθοδόξους ηγεμόνες της Ρωσίας*»³⁷. Καθοριστικής σημασίας κίνηση για την εκ βάθρων αναδιοργάνωσή της υπήρξε -η υπό τον τότε Μητροπολίτη Μάξιμο- μεταφορά της έδρας της στο Βλαδιμήρ, κοντά στην πρωτεύουσα της ηγεμονίας της Μόσχας, διότι το Κίεβο είχε σχεδόν ενημερωθεί από τις επιδρομές και τις λεηλασίες. Η πόλη αυτή ιδρύθηκε στα

³⁵ Meyendorff, J. *Η βυζαντινή παράδοση μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης*, ελλ. μετφρ. Στεφ. Ευθυμιάδης, εκδόσεις ΜΙΕΤ., 1994, σ.70.

³⁶ Ταχιάος οπ.π: σ.144.

³⁷ Φειδάς, Ι. Βλάσιος *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ρωσίας*, 2005, σ.168.

1260 από τον πρίγκιπα Αλέξανδρο Νέφσκυ στη θέση της κατειλημμένης πόλης του Κιέβου και ως διαδόχου της³⁸.

Η με συνοδική απόφαση επικύρωση από το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης της μετακίνησης της Ρωσικής Εκκλησίας, ως Μητρόπολης Κιέβου και Πάσης Ρωσίας, προκάλεσε πλήθος δυναμικών αντιδράσεων εκ μέρους των ηγεμόνων των λοιπών ρωσικών επαρχιών, νοούμενη ως ένδειξη εύνοιας στους ηγεμόνες της Μόσχας. Δημιούργησε σοβαρές εμπλοκές στο εσωτερικό της που απείλησαν προς στιγμήν την ενότητα κι αυτή την ίδια την ύπαρξή της εξαιτίας ενός ενδεχόμενου διαμελισμού της σε πολλές μικρές μητροπόλεις και την ενσωμάτωσή τους σε γειτονικές Εκκλησίες³⁹. Τον κίνδυνο αυτόν απέφυγε χάρη αφενός, στις εξελίξεις στην πολιτική ζωή της Ρωσίας, όπως μεταφράστηκαν στην αυξανόμενη κατά τον 14^ο αιώνα δύναμη της ηγεμονίας της Μόσχας και την θέση υπεροχής της έναντι των άλλων ηγεμονιών, αφετέρου, στην πεισματώδη και σταθερά αρνητική αντίδραση του Οικουμενικού Θρόνου στη διάσπασή της. Την ίδια περίοδο σταδιακά κατακτώνται ισχυρότερες και μη ηγεμονίες στον γεωγραφικό περίγυρο και το κράτος της Ρωσίας γιγαντώνεται. Είναι η περίοδος που στη ρωσική ιστοριογραφία αναφέρεται ως «συλλογή της Ρωσικής γης». Ομοίως σημαντική και η συμβολή των κατά σειρά μητροπολιτών της, ανθρώπων πεπαιδευμένων και αξιόλογων με πλούσια πνευματικά και διοικητικά προσόντα, οι οποίοι υπερασπίστηκαν σθεναρά το ενιαίο της υπό τη δικαιοδοτική υπαγωγή της στο Πατριαρχείο⁴⁰.

Η κατάσταση άλλαξε στα μέσα του 14^{ου} αιώνα με αφορμή την υπογραφή από τη Μητέρα-Εκκλησία της ένωσής της με την παπική στη Σύνοδο της Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-9) –σε μια περίοδο που η Αυτοκρατορία του Βυζαντίου αντιμετώπιζε έκρυθμες καταστάσεις υπό τον επαπειλούμενο ορατό κίνδυνο της κατάκτησής της από τους Οθωμανούς. Η εν λόγω ενέργεια, προσλαμβανόμενη από τους Ρώσους -με εκκλησιαστικά κριτήρια και χωρίς εμβάθυνση στην πολιτική της διάσταση- ως ενέργεια αιρετική, προσέκρουσε στο αίσθημα της αναπτυσσόμενης εθνικής και θρησκευτικής τους αυτοσυνειδησίας. Κατόπιν αυτού το αποτέλεσμα ήταν η Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης να καταδικαστεί στη συνείδησή τους, όπως και στη ρωσική πολιτική, ως ουνιτική, ενώ παράλληλα, άρχισε να αναπτύσσεται η αντίληψη πως η μόνη

³⁸ Οπ.π.. 167.

³⁹ Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών*, 1984,σ.146.

⁴⁰ Οπ.π . σ.σ.147.

Εκκλησία που είναι προορισμένη να διαφυλάξει αλώβητη την ορθόδοξη πίστη στη βάση της πατερικής παράδοσης είναι αυτή της Ρωσίας⁴¹.

Τα διαδραματιζόμενα στις σχέσεις της Ρωσικής Εκκλησίας με το Πατριαρχείο περιέπλεξε η ατυχής και άστοχη πολιτική του Οικουμενικού Θρόνου με το να καθυστερήσει επί διετία την αποστολή μητροπολίτη για την πλήρωση της θέσης του αποθανόντα το 1431, Μητροπολίτη Φωτίου. Ταυτόχρονα αρνήθηκε (σ.σ. το Φανάρι) να επικυρώσει διά χειροτονίας την εκλογή από Τοπική Σύνοδο στη Μόσχα του Ιωνά ως επίσημα προβεβλημένου από τον ηγεμόνα της Ρωσίας Βασίλειο Βασίλιεβιτς διαδόχου του αποβιώσαντος. Ο λόγος ήταν η καθυστέρηση αυτού να μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη για να λάβει την πατριαρχική ευλογία, κατά το κανονικό έθος και ανταυτού επελέγη ο Έλληνας Ισίδωρος να σταλεί ως Μητροπολίτης Ρωσίας⁴². Οι θέσεις του τελευταίου στη Σύνοδο της Φερράρας - Φλωρεντίας, η θερμή υποστήριξη -με κριτήρια πρωτεύοντος φιλοσοφικά και εθνικά και δευτερευόντως, θεολογικά και εκκλησιαστικά- της ένωσης της Ανατολικής με τη Δυτική Εκκλησία και οι προσωπικές πρωτοβουλίες του για την εξυπηρέτηση του σκοπού της, οδήγησαν στην καθαίρεση αυτού από την Τοπική Σύνοδο επισκόπων και στον εγκλεισμό του στη μονή Τσουντώφ. Οι εξελίξεις δρομολόγησαν τη σταδιακή ανεξαρτητοποίηση της Ρωσικής Εκκλησίας από τη Μητέρα Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης, στην οποία μέχρι τότε πειθαρχούσε⁴³.

Πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή αποτέλεσε η αυθαίρετη εκλογή του Ιωνά το 1448 στην κορυφή της Ρωσικής Εκκλησίας -υπό τον τροποποιημένο-παραποιημένο τίτλο «*Μητροπολίτης Μόσχας και Πασών των Ρωσιών*»- από Ρώσους επισκόπους και χωρίς τη συμμετοχή ή τη συγκατάθεση της Κωνσταντινούπολης, η οποία σηματοδότησε τη de facto απόκτηση της διοικητικής ανεξαρτησίας της σε μια ευνοϊκή για τη Ρωσία και την ίδια συγκυρία λόγω της δεινής θέσης, στην οποία είχε περιέλθει το Βυζαντινό κράτος παραμονές της πτώσης της Βασιλεύουσας⁴⁴. Η ανεξαρτησία αυτή, όμως, της Ρωσικής Εκκλησίας ήταν ατελής, ως προς το σκέλος του τρόπου εκλογής μητροπολίτη μόνον – όχι, όμως, και της διοικητικής αναφοράς της στη Μητέρα Εκκλησία⁴⁵.

⁴¹ Ταρνανίδης Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη* .....οπ.π.σ. 123.

⁴² Φειδάς, Ι. Βλάσιος *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ρωσίας*, 2005,σ.σ..183-4.

⁴³ Οπ.π.: σ.σ. 185-9.

⁴⁴ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., οπ.π, σ.150.

⁴⁵ Φειδάς, Ι. Βλάσιος *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ρωσίας*, 2005,σ.213

3.4 Η πορεία της Ρωσικής Εκκλησίας από τη διοικητική αυτοτέλεια στην πατριαρχική περιωπή

Η έκπτωση και υποβιβασμός του κύρους του Πατριαρχείου λόγω της στάσης του στο ζήτημα της ένωσης των Εκκλησιών, συνδυάστηκε με τη συνεχώς αυξανόμενη ισχυροποίηση του ρωσικού κράτους, που του επέτρεπε να αναπτύξει ηγετικές τάσεις στον χώρο της Ορθοδοξίας στο πλαίσιο ενός δυναμικά αναδυόμενου ιδιότυπου σοβινιστικού και θρησκευτικού φανατισμού. Πάραυτα δεν έκαμψαν στη συνείδηση του ρωσικού λαού -της εκκλησιαστικής και της πολιτικής ηγεσίας του συνυπολογιζομένων- τον σεβασμό στον Οικουμενικό Θρόνο και την πίστη στην ιερή κανονική παράδοση⁴⁶. Υπό αυτό το πρίσμα, η αυθαίρετη εκλογή του Ιωνά ως Μητροπολίτη Μόσχας και Πάσης Ρωσίας έπρεπε να τύχει της αναγνώρισης του Πατριαρχείου προκειμένου να αποκτήσει η Ρωσική Εκκλησία και την *de jure* αυτοτέλειά της.

Σ' αυτή τη βάση ασκήθηκαν πολλαπλές και δυναμικές πιέσεις στον ηγεμόνα της Μόσχας Βασίλειο Βασίλιεβιτς προς την κατεύθυνση άρσης της αντικανονικότητας της «πραξικοπηματικής» ανάδειξης του Ιωνά στην κεφαλή της Ρωσικής Εκκλησίας, οι οποίες υποχρέωσαν τον τελευταίο να απευθυνθεί το 1452 στον Αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Παλαιολόγο για να του ζητήσει την αναγνώριση της εκλογής του Μητροπολίτη. Κάτω από την πίεση του τετελεσμένου της ρωσικής εκκλησιαστικής ανταρσίας, και τον αντίκτυπο της ευρέως αποδεκτής μητροπολιτικής εκλογής από τη ρωσική κοινή γνώμη. Επιπλέον, η ιστορική συγκυρία κυρίως λόγω των πιέσεων και ευθέων απειλών που αντιμετώπιζε η Πόλη με τους Οθωμανούς προ των πυλών της, ανάγκασαν το Πατριαρχείο να δώσει τη συγκατάθεσή του. Έτσι, αναγνωρίστηκε η εκλογή του Ιωνά στον Μητροπολιτικό θρόνο της Ρωσικής Εκκλησίας. Με αυτόν τον τρόπο παρείχε και νομική κάλυψη, όσον αφορά τη διοικητική της αυτοτέλεια⁴⁷, η οποία της εξασφάλιζε το κύρος και την αναπότρεπτη συνέχεια της.

Η νομιμοποίηση του Αυτοκεφάλου της Ρωσικής Εκκλησίας, που η αποδοχή του Ιωνά από πλευράς του Οικουμενικού Θρόνου συνεπαγόταν, δεν συνοδεύτηκε από την κανονική αναγνώριση των προηγηθέντων, με αποτέλεσμα το καθεστώς της Αυτοκεφαλίας της να παραμένει ατελές και ασύμβατο προς την καθιερωμένη παράδοση της Ανατολικής Εκκλησίας. Παρά ταύτα, αυτό και μόνον το γεγονός της αναγνώρισης

⁴⁶ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη...* οπ.π, σ.152.

⁴⁷ Οπ.π, σ.125.

του Μητροπολίτη συνέβαλε στη διατήρηση ομαλών σχέσεων με το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης μέχρι της επίσημης αναγωγής της Εκκλησίας της Ρωσίας το 1593 – με τη συναίνεση όλων των Πατριαρχών της Ανατολής- σε Πατριαρχείο, το πέμπτο στην ιεραρχική τάξη μετά από αυτό των Ιεροσολύμων⁴⁸.

Κατά το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από τη διοικητική αποδέσμευση της Ρωσικής Εκκλησίας από το Πατριαρχείο μέχρι την κατάκτηση της πατριαρχικής αξίας και περιωπής, ανώτατο ρυθμιστή των εκκλησιαστικών πραγμάτων αποτελούσε ο Τσάρος⁴⁹. Η υποστασιοποίηση της ενδυνάμωσης του Ρωσικού κράτους και της πολιτικής ισχυροποίησης της Μόσχας στο πρόσωπό του, αλλά, κυρίως, η εξέχουσα θέση που κατείχε παραδοσιακά ο ηγεμόνας στη συνείδηση του Ρωσικού λαού τού έδιναν αυτοδίκαια το δικαίωμα της άσκησης απόλυτης εξουσίας επί του πολιτικού, του κοινωνικού, του πολιτισμικού και του θρησκευτικού βίου της χώρας του. Τόσο μάλιστα που στο συγκεκριμένο σημείο ορισμένοι σύγχρονοι μελετητές του θεσμού της Ρωσικής Εκκλησίας να υποστηρίζουν ότι η αναγωγή της σε Πατριαρχείο «υπήρξε τέκνον της τσαρικής θελήσεως». Αυτή το γέννησε καθ' ον χρόνο η ρωσική εκκλησιαστική ιεραρχία αρκούσαν στον ρόλο του «βωβού συμπράττοντος επί της σκηνης των εν Μόσχα δρωμένων», τα οποία κατήθυνε ο Τσάρος με την ιδιότητα της κεφαλής ενός θεοκρατικά διαμορφωμένου καθεστώτος που τον αναγνώριζε ως ελέω Θεού μονάρχη⁵⁰.

Οι συνθήκες καθ' όλη τη διάρκεια της μογγολικής κατοχής της Ρωσίας για το Μοσχοβίτικο κράτος ήταν ευμενείς και σε συνδυασμό με την αφύπνιση της εθνικής συνείδησης των Ρώσων στο πλαίσιο ενός πολιτισμικού εθνικισμού ενδημούντος στον ανατολικοευρωπαϊκό χώρο συνέβαλαν στη σύνδεση της ανακήρυξης του Ρωσικού Πατριαρχείου με τη θεωρία της «Τρίτης Ρώμης» -ιδιοποιημένης από το Κράτος της Μόσχας. Συνέβαλε και η σύμπνοια με τον χαρακτήρα των Σλαβικών λαών, ο οποίος εδραζόταν στην ιδέα της ανωτερότητας και του προορισμού του έθνους στη βάση των ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών του και αντλούσε την ισχύ του από τη γοητεία της παράδοσης⁵¹.

⁴⁸ Ταχιάος, Αντώνιος, Αμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών*, 1984, σ.160.

⁴⁹ Φειδάς, Ι. Βλάσιος *Εκκλησιαστική ...οπ.π.*, σ.221

⁵⁰ Ταχιάος οπ.π.σ. 160.

⁵¹ Kedourie, 1962: σ.58.

Η εν λόγω θεωρία, αρθρωμένη στην ιδέα της μετακίνησης του κέντρου της Ορθοδοξίας από την Κωνσταντινούπολη-Νέα Ρώμη, ως κληρονόμου της πρεσβυτέρας, στη Μόσχα, ως διαδόχου αυτής, έχει τις βάσεις της στον 14^ο αιώνα, όταν, αυξανομένης της δύναμης και της αίγλης του Βουλγαρικού βασιλείου, εκδηλώθηκαν οι πρώτες τάσεις για τη μεταφορά της εικόνας και του συμβολισμού της Κωνσταντινούπολης ως ηγέτιδας δύναμης του Χριστιανισμού στους σλαβικούς λαούς⁵². Πήρε, όμως επίσημη μορφή στη Ρωσία στα μέσα του 15^{ου} αιώνα ενισχυμένη από την πτώση της Νέας Ρώμης στα χέρια των Οθωμανών. Η Άλωση εκλήφθηκε ως θεόδοτη απόδειξη της έκπτωσης του Οικουμενικού Θρόνου από την ορθή πίστη και έκφραση της θείας δίκης για την αιρετική στάση, την οποία επέδειξε με την υπογραφή της ένωσης της Νέας Ρώμης με την Παλιά⁵³. Η κατά θεία βούληση έκπτωση της Κωνσταντινούπολης από την πολιτική ηγεσία των ανατολικών ορθοδόξων λαών και του Πατριαρχείου από την αρχηγία και την εποπτεία της ορθόδοξης οικουμένης, άφηνε ανοιχτό τον δρόμο για την ικανοποίηση των ανταγωνιστικών διεκδικήσεων του Ρωσικού κράτους. Οι αξιώσεις εδράζονταν στη δημιουργία μιας νέας εκκλησιαστικής πολιτικής εξουσίας ως αντικαταστάτη και διάδοχο της βυζαντινής –καθαρότερης και πιστότερης- πάντα κατά την άποψή τους, στην ορθόδοξη διδασκαλία και παράδοση⁵⁴. Σταθερή στις παραπάνω αξιώσεις και διεκδικήσεις διατηρείτο η θεωρία περί Τρίτης Ρώμης.

Οι εν λόγω διεκδικήσεις, παρά το γεγονός ότι διαπνέονταν από υπερβολική φιλοδοξία και εξέφραζαν ασυμβίβαστες προς την έως τότε παράδοση τάσεις για υποκατάσταση της βυζαντινής αρχής και εξουσίας δεν προσομοίαζαν στις ανάλογες μέχρι τότε επιδιώξεις των Βουλγάρων ή των Σέρβων να ενταχθούν στο βυζαντινό σύστημα εκκλησιαστικής πολιτικής εξουσίας για να σφετερισθούν την ηγεσία του. Απηχούσαν και θεωρητικές αρχές αντλημένες από τις βυζαντινές αντιλήψεις περί της θέσης και του ρόλου του Αυτοκράτορα και του Πατριαρχείου στην ορθόδοξη οικουμένη, όπως είχαν καλλιεργηθεί στη μακρά διάρκεια του βίου της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ο Ταρνανίδης (2006: 131) συνοψίζει επ' αυτού ιδιαίτερα εύστοχα «στην ουσία, η περί Τρίτης Ρώμης θεωρία αποτελούσε μια μετατοπισμένη και σε μεγάλο βαθμό εκσλαβισμένη έκφραση των βυζαντινών αντιλήψεων γύρω από την πρωτοκαθεδρία και το κύρος της

⁵² Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών*, 1984, σ.160

⁵³ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη* .....οπ.π.σ.127.

⁵⁴ Ταχιάος οπ.π., σ.156.

βυζαντινής πρωτεύουσας, στην οποία είχε την έδρα του τόσο ο πολιτικός όσο και ο εκκλησιαστικός ηγέτης του ανόθευτου χριστιανικού κόσμου».

Η έκπτωση της Κωνσταντινούπολης από το imperium της Ορθοδοξίας, δικαίωσε και νομιμοποιούσε την αντικατάσταση της Νέας Ρώμης από την Τρίτη, αυτή της Μόσχας, ως θεματοφύλακα της καθαρότητας της ορθόδοξης πίστης δεδομένου και του γεγονότος ότι αποτελούσε τη μόνη ελεύθερη, απόρθητη από τους αλλόθρησκους πρωτεύουσα του Ορθόδοξου κόσμου. Άλλωστε, ο μετά την Άλωση γάμος του τσάρου Ιβάν του Γ' με τη Σοφία Παλαιολογίνα, την ανιψιά του τελευταίου Βυζαντινού Αυτοκράτορα, θα μπορούσε να εκληφθεί ως συμβολικός δείκτης του νόμιμου και μοναδικού δικαιώματος των Ρώσων κοσμικών ηγετών στη βυζαντινή κληρονομιά⁵⁵.

Ωστόσο, οι ιδεολογικές διεκδικήσεις της ρωσικής πολιτικής ηγεσίας για νόμιμη διαδοχή και ιστορικά ορθή του Βυζαντίου προσέκρουαν σε μια δομική διαφορά της Μόσχας τόσο με την Πρεσβύτερη όσο και με τη Νέα Ρώμη. Ενώ αυτές εξέφραζαν τον απόλυτο συνδυασμό πολιτικής και εκκλησιαστικής εξουσίας, η Μόσχα διέθετε, μεν, πολιτική αρχή υστερούσε, όμως, ως προς την εκκλησιαστική λόγω της ατελούς Αυτοκεφαλίας της Εκκλησίας της, η οποία αν και είχε κατακτήσει τη διοικητική αυτοτέλειά της από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, εξακολουθούσε να υπάγεται εκκλησιαστικά στην κανονική δικαιοδοσία του. Κατά συνέπεια, παρά το γεγονός ότι, ως η μοναδική αναπτυσσόμενη και ισχυροποιούμενη χριστιανική ηγεμονία που «κατά παραχώρηση του Θεού» εξαιρέθηκε της υποδούλωσής της στους άπιστους Τούρκους δικαιούταν να προβάλλει πολιτικές διεκδικήσεις διαδόχου της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, σίγουρα δεν πληρούσε τις καθιερωμένες εκκλησιαστικές προϋποθέσεις και τα αναγκαία θεσμικά κριτήρια για τη θεμελίωση της πολιτικής θεολογίας της αυτοκρατορικής ιδέας⁵⁶. Η μοναδική αρχή που θα μπορούσε να μεταβιβάσει στη ρωσική πλευρά αμφοτέρως τις εξουσίες, την πολιτική και την εκκλησιαστική, για τη νομιμοποίηση της διαδοχής της παρέμενε ο Πατριάρχης, ως άμεσος κληρονόμος των υπολειμμάτων της απόλυτης, διττής βυζαντινής εξουσίας⁵⁷.

⁵⁵ Φειδάς, Ι. Βλάσιος *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ρωσίας*, 2005, σ.σ.213-214.

⁵⁶ Οπ.π., σ.214.

⁵⁷ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη στην ιστορική εξέλιξη του Αυτοκεφάλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, 2006, σ.150.

Τις παραπάνω θεσμικές σταθερές δεν αμφισβήτησε η πολιτική εξουσία της Ρωσίας στα τέλη του 16^{ου} αιώνα, παρά το γεγονός ότι οι Μοσχοβίτες ηγεμόνες είχαν μπει ήδη στη διαδικασία της οικοδόμησης μιας εθνικής Αυτοκρατορίας, διαπνεόμενοι ευρύτατα από πρότυπα και ιδέες της Δυτικής Αναγέννησης ελάχιστα επηρεαζόμενα από αποκαλυπτικές θεωρίες⁵⁸. Η συναίσθηση των ισχυρών δεσμών που, σε πείσμα της οδυνηρής ρήξης του 1448-1453, ένωναν τη Ρωσία και τη μητέρα Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης και ο αδιάπτωτος σεβασμός στην παράδοση, όπως είχε διαμορφωθεί και παγιωθεί στην Ανατολή, ήταν βαθιά εδραιωμένα στη συνείδηση του ρωσικού λαού. Το γνώριζαν και το ελάμβαναν σοβαρά υπόψη τους και οι φιλόδοξοι ηγέτες που κατήθυναν την πολιτική τους. Σ' αυτό το πλαίσιο, παρά τις ανταγωνιστικές διεκδικήσεις της πολιτικής εξουσίας της Ρωσίας –υποστασιοποιημένης στο πρόσωπο του πανίσχυρου πολιτικά Τσάρου Ιβάν του Δ΄- για τη ρωσική διαδοχή στην εξουσία της Ορθόδοξης Ανατολής δεν τέθηκε ποτέ υπό αμφισβήτηση ο κρίσιμος και αδιαπραγμάτευτος θεσμικός ρόλος του Οικουμενικού Θρόνου στην υλοποίησή της, ως του φυσικού και νόμιμου φορέα της κανονικής εκχώρησής της μέσω της επίσημης στέψης του Τσάρου σε Αυτοκράτορα και της προαγωγής της Ρωσικής Εκκλησίας σε Πατριαρχείο.

Βάσει των παραπάνω η συμπεριφορά της ρωσικής αυλής, υπό την πρωτεργασία του μυστικού συμβούλου και αντιβασιλιά Μπορίς Γκουντουνώφ, παρότι απαιτητική και σκληρή απέναντι στη Μητέρα Εκκλησία, ήταν πάντα σύννομη με τις αρχές της ανατολικής ορθόδοξης παράδοσης, στην οποία ούτε παρενέβη ούτε απαξίωσε με αυθαιρεσίες ή παρεκτροπές που θα μπορούσαν να διαταράξουν το κλίμα της κανονικής διαδοχής –τουλάχιστον, φανερός. Μια προσεκτική ματιά, πέρα από τους εξαναγκασμούς που επέβαλαν έμμεσα στο Πατριαρχείο, οι όποιες αυταρχικές και εκβιαστικές ενέργειές της για τη θετική έκβαση των επιδιώξεών της, δείχνει την άλλη όψη του ζητήματος. Είναι αποδεκτό από το Πατριαρχείο Μόσχας πως η κανονικότητα και το κύρος τόσο της πολιτικής όσο και της εκκλησιαστικής εξουσίας στην, κατά τα άλλα, ελεύθερη και ισχυρή χώρα της Ρωσίας, εξαρτάτο από το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης. Από αυτό, κατά συνέπεια, έπρεπε υποχρεωτικά και να εκπορευθούν στην πράξη⁵⁹, όπως και έγινε το

⁵⁸ Meyendorff, J. *Η βυζαντινή παράδοση μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης*, ελλ. μετφρ. Στεφ. Ευθυμιάδης, εκδόσεις ΜΙΕΤ., 1994, σ.75.

⁵⁹ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη στην ιστορική εξέλιξη του Αυτοκεφάλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, 2006, σ.150.

1589, με τη χειροτονία του τότε μητροπολίτη Ιώβ σε «*Πατριάρχη Μόσχας και πασών των Ρωσιών και των Υπερβορείων μερών*» εκ μέρους του Προκαθημένου του Οικουμενικού Θρόνου και την αναγνώρισή του τέσσερα χρόνια αργότερα από τα υπόλοιπα Πατριαρχεία της Ανατολής⁶⁰.

Η αναγόρευση του Ιώβ σε Πατριάρχη, συναριθμούμενο με τους υπόλοιπους τέσσερις, της Κωνσταντινούπολης, της Αλεξάνδρειας, της Αντιόχειας και των Ιεροσολύμων, και μετέχοντα στην αξία τους και η αναγωγή της Εκκλησίας της Μόσχας σε μία εκ των πέντε ορθόδοξων πατριαρχικών εδρών, σηματοδότησαν την παλινόρθωση της «πενταρχίας» Πατριαρχών. Συμβόλου κατά τη νομοθεσία του Ιουστινιανού των πέντε αισθήσεων της παγκόσμιας Ορθοδοξίας, η οποία είχε συρρικνωθεί σε «τετραρχία» μετά την αποστασία του επισκόπου της Ρώμης⁶¹. Προπαντός, όμως, επέδειξαν την αταλάντευτη πίστη και την αδιασάλευτη πεποίθηση των Ορθοδόξων λαών της Ανατολής καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα και μέχρι σήμερα, ότι το δικαίωμα της αναγνώρισης του Αυτοκέφαλου μιας Εκκλησίας και της ανύψωσής της σε Πατριαρχείο ανήκει, κατά παράδοση, στο Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης. Όσο ισχύει η παράδοση αυτή θα εξακολουθεί να ανήκει σ' αυτό⁶².

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η Σερβική Εκκλησία

Η περίπτωση της Ορθόδοξης Σερβικής Εκκλησίας και της πορείας της προς την Αυτοκεφαλία και την προαγωγή της σε Πατριαρχείο, είναι σαφώς διαφορετική από αυτή της Ρωσικής. Αφενός γιατί η αναγνώριση της πατριαρχικής αξίας και περιοπής της έγινε με καθυστέρηση τεσσάρων περίπου αιώνων σε σχέση μ' αυτή, μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Ενόςω, καθ' ον χρόνο η Ρωσική ανανέωνε τη δική της μετά την κατά το έτος 1721 κατάργηση του πατριαρχικού θεσμού από τον Τσάρο Μεγάλο Πέτρο και την υπαγωγή της διοίκησής της στην υπ' αυτού συσταθείσα Αγιοτάτη Διοικούσα Σύνοδο. Η ιστορική διαδρομή της Εκκλησίας της Ρωσίας προς την πλήρη χειραφέτησή της από τη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Θρόνου χαρακτηρίζεται από ανταγωνιστικές, μεν,

⁶⁰ Ταχιάος, Αντώνιος, Αμύλιος, *Πηγές Εκκλησιαστικής Ιστορίας των Ορθοδόξων Σλάβων*, , 1997,σελ 218.

⁶¹ Τσιρέλης ,2013: σ.53.

⁶² Ταρνανίδης οπ.π. σ.σ.132-3.

διεκδικήσεις της κοσμικής ηγεσίας –δυναμικές, αλλά συμβατές, με τις αρχές, τις αξίες και τα καθιερωθέντα της ανατολικής ορθόδοξης παράδοσης και την κανονική τάξη. Στην περίπτωση της Σερβικής Εκκλησίας εντοπίζουμε, καθ’ όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα, ενέργειες, εξελίξεις και καταστάσεις που το Οικουμενικό Πατριαρχείο τις εξέλαβε ως αυθαίρετες, αντικανονικές και ανίσχυρες⁶³.

4.1 Εκχριστιανισμός των Σέρβων και ίδρυση της Σερβικής Εκκλησίας

Οι βάσεις για τη δημιουργία της Σερβικής Εκκλησίας μπήκαν από νωρίς, μόλις τον 6^ο μ.Χ. αιώνα, όταν τα πρώτα σερβικά φύλα εμφανίσθηκαν στον βαλκανικό χώρο και γρήγορα προσαρμόστηκαν στο νέο τους περιβάλλον, χάρη στη θαυμαστή εγγενή δεκτικότητα τους σε οτιδήποτε ωραίο και ανώτερο εύρισκαν. Σ’ αυτό το πλαίσιο, η πρώτη επαφή τους με τη θρησκεία της Αποκαλύψεως σε περιοχές που διαβιούσαν και διοικούσαν χριστιανικά, είχε τον χαρακτήρα της προσαρμογής τους στην πολιτισμένη κοινωνία, στην οποία εντάχθηκαν ομαλά σε μικρό σχετικά διάστημα αποτελώντας έκτοτε οργανικό τμήμα της⁶⁴. Η διάδοση, κατά τούτο του Χριστιανισμού στις τάξεις τους δεν συνάντησε ιδιαίτερες δυσκολίες από άποψη αντιστάσεων στην αποδοχή του. Όμως, η διά της πολιτισμικής ώσμωσης, κυρίως, προσχώρηση των σλαβικών φύλων στον Χριστιανισμό διακρινόταν για τον αργό και περιπτωσιακό ρυθμό της, λόγω αφενός, της έλλειψης συστηματικής ιεραποστολικής δραστηριότητας από πλευράς Λατίνων ιεραποστόλων, στη σφαίρα επιρροής των οποίων υπάγονταν τα παράλια της Αδριατικής⁶⁵. Αφετέρου λόγω του εμποδίου του δόγματος της Τριγλωσσίας», την οποία επέβαλε με αυστηρότητα η Ρώμη, υπό την πνευματική δικαιοδοσία της οποίας τελούσε η περιοχή στην οποία είχαν εγκατασταθεί⁶⁶.

Υπό αυτό το πρίσμα, η αρχική αποδοχή του χριστιανικού κηρύγματος συνέτεινε σ’ έναν φαινομενικό, μάλλον, και εξωτερικό εκχριστιανισμό των Σέρβων⁶⁷, ο οποίος επεκτάθηκε στη συνέχεια με την υποταγή των πρώτων σλαβικών ομάδων από τον Αυτοκράτορα Ιουστινιανό και την υποχρεωτική στρατολόγησή τους στα βυζαντινά

⁶³ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη .....ο.π.π.*, σ.σ.33-35.

⁶⁴ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, 1998σ.17.

⁶⁵ Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών .....ο.π.π.*, σ.31.

⁶⁶ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*: σ.18.

⁶⁷ Λόης, Γεώργιος Νεκτάριος, *Ιστορία της Σερβίας. Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα, 2017. σ.355.

στρατεύματα⁶⁸. Ουσιαστικό όμως νόημα απέκτησε μετά τη συστηματική ιεραποστολική δραστηριότητα, με πολιτισμικές προεκτάσεις, την οποία ανέπτυξε το Βυζαντινό κράτος επί εποχής του Αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄ και αρχικά του Πατριάρχη Φωτίου. Οι βυζαντινοί πολιτειακοί και πνευματικοί ηγέτες επιστράτευσαν για την επιτέλεσή του ιεραποστολικού έργου στους σλαβικούς λαούς τους αδελφούς Κύριλλο και Μεθόδιο με εντυπωσιακά αποτελέσματα λόγω και της μετάφρασης του Ευαγγελίου και των λειτουργικών βιβλίων στη σλαβική γλώσσα. Αργότερα επί του Αυτοκράτορα Βασιλείου Α΄ του Μακεδόνα, συντελέστηκε η ευρύτατη εξάπλωση και επικράτηση του Χριστιανισμού στη γη των Σέρβων περίπου στα τέλη του 9^{ου} μ. Χ. αιώνα⁶⁹.

Παρά την παγίωση, όμως, της χριστιανικής πίστης στους Σέρβους κατά την περίοδο αυτή, η ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας άρχισε επίσημα στα τέλη της δεύτερης δεκαετίας του 13^{ου} αιώνα. Αιτία ο διασκορπισμός των Σέρβων και σε διάφορες περιοχές της Ιλλυρίας που υπάγονταν στην πνευματική δικαιοδοσία εκκλησιαστικών κέντρων διαφορετικού θρησκευτικού προσανατολισμού. Ο ιλλυρικός χώρος αποτελούσε παραδοσιακά πεδίο ανταγωνισμού ανάμεσα στην Κωνσταντινούπολη και τη Ρώμη για την υπαγωγή του στις σφαίρες επιρροής τους⁷⁰. Εξαιτίας τούτου εμποδίστηκε επί μακρόν η συγκρότησή των διαβιούντων σε αυτόν σε ένα ενιαίο εκκλησιαστικό σώμα. Η πνευματική τους ενοποίηση άρχισε να παίρνει σάρκα και οστά στις αρχές του 12^{ου} αιώνα, όταν ο ηγεμόνας Στέφανος Α΄ Νεμάνια πέτυχε γύρω στα 1170 να ενώσει όλους τους Σέρβους υπό την εξουσία του με κέντρο την περιοχή της Ράσκας, βάζοντας τα θεμέλια για την οικοδόμηση του σερβικού κράτους και την προϊούσα ανάπτυξή του.

Η σταδιακή ισχυροποίηση του νεοϊδρυθέντος κράτους υπό την ηγεσία του διαδόχου γιου του, Στέφανου Β΄ του Πρωτοστεφί, ανέδειξαν την ανάγκη οικοδόμησης και οργάνωσης μιας Σερβικής Εκκλησίας στο πνεύμα και την παράδοση της Ανατολικής

⁶⁸ Αγγελόπουλου, Αθανάσιου.Α «Σερβική Εκκλησία», 1967).σ. 68.

⁶⁹ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, 1998σ.21.

⁷⁰ Για τις διαρκώς ανταγωνιστικές τάσεις Κωνσταντινούπολης και Ρώμης στον χώρο αυτό και ειδικά, για τις πρακτικές της παπικής Εκκλησίας προκειμένου να πετύχει την πνευματικοπολιτική υποταγή του στην εξουσία του Πάπα στο πλαίσιο μιας επεκτατικής πολιτικής του Παπισμού ως της συνεπέστερης έκφρασης του ευρωπαϊκού φεουδαρχισμού, ιδιαίτερα κατατοπιστικό είναι το συλλογικό έργο των π. Γ.Δ. Μεταλληνού – Δ. Γόνη, δ. – Η. Φρατσέα, δ. – Ευγ. Μοράρου και Επισκόπου Βανάτου Αθανασίου (Γιέβτιτς) *Η Ουνία χθες και σήμερα* (Αθήνα: εκδ. Άρμός, 1992).

Ορθοδοξίας⁷¹ σε μια ιστορική συγκυρία κατά την οποία η διαίρεση του Βυζαντινού κράτους, μετά την Άλωση του 1204, σε ανεξάρτητα κρατίδια, που οι ηγεμόνες τους διεκδικούσαν για τον εαυτό τους τη δόξα της ανασύστασης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, συμπαρέσυρε και τον Οικουμενικό Θρόνο, που «από τα πράγματα βρέθηκε δεμένος στο άρμα του βασιλείου της Νίκαιας»⁷². Στον Βασιλιά της Νίκαιας Θεόδωρο Λάσκαρη προσέφυγαν οι Σέρβοι το έτος 1219 για τη διεκδίκηση της εκκλησιαστικής ανεξαρτησίας τους, προσφέροντάς του ως αντάλλαγμα την πολύτιμη συμμαχία τους απέναντι στον Δεσπότη της Ηπείρου Θεόδωρου Α΄ Άγγελου, η δύναμη του οποίου αυξανόταν επικίνδυνα, απειλώντας τις βλέψεις του Λάσκαρη για την ανόρθωση της Αυτοκρατορίας⁷³.

Οι συγκεκριμένες συνθήκες, τις οποίες βίωναν η βυζαντινή κοσμική και εκκλησιαστική εξουσία στη δοσμένη συγκυρία, αποτέλεσαν κατάλληλο και ευνοϊκό έδαφος για την πραγμάτωση των σερβικών διεκδικήσεων. Όπως προκύπτει από τη μελέτη των σχετικών πηγών, ικανοποιήθηκε το αίτημα των Σέρβων Ορθοδόξων για την ίδρυση Αρχιεπισκοπής Σερβίας και την παροχή ανεξαρτησίας σ' αυτή υπό την μορφή της παραχώρησης πλήρους Αυτοκέφαλου. Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των γεγονότων έπαιξαν με βεβαιότητα οι πολιτικές ζυμώσεις και διεργασίες στον χώρο της Βαλκανικής, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αγνοήθηκε ο παράγοντας της πνευματικής ωρίμανσης των Σέρβων ως ουσιαστικού εκκλησιαστικού κινήτρου για την ευόδωσή του⁷⁴. Περισσότερο ακόμη βάρυνε σ' αυτή το κύρος της προσωπικότητας και η αγιότητα του πρώτου αποστολικά εκλεγμένου Αρχιεπισκόπου της, του μοναχού Σάββα, εμπνευστή και ιδρυτή - με χρυσόβουλο του αυτοκράτορα Αλεξίου Γ΄ Αγγέλου- της μονής Χιλανδαρίου - προεικόνισης της μέλλουσας Αυτοκέφαλης Σερβικής Εκκλησίας και πνευματικού φυτωρίου της⁷⁵, ο οποίος, σύμφωνα με τις άμεσες σερβικές και τις έμμεσες ελληνικές

⁷¹ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, 1998σ.σ.21-22.

⁷² Οπ.π: σ. 23.

⁷³ Περισσότερα για τις συνθήκες που επικράτησαν στο Βυζάντιο μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους βλ. R.L. Wolff *Studies in the Latin Empire of Constantinople* (London: 1976).

⁷⁴ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Ιστορία της Σερβικής...* οπ.π: σ.23.

⁷⁵ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη στην ιστορική εξέλιξη του Αυτοκέφαλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, 2006, σ.106.

μαρτυρίες της εποχής, αποτέλεσε το πνευματικό της θεμέλιο και την πηγή της πνευματικής αίγλης και ακτινοβολίας της⁷⁶.

Ο Σάββας, κατά κόσμον Ράστικο Νεμάνια, δευτερότοκος γιος του Στέφανου Α΄ Νεμάνια, εγκατέλειψε στα 16 του χρόνια τη βασιλική αυλή και τα πλεονεκτήματα που θα του προσέφερε η διοίκηση μιας σερβικής επαρχίας. Απαρνήθηκε ακόμη και την προοπτική μιας μελλοντικής διαδοχής στον θρόνο της Σερβίας για να αφιερωθεί με όλη τη θερμότητα της φιλόχριστης νεανικής του ψυχής και τη φλογερή του ευλάβεια στην με αυταπάρνηση άσκηση του μοναστικού βίου. Χάρη στα πνευματικά του χαρίσματα και στον ζήλο που επέδειξε η μορφή του επιβλήθηκε στο Άγιο Όρος και όχι μόνον, παραμερίζοντας την αίγλη της βασιλικής καταγωγής του⁷⁷. Με το κύρος που του προσέδιδε ο συγκερασμός στο πρόσωπό του της πνευματικότητας, της ευρέως αναγνωρισμένης θέσης του στη μοναστική κοινότητα και της ευγενικής του καταγωγής, ο Σάββας απευθύνθηκε στον Αυτοκράτορα της Νίκαιας Θεόδωρο Λάσκαρη με αίτημα την ίδρυση Σερβικής Αρχιεπισκοπής, το οποίο ο τελευταίος αποδέχθηκε χωρίς αντίρρηση υπό την προϋπόθεση να αναλάβει ο ίδιος την αποστολή του επικεφαλούς της.

Στην απόφαση του Λάσκαρη βάρυναν πολύ τα πνευματικά προτερήματα του Σάββα και η αφοσίωσή του στην ορθόδοξη παράδοση και τον Οικουμενικό Θρόνο, όπως εκφραζόταν αδιάλειπτα στα 28 περίπου χρόνια της μοναστικής του ζωής, με την απόρριψη της επιρροής της Ρώμης και τον σταθερό προσανατολισμό του στην Κωνσταντινούπολη. Οι διπλωματικές και διαπραγματευτικές ικανότητες του Σάββα βοήθησαν τα μέγιστα στην επίτευξη των στόχων του.⁷⁸ Δεν πρέπει, όμως, να αγνοηθεί και το δέλεαρ που συνιστούσε στη συγκεκριμένη πολιτική συγκυρία η προσφορά του, του πιστού συμμάχου του Αυτοκράτορα εναντίον του Δεσπότη της Ηπείρου. Για όλους αυτούς τους λόγους, που συνέκλιναν στην εξασφάλιση ισχυρής βοήθειας στον διμέτωπο αγώνα του, να διώξει τους Λατίνους από την Κωνσταντινούπολη και να προλάβει τον Θεόδωρο Άγγελο στον αυτοκρατορικό θρόνο της Πόλης, ο Θεόδωρος Λάσκαρης ανέλαβε πρωταγωνιστικό ρόλο στην ίδρυση της Σερβικής Εκκλησίας και στην παραχώρηση απόλυτης ανεξαρτησίας σ' αυτή. Μόνη δέσμευση του Σέρβου Επισκόπου ήταν η μνημόνευση του ονόματος του Πατριάρχη στα ιερά δίπτυχα. Ο ρόλος του Οικουμενικού

⁷⁶ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, 1998σ 24.

⁷⁷ Στον ιστότοπο <https://www.pemptousia.gr/2014/02/i-agii-savvas-archiepiskopos-servia/>

⁷⁸ Λόης, Γεώργιος Νεκτάριος, *Ιστορία της Σερβίας. Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα, 2017. σ.76.

Πατριάρχη περιορίστηκε στο να παράσχει κάλυψη στην βασιλική έγκριση του απόλυτου Αυτοκεφάλου μέσω της επικύρωσής του με τη χειροτονία του Αρχιεπισκόπου και την έκδοση σχετικού Πατριαρχικού και Συνοδικού Τόμου, αποδίδοντας την απαιτούμενη κανονικότητα σε όσα ο Αυτοκράτορας είχε αποφασίσει και εκτελέσει⁷⁹.

4.2 Η Σερβική Εκκλησία υπό τον τσάρο Στέφανο Δουσάν – Οι σχέσεις της με το Οικουμενικό Πατριαρχείο

Η παραχώρηση πλήρους Αυτοκεφαλίας στη Σερβική Εκκλησία δεν αποδυνάμωσε τους πνευματικούς της δεσμούς ούτε έπληξε τις σχέσεις της με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, οι οποίες διατηρήθηκαν ειρηνικές, θερμές και αδιατάρακτες επί 127 συναπτά έτη, με την αύξηση, μάλιστα, και τη σταθεροποίηση της επιρροής του Οικουμενικού Θρόνου στον χώρο της⁸⁰. Μέχρι το 1346, οπότε ο Κράλης (Τσάρος) της Σερβίας Στέφανος Δουσάν, επωφελούμενος της ακαταστασίας και της αποδιοργάνωσης του Βυζαντίου εξαιτίας της εμφύλιας σύγκρουσης του Αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β΄ με τον εγγονό του, Ανδρόνικο, επέκτεινε κατά πολύ τις σερβικές κτήσεις. Κατέλαβε περιοχές που ανήκαν στην Αυτοκρατορία της Κωνσταντινούπολης, ανάμεσα στις οποίες και την πόλη των Σερρών, την οποία κατέστησε το 1345 νέα πρωτεύουσα του Σερβικού κράτους. Οι εντυπωσιακές επιτυχίες του εναντίον των Βυζαντινών, ενίσχυσαν τη φιλοδοξία του να διαλύσει την παρηκμασμένη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και να ιδρύσει μια νέα, Σερβοβυζαντινή, με ηγεμόνα τον ίδιο⁸¹. Αυτοαποκαλείτο «*Βασιλεύς και Αυτοκράτωρ Σέρβων και Ρωμαίων*», τίτλο που άρχισε να χρησιμοποιεί πραξικοπηματικά και αυθαίρετα μετά τη μεταφορά της έδρας του βασιλείου του στις Σέρρες⁸².

Η αυθαίρετη αυτοτιλοφόρηση του Δουσάν, σ' ένα πρώτο επίπεδο, και η επακολουθήσασα αντικανονική ανακήρυξη το 1346 του Σέρβου Αρχιεπισκόπου Ιωαννίκιου σε Πατριάρχη -ως απαραίτητου προαπαιτούμενου για την άνοδο του Σέρβου ηγεμόνα στον αυτοκρατορικό θρόνο- από Τοπική Σύνοδο στα Σκόπια με υπέρβαση των δικαιωμάτων και των αρμοδιοτήτων της, χωρίς τη συγκατάθεση της αρμόδιας εκκλησιαστικής αρχής, του Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης, ήταν εύλογο να δυσαρεστήσουν τον Οικουμενικό Θρόνο. Συγκεκριμένα, δυσαρρέστησαν τον

⁷⁹ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, 1998.Σς..38-41.

⁸⁰ Οπ.π.: σ.49).

⁸¹ Αγγελόπουλου, Αθανάσιου.Α «Σερβική Εκκλησία», 1967. σ.70.

⁸² Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη ...οπ.π.,*2006, σ.150.

Οικουμενικό Θρόνο, αφενός η ανακήρυξη της Σερβικής Εκκλησίας σε Πατριαρχείο, υπερβαίνοντας ως εκκλησιαστική ενέργεια τα κανονικά εσκαμμένα, έθιγε το κύρος και την περιωπή του. Και αφετέρου η απόσπαση από τη δικαιοδοσία του μεγάλου αριθμού μητροπόλεων, συρρικνώνοντας σημαντικά τη σφαίρα της πνευματικής του επιρροής και αποδυναμώνοντας σοβαρά την ισχύ και την εκκλησιαστική εξουσία του⁸³.

Η έμπρακτη, όμως, έκφραση της έντονης δυσαρέσκειας του Οικουμενικού Πατριαρχείου καθυστέρησε, λόγω της αδυναμίας του να αντιδράσει, για ένα αρκετά μεγάλο διάστημα 6-7 χρόνων και εκδηλώθηκε γύρω στα 1353 -κι αφού το Σερβικό κράτος είχε εμπλακεί σε εχθροπραξίες με το Βυζάντιο στο πλαίσιο μιας απροκάλυπτης επεκτατικής πολιτικής του ηγεμόνα του- υπό τη μορφή αφορισμού του Στέφανου Δουσάν, του Ιωαννίκιου, της Συνόδου του και όλου του Σερβικού λαού⁸⁴. Στον γενικό αυτό αφορισμό, ο οποίος υπαγορεύτηκε από τον Βυζαντινό Αυτοκράτορα Ιωάννη Στ' Κατακουζηνό με στόχο την αμαύρωση του κύρους του Στέφανου Δουσάν ως υπαίτιου της διατάραξης τόσο των εκκλησιαστικών όσο και των πολιτικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών⁸⁵, είναι χαρακτηριστικό ότι δεν αντέδρασαν οι λοιπές Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Με τη στάση τους αυτή, με τη σιωπή τους, υποδηλώναν τη σαφή αναγνώριση της αποκλειστικής δικαιοδοσίας του Οικουμενικού Θρόνου στην προαγωγή μιας Τοπικής Ορθόδοξης Εκκλησίας σε Πατριαρχείο⁸⁶ και του ρυθμιστικού του ρόλου στην κορυφή της πυραμίδας της Ανατολικής Εκκλησίας.

Από το μέρος του Δουσάν υπήρξε εμφανή συναίσθηση της υπέρβασης της υπάρχουσας εκκλησιαστικής τάξης πραγμάτων που διέπραξε και μια κάποια μεταμέλεια για τις πράξεις του. Κυρίως όμως η συνειδητοποίηση των επιπτώσεων που είχε στο σερβικό κράτος και στον σερβικό λαό η σκληρή πνευματική «τιμωρία» των αυθαίρετων και προκλητικών ενεργειών του, τον οδήγησαν από τις πρώτες κιόλας μέρες του αφορισμού σε προσπάθειες συμφιλίωσης με τη Μητέρα Εκκλησία και αποκατάστασης των σχέσεων Σερβίας και Βυζαντίου, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Θα χρειασθεί να περάσει μια εικοσαετία περίπου, να μεσολαβήσει ο θάνατος του Δουσάν και να επέλθει η περαιτέρω εξασθένηση του Βυζαντινού κράτος και ο κατακερματισμός του Σερβικού για

⁸³ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, 1998:σ. 55.

⁸⁴ Λόης, Γεώργιος Νεκτάριος, *Ιστορία της Σερβίας.....οπ.π.:σ. 93.*

⁸⁵ Λάσκαρη 1995.

⁸⁶ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη στην ιστορική εξέλιξη του Αυτοκεφάλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, 2006, σ.150.

να ανοίξει ο δρόμος προς τη άρση της ανωμαλίας και την αποκατάσταση των σχέσεων των δύο Εκκλησιών και των δύο λαών κάτω και από την πίεση του όλο και πιο αισθητού τουρκικού (οθωμανικού) κινδύνου, που έκανε ολοένα πιο επιτακτική την ανάγκη της βυζαντινοσερβικής συμμαχίας⁸⁷. Μέσα σ' αυτό το δυσμενές για το Βυζαντινό και το Σερβικό κράτος κλίμα, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Φιλόθεος ήρθε το 1375 και κατ' εντολή του Αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου τον αφορισμό και αναγνώρισε την κανονικότητα του Σερβικού Πατριαρχείου και τον τίτλο του Σέρβου Πατριάρχη.⁸⁸ Με την κίνηση αυτή αποκαταστάθηκε το θεσμικό κύρος του Οικουμενικού Πατριάρχη ως αποκλειστικού δικαιούτη στην παροχή εκκλησιαστικής Αυτοκεφαλίας και το γόητρο της Εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης ως «Καθολικής Μητέρας» των Τοπικών Ορθοδόξων Εκκλησιών τόσο κατ' όνομα όσο και κατ' ουσίαν.

4.3 Η Σερβική Εκκλησία κατά την περίοδο της Οθωμανικής κατοχής. Η υπαγωγή της στο Οικουμενικό Πατριαρχείο

Το Πατριαρχείο της Σερβίας επιβίωσε της υποδούλωσης του Σερβικού κράτους από τους Οθωμανούς το 1459, καθώς ο κατακτητής δεν το κατήργησε, και διατηρήθηκε ακέφαλο μετά τον θάνατο του Σέρβου Πατριάρχη Αρσένιου το 1463 λόγω της αδυναμίας σύγκλισης Συνόδου για την εκλογή διαδόχου του, για να ανασυσταθεί το 1557 με Βεράτιο του Σουλτάνου Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς περί εγκαθιδρύσεως του Επισκόπου Μακαρίου ως Πατριάρχη (με παραχώρηση ελευθερίας και προνομίων ίσης αξίας και σπουδαιότητας με εκείνα του Οικουμενικού Πατριάρχη) υπό τον τίτλο «*Αρχιεπίσκοπος Πεκίου, Πατριάρχης Σέρβων και Βουλγάρων*»⁸⁹. Θα επιζήσει, δε, με διάφορες διακυμάνσεις μέχρι το 1766, οπότε η φιλοδυτική πολιτική των προκαθημένων του από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα και η απροκάλυπτη εμπλοκή της Σερβικής Εκκλησίας στον Αυστροτουρκικό πόλεμο των ετών 1736-9 υπέρ της Αυστρίας⁹⁰, θα οδηγήσουν στην κατάργηση της Αρχιεπισκοπής του Πεκίου και την υπαγωγή της στο Πατριαρχείο της

⁸⁷ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, 1998: σ.56.

⁸⁸ Αγγελόπουλου, Αθανάσιου.Α. *Σερβική Εκκλησία*, 1967,σ.σ.70-71.

⁸⁹ Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών*, 1984,σ.44.

⁹⁰ Τσούπρας, 2019:σ. 63.

Κωνσταντινούπολης⁹¹ με την αντικατάσταση της Σερβικής εκκλησιαστικής ιεραρχίας από Έλληνες Επισκόπους⁹².

4.4 Η πορεία προς την Αυτονομία και την Πατριαρχική περιωπή. Η νεότερη εποχή.

Το καθεστώς της εξάρτησης της Σερβικής Εκκλησίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο θα διαρκέσει έναν περίπου αιώνα, μέχρι το 1831. Κατά το έτος αυτό, ο Οικουμενικός Θρόνος, κάτω από την πίεση των εξελίξεων στην ιστορία του Σερβικού κράτους και λαού, αλλά και της συνοδοιπορούσας Σερβικής Εκκλησίας, τις οποίες δρομολόγησαν τα επαναστατικά κινήματα των Καραγιώργη Πέτροβιτς και Μίλος Ομπρένοβιτς (1804-1830) (και) με τη σταθερή υποστήριξη των Ρώσων. Ως κατάληξη ήρθε η αναγνώριση κατά το έτος 1830 της Σερβίας ως αυτόνομης Ηγεμονίας με κληρονομικό Σέρβο ηγεμόνα υπό την επικυριαρχία των Τούρκων, της παραχώρησε εσωτερική αυτονομία υπό την εποπτεία του, αναγνωρίζοντας το δικαίωμα εκλογής του μητροπολίτη από τον σερβικό λαό⁹³.

Η ζωή της Σερβικής Εκκλησίας ως αυτόνομης υπό την τυπική εξάρτησή της από το Πατριαρχείο, διήρκεσε μισό αιώνα περίπου, όσο και αυτή της αυτόνομης Σερβικής Ηγεμονίας υπό την επικυριαρχία των Τούρκων και σε άμεση συνάρτηση μαζί της. Μετά την ολοκλήρωση των απελευθερωτικών πολέμων 1876-1878, στο Συνέδριο του Βερολίνου αποφασίζεται, με την υποστήριξη της Αυστροουγγαρίας, η μετατροπή του Πριγκιπάτου της Σερβίας σε ανεξάρτητο Κράτος με ταυτόχρονη γεωγραφική επέκταση των εδαφικών ορίων του διά της προσάρτησης νέων περιοχών, ανάμεσα στις οποίες και αυτή της Νύσσας⁹⁴ (Niss). Οι αλλαγές στο πολιτικό πεδίο και τον συσχετισμό των δυνάμεων στον Βαλκανικό χώρο, τις οποίες επέφερε η αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Σερβίας, δημιούργησαν τις ευνοϊκές προϋποθέσεις και για την εκκλησιαστική χειραφέτηση του Σερβικού κράτους. Πραγματοποιήθηκε το 1879 και μετά από τη θετική ανταπόκριση του Οικουμενικού Θρόνου στο επίσημο αίτημα της σερβικής κυβέρνησης περί παραχώρησης Αυτοκεφάλου στη Σερβική Εκκλησία⁹⁵. Στις 20 Οκτωβρίου του 1879, επί Πατριάρχου Ιωακείμ Γ', το Οικουμενικό Πατριαρχείο εξέδωσε Πατριαρχικό και

⁹¹ Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών.....*οπ.π,1984,σ.45.

⁹² Για μια σφαιρικότερη και εκτενέστερη προσέγγιση της ιστορίας της Σερβικής Εκκλησίας, βλ. Λόης (2017).

⁹³ Αγγελόπουλου, Αθανάσιου.Α «Σερβική Εκκλησία», 1967,σ.σ.73-74.

⁹⁴ Στο ίδιο,σ.64). .

⁹⁵ Ταρνανίδης,Ιωάννης Χ. *Ιστορία της Σερβικής.....*οπ.π: σ.104.

Συνοδικό Τόμο με τον οποίο η Εκκλησία της Σερβίας ανακηρυσσόταν ανεξάρτητη και Αυτοκέφαλη υπό τον τίτλο «*Αρχιεπισκοπή Βελιγραδίου και πάσης Σερβίας*»⁹⁶.

Το επόμενο βήμα στην πορεία της Εκκλησίας της Σερβίας ήταν η «ανύψωσή» της σε Πατριαρχείο, που, όπως και η κατάκτηση της Αυτοκεφαλίας της, αποτέλεσε συνάρτηση των πολιτικών εξελίξεων και όχι των εκκλησιαστικών κανόνων. Το 1918 -με τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου και τη διάλυση της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας- ιδρύθηκε το «*Βασιλείο των Σέρβων, των Κροατών και των Σλοβένων*» από την ένωση των Σέρβων και των άλλων σλαβικών οικογενειών των Κροατών και των Σλοβένων⁹⁷ στο πλαίσιο της ιδεολογικής τάση του «Γιουγκοσλαβισμού»⁹⁸, κατά κυριολεκτική σημασία των νότιων σλαβικών εθνών. Η συγκρότηση του εν λόγω βασιλείου δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για την ένωση όλων των επί μέρους ανεξάρτητων εκκλησιαστικών τμημάτων των ορθοδόξων Σέρβων σε μία ενιαία Εκκλησία⁹⁹, η οποία θα «επανακτούσε», κατά τους Σέρβους την αίγλη και τον τίτλο του Πατριαρχείου, εκπληρώνοντας το όραμα του Α΄ Αρχιεπισκόπου της Σερβικής Εκκλησίας Αγίου Σάββα.

Η τελική αναγνώριση (και ανασύσταση) του Σερβικού Πατριαρχείου εκ μέρους της Μητέρας Εκκλησίας έγινε στις 12 Σεπτεμβρίου του 1920¹⁰⁰ κι αφού είχαν προηγηθεί όλες οι κατά κανονική τάξη ενέργειες από πλευράς της σερβικής εκκλησιαστικής ιεραρχίας προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το οποίο «*δεν μπορούσε ή δεν ήθελε να αντιδράσει στη νέα κατάσταση*»¹⁰¹. Σ' αυτό το πλαίσιο, υιοθετώντας νέες μεθόδους, πιο απλές και προσαρμοσμένες στη σύγχρονη εκκλησιαστικοπολιτική ιδεολογία, όσον αφορά στην παραχώρηση τίτλων και ανεξαρτησίας, αναγνώρισε το Σερβικό Πατριαρχείο ως προϊόν «ανύψωσης» του Αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Σερβίας, και μάλιστα, κατά τρόπο όχι σύμφωνο με την ακρίβεια των ιερών κανόνων, αλλά επιλεγμένο χάριν

⁹⁶ Puzovic ,2013.

⁹⁷ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, 1998,σ.106).

⁹⁸ Γιουγκοσλαβία επι λέξει σημαίνει *Νοτιοί Σλάβοι*, δηλ. πρώτιστα υποδηλώνει το χώρο όπου ζουν λαοί με συγκεκριμένη κοινά εθνολογικά χαρακτηριστικά . Ο γιουγκοσλαβισμός,ως ιδεολογία, είναι οι προσπάθειες ένωσης σλαβικών λαών της Βαλκανικής υπό ενιαία διοίκηση και κοινούς στόχους. Πραγματοποιήθηκε με το κράτος της Γιουγκοσλαβίας στον 20^ο αιώνα,μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 όποτε και διαλύθηκεμετά απο σκληρό εμφύλιο πόλεμο.

⁹⁹ Αγγελόπουλου, Αθανάσιου.Α «Σερβική Εκκλησία», 1967,σ.75.

¹⁰⁰ Λόης, Γεώργιος Νεκτάριος, *Ιστορία της Σερβίας. Πολιτική και Εκκλησιαστική*, , 2017.σ.512.

¹⁰¹ Ταρνανίδης,Ιωάννης Χ. *Ιστορία της Σεβικής.....*οπ.π: σ.106.

οικονομίας και με γνώμονα την ωφέλεια της Εκκλησίας¹⁰². Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της πολιτικής του Οικουμενικού Θρόνου σ' αυτή την τελική φάση της προαγωγής της Σερβικής Εκκλησίας σε Πατριαρχείο ήταν η αποφυγή οποιονδήποτε αναφορών στις τριβές μεταξύ της Μητέρας Εκκλησίας και της Σερβικής. Ό,τι διατάραζε το κλίμα συναλλαγής και αλληλοσεβασμού τους στο παρελθόν εντέχνως δεν αναφέρθηκε, και τηρήθηκαν αποστάσεις από παρωχημένες αντιλήψεις, τάσεις και πολιτικές, οι οποίες θα μπορούσαν να τις αναβιώσουν. Τούτο αποδεικνύει, σύμφωνα με τον Ιωάννη Ταρνανίδα, ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία διαθέτει την ελευθερία και την ικανότητα «να κινείται έξω και πάνω από τους τύπους και να δίνει λύσεις στα αναφερόμενα προβλήματα με βάση την ευρύτερη ιδεολογία της, το γενικό συμφέρον και την ενότητά της»¹⁰³. Και είναι ακριβώς χάρη σ' αυτές τις ιδιότητες που διατηρεί αμείωτη την Αποστολική της αξία στην κοσμοϊστορική αποστολή, την οποία έχει αναλάβει, να ενσκήπτει πάντα στα μεγάλα και δισεπίλυτα προβλήματα του ανθρώπου και να δίνει λύσεις σ' αυτά ιδιαίτερα σε χαλεπούς καιρούς, όπως οι σημερινοί.

Κεφάλαιο 5. Το Πατριαρχείο Βουλγαρίας

5.1 Εκχριστιανισμός των Βουλγάρων – Ίδρυση της Βουλγαρικής Εκκλησίας

Η Βουλγαρική Εκκλησία προηγήθηκε χρονικά των υπόλοιπων Σλαβικών Εκκλησιών ως προς την κατάκτηση του Αυτοκέφαλου, αποκτώντας σημαντικό μέρος της ανεξαρτησίας και του κύρους της πριν από εκείνες. Το γεγονός αυτό την κατέστησε παράδειγμα προς μίμηση για την επίτευξη από μέρους τους του ταυτόσημου στόχου, πολύ περισσότερο που μοιράζονταν όλες οι Σλαβικές Εκκλησίες κοινούς εκκλησιαστικούς-ιδεολογικούς προσανατολισμούς και πολιτικούς στόχους. Για την πραγμάτωση αυτών απευθύνονταν και συναλλάσσονταν με τα ίδια κέντρα εκκλησιαστικής και πολιτικής εξουσίας, τον Βυζαντινό Αυτοκράτορα και το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Εξάλλου, το χρονικό της προβάδιση συνετέλεσε στο να αποβεί «χάρτης» για την απονομή προνομίων και αξιωμάτων από τη Μητέρα Εκκλησία στις Τοπικές

¹⁰² Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη...* οπ.π., 2006, σ.150.

¹⁰³ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη στην ιστορική εξέλιξη του Αυτοκέφαλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, 2006, σ.41.

Ορθόδοξες που εντάσσονταν στη σφαίρα της περιωπής και της εκκλησιαστικής της επιρροής. Απαξ και αποδόθηκαν στη Βουλγαρική Εκκλησία, καθιερώθηκαν ως θέσμια και για τις υπόλοιπες Σλαβικές, παρ' όλη τη δυναμική, συγκρατημένη ή επιφυλακτική αντίσταση του Οικουμενικού Θρόνου¹⁰⁴.

Ο εκχριστιανισμός, δεδομένου ότι ως λαός είχαν μη χριστιανικά λατρευτικά ήθη και δοξασίες, σαφώς ήταν προαπαιτούμενο για την ίδρυση της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Οι Βούλγαροι, κατά την επικρατέστερη θεωρία, αυτού του νομαδικού Τουρανικού φύλου, εκκινούν από την κοιτίδα τους στην Κεντρική Ασία, φθάνουν κατά τον 6^ο μ.Χ. στην Ανατολική Ευρώπη. Αφότου υπέταξαν και έθεσαν στην υπηρεσία τους τους γηγενείς Σλάβους, εγκαταστάθηκαν μόνιμα στα Βαλκάνια, ιδρύοντας στα τέλη του αιώνα το πρώτο βουλγαρικό κράτος υπό την ηγεσία του Κουβράτ (Κουβράτου). Η μετάβαση τους στην χριστιανοσύνη έγινε σταδιακά και μετ' εμποδίων, μέσω, κυρίως, Βυζαντινών κληρικών αιχμαλώτων¹⁰⁵. Ο βασικότερος λόγος της «βραδυπορούσας» διάδοσης του Χριστιανισμού στους Βουλγάρους, εντοπίζεται στην εμμοτική προσκόλληση των πολιτικών ταγών τους στις πολιτισμικές τους καταβολές και τις πατροπαράδοτες ειδωλολατρικές τους παραδόσεις –στοιχείου της φυλετικής τους ταυτότητας, που προκάλεσε την ισχυρή αντίστασή τους στη θρησκεία του Ιησού μέχρι το πρώτο μισό του 9^{ου} αιώνα, όπως εκφράστηκε στη γενικότερη στάση του Βούλγαρου ηγεμόνα Κρούμου (802-814) και του γιου και διαδόχου του, Ομουρτάγ (814-831), ο οποίος υπέβαλε σε διωγμό τους Χριστιανούς.

Τα πράγματα άλλαξαν κατά την ηγεμονία του Βόρη (853-888), ο οποίος αποφάσισε να εισαγάγει επισήμως τον Χριστιανισμό στη χώρα του για πνευματικούς, ασφαλώς, λόγους, αλλά αναμφίβολα και για πολιτικούς¹⁰⁶, οι οποίοι υπαγορεύονταν από αναγκαίες κινήσεις και παρεμβάσεις: στο εσωτερικό του κράτους να επιτευχθεί μέσω της χριστιανικής θρησκείας η ομογενοποίηση των Πρωτοβουλγαρικών και των Σλαβικών πληθυσμών. Η περιοχή που συμβιούσαν εκτεινόταν από τον Εύξεινο Πόντο έως την Αδριατική Θάλασσα, την οποία και καταλάμβανε το βουλγαρικό κράτος στα μέσα του 9^{ου} αιώνα. Ζητούμενο αυτών να εξουδετερωθούν οι εθνοτικές εντάσεις και να εδραιωθεί η κεντρική πολιτική εξουσία: στο εξωτερικό. Κατόπιν αυτών με όχημα τον

¹⁰⁴ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη...* ο.π.π, σ.27.

¹⁰⁵ Ταχιάς, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών*, 1984, σ.67.

¹⁰⁶ Μουστάκης, Βασίλειος, «Βουλγαρική Εκκλησία», στο *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, σ.σ.994-995.

Χριστιανισμό, η Βουλγαρία να συγκαταλεγεί στην οικογένεια των πολιτισμένων κρατών, ή και να τύχει της διεθνούς αναγνώρισης, προκειμένου να διασφαλιστούν οι όροι ανάπτυξης θετικών διακρατικών σχέσεων μαζί τους¹⁰⁷.

Για την επίτευξη των πολιτικών αυτών στόχων, ο Βόρης στράφηκε στον Πατριάρχη Φώτιο, με τον οποίο τον συνέδεαν αγαθές σχέσεις και ζήτησε να λάβει το βάπτισμα, το οποίο, στη συνέχεια, επέβαλε στους υπηκόους του. Με τον μαζικό εκχριστιανισμό των Βουλγάρων μπήκαν τα θεμέλια της Βουλγαρικής Εκκλησίας το έτος 864 μ.Χ. Οι κινήσεις και οι επαφές αυτές αποτελούσαν μέρη ενός μεθοδικά οργανωμένου σχεδίου για την προώθηση των εθνικών θεμάτων σε μια ιστορική συγκυρία κατά την οποία η Βουλγαρία εξελισσόταν σε μεγάλη δύναμη στην περιοχή των Βαλκανίων.

5.2 Διεκδικήσεις της Εκκλησιαστικής Αυτοκεφαλίας κατά το διάστημα 864-1186: Α΄ Βουλγαρικό κράτος

Στα άμεσα σχέδια του Βόρη προβλεπόταν η κατάκτηση του Αυτοκεφάλου της νεοπαγούς Εκκλησίας, και μάλιστα με την ανύψωσή της σε Πατριαρχείο, προς υλοποίηση των οποίων απευθύνθηκε εκ νέου στον Πατριάρχη Φώτιο για να συναντήσει τη σθεναρή και άκαμπτη άρνησή αυτού. Την άρνηση αυτή επιχείρησε να παρακάμψει στρεφόμενος στη Ρώμη με το παρόμοιο αίτημα, αλλά και από εκεί έλαβε τα ίδια αρνητικά αποτελέσματα. Η Βουλγαρική Εκκλησία παρέμεινε, κατά τούτο, εξαρτημένη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, που αρνούμενο να συναινέσει στην αναγνώριση της ανεξαρτησίας της. Εξασφάλιζε με τη θέση του αυτή, στο πλαίσιο εναρμόνισης των εκκλησιαστικών συνόρων με τα πολιτικά, τη διατήρηση των ορίων της πνευματικής του επιρροής σε μια περιοχή επίκεντρο του ανταγωνισμού Κωνσταντινούπολης και Ρώμης¹⁰⁸.

Την άκαμπτη αρνητική στάση του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης αγνόησε επιδεικτικά ο γιος και διάδοχος του Βόρη Συμεών. Έχοντας καταστήσει το βουλγαρικό κράτος το ισχυρότερο της Ανατολικής Ευρώπης, με τις επιτυχίες του εκστρατείες κατά των Βυζαντινών, των Ούγγρων και των Σέρβων, και το πολιτισμικά ακμαιότερο, χάρη στην εισαγωγή του ελληνικού πνεύματος, του οποίου ήταν φορέας,

¹⁰⁷ Ταχιάος, οπ.π,σ.70.

¹⁰⁸ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη στην ιστορική εξέλιξη του Αυτοκεφάλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, 2006., σ.σ.77-8.

στην πνευματική ζωή της χώρας του.¹⁰⁹ Οραματίστηκε να υποκαταστήσει τη βυζαντινή εξουσία, πολιτική και εκκλησιαστική, με την εγκαθίδρυση ενός οικουμενικού βουλγαρικού κράτους υπό την ηγεσία του, ως Αυτοκράτορα των Βουλγάρων και των Ρωμαίων, και τη δημιουργία ενός οικουμενικού, αντίστοιχα, πατριαρχείου, το οποίο θα περιέβαλε τη Βουλγαρική Αυτοκρατορία με την περιωπή και το κύρος του¹¹⁰. Σ' αυτή την προοπτική, προχώρησε το 911 στη μονομερή αποκοπή και ανεξαρτητοποίηση της Βουλγαρικής Εκκλησίας από την Κωνσταντινούπολη, προάγοντας αυθαίρετα και χωρίς τη σύννομη αναγνώριση του Οικουμενικού Πατριαρχείου έναν Βούλγαρο ιερέα σε Αρχιεπίσκοπο με τον τίτλο του «Πατριάρχη»¹¹¹.

Το όνειρο του Συμεών να κατακτήσει τον τίτλο του Οικουμενικού αυτοκράτορα δεν πραγματοποιήθηκε, ενώ με τον θάνατό του τέθηκε τέλος στην αυθαίρετη, και παρά πάσα κανονική τάξη χρήση του πατριαρχικού τίτλου, εκ μέρους της ηγεσίας της Βουλγαρικής Εκκλησίας¹¹² –χωρίς, όμως, και να επιλυθεί το εκκλησιαστικό θέμα των Βουλγάρων. Θα επανέλθει στο προσκήνιο επί ηγεμονίας του επόμενου τσάρου, του Πέτρου, γιου του Συμεών, υπό ιδιαίτερες συνθήκες και σε άμεση συνάρτηση με τη γενικότερη πολιτική του Βυζαντινού Αυτοκράτορα.

Ο νέος τσάρος, ακολούθησε, με την ανάληψη της εξουσίας και καθ' όλη τη διάρκεια της μακροχρόνιας βασιλείας του (927-967), φιλειρηνική πολιτική απέναντι στο Βυζάντιο, με συνέπεια τίποτα να μην διαταράξει τις βυζαντινοβουλγαρικές σχέσεις επί σαράντα ολόκληρα χρόνια. Αυτή η πολιτική, η οποία και επισφραγίσθηκε σε επίπεδο διπλωματικό με τον γάμο του με τη Μαρία Λεκαπηνή, εγγονή του Αυτοκράτορα Ρωμανού Λεκαπηνού πρυτάνευσε, όπως φαίνεται, τόσο στην επίσημη αναγνώριση αυτού ως βασιλέα¹¹³ όσο και στην παραχώρηση του εκκλησιαστικού τίτλου του πατριάρχη στον επίσκοπο Δρήτσας. Η τιτλοφόρηση έγινε από την πολιτική εξουσία, τον Αυτοκράτορα του Βυζαντίου, και όχι από τη Μητέρα Εκκλησία. Το αντικανονικό καθεστώς της αναγόρευσης της Βουλγαρικής Εκκλησίας σε Πατριαρχείο με αυτοκρατορική

¹⁰⁹ Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών*, 1984, σ.75

¹¹⁰ Ταρνανίδης ο.π.π.: σ.σ.78-80).

¹¹¹ Μουστάκης, Βασίλειος, *Βουλγαρική Εκκλησία ....ο.π.π. σ.σ. 998-9).*

¹¹² Ταρνανίδης ο.π.π.σ.81).

¹¹³ Δεληκάρη, Αγγελική, «*Η οικειοποίηση βυζαντινών τίτλων από Σλάβους ηγεμόνες ως έκφραση της πολιτικής ιδεολογίας τους. Η περίπτωση του τσάρου Συμεών της Βουλγαρίας*», 2012, σ.34.

παρέμβαση, θα διαρκέσει ορισμένα μόνο χρόνια και θα καταργηθεί, ομοίως, με παρέμβαση της πολιτικής εξουσίας από τον Αυτοκράτορα Ιωάννη Τσιμισκή.

Η παραχώρηση του πατριαρχικού τίτλου στη Βουλγαρική Εκκλησία από την επίσημη πολιτική ηγεσία και η αφαίρεσή του μετά από μικρό χρονικό διάστημα από την ίδια, με την απουσία του πατριάρχη από τα εκκλησιαστικά δρώμενα, «μαρτυρεί» την κυρίαρχη ιδεολογία που συνέχει την κοσμική και την εκκλησιαστική πολιτική του Βυζαντίου στα μέσα του 10^{ου} αιώνα στο πλαίσιο της γενικότερης πολιτικής του απέναντι στον υπόλοιπο κόσμο. Αποκαλύπτει, δε, την τάση εναρμόνισης «της τάξης των εκκλησιαστικών πραγμάτων» προς τα πολιτικά προτάγματα, όπως αποτυπώνεται στις παρεμβάσεις της κοσμικής εξουσίας στα διοικητικά πράγματα της Εκκλησίας νομιμοποιώντας την –αυξανόμενης, προϊόντος του χρόνου, δυναμικής- αντίληψη για την υπεράνω νόμων και κανόνων θέση του Βυζαντινού Αυτοκράτορα¹¹⁴.

5.3 Το ζήτημα της Εκκλησιαστικής Αυτοκεφαλίας κατά το διάστημα 1186-1393: Β' Βουλγαρικό κράτος

Η (ανα)σύσταση Βουλγαρικού Πατριαρχείου θα επιχειρηθεί εκ νέου στο πλαίσιο της συγκρότησης κατά το έτος 1186 του Β' Βουλγαρικού κράτους με έδρα το Τύρνοβο από τους αδελφούς Πέτρο και Ιωάννη Ασέν. Το έργο αυτό ανέλαβε ο Ιωάννης, που με την άνοδό του στον θρόνο το 1197 ανασύστησε αυθαίρετα το Βουλγαρικό Πατριαρχείο και διαρρηγνύοντας τους δεσμούς της Βουλγαρικής Εκκλησίας με τον Οικουμενικό Θρόνο¹¹⁵, στράφηκε προς τη Ρώμη, διεκδικώντας μέσα από μια μακρά περίοδο διαπραγματεύσεων την αναγνώριση αυτής ως Πατριαρχείου, με την υπαγωγή της στον πάπα Ρώμης, και του ιδίου ως Αυτοκράτορα¹¹⁶. Οι ενέργειές του, ωστόσο, δεν στέφθηκαν από τα επιθυμητά αποτελέσματα, ενώ μετά τον θάνατό του η Βουλγαρική Εκκλησία αποκολλήθηκε οριστικά από τη Ρώμη. Επανήλθε έκτοτε στους κόλπους της Ανατολικής Μητέρας Εκκλησίας μπροστά και στον κοινό κίνδυνο που συνιστούσαν οι Σταυροφορίες για την υπόσταση τόσο του Βυζαντινού όσο και του Βουλγαρικού Κράτους.

Η λατινική απειλή υποχρέωσε τον Αυτοκράτορα της Νίκαιας Ιωάννη Γ' Βατάτζη και τον Βούλγαρο Τσάρο Ιβάν Ασέν Β' να συνασπισθούν, επικυρώνοντας την -στο

¹¹⁴ Ταρνανίδη 2005: 64-67.

¹¹⁵ Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών* .....οπ.π,σ.63.

¹¹⁶ Μουστάκης, Βασίλειος, *Βουλγαρική Εκκλησία* ....οπ.π ,σ.1002.

πλαίσιο της συνθήκης της Λαμψάκου (1235)- συμφωνία τους με τον γάμο του ενδεκαετούς γιου του Αυτοκράτορα, Θεοδώρου, με την εννεαετή κόρη του Τσάρου, Ελένη. Στα «παρεπόμενα» αυτής της πολιτικής συμμαχίας εντάχθηκε, ως «δώρο» από τον Αυτοκράτορα προς τον Τσάρο, «του κήδους ένεκα και της φιλίας», η τιμητική χορηγία Αυτονομίας στη Βουλγαρική Εκκλησία και η αναγόρευση του Αρχιεπισκόπου Τυρνόβου σε Πατριάρχη από τον Οικουμενικό Πατριάρχη, που και στην προκειμένη περίπτωση απλά επικύρωνε με συνοδικό θέσπισμα τις αποφάσεις του ανώτατου πολιτικού άρχοντα¹¹⁷ φροντίζοντας, όμως, να μη θιγεί ο θεσμός της «Πενταρχίας των Πατριαρχών»¹¹⁸, που αποτελούσε αμετακίνητη βάση των Πατριαρχικών δικαίων. Σ' αυτή τη βάση, το Πατριαρχείο Τυρνόβου δεν ανεγράφη στα Δίπτυχα μεταξύ των πέντε παλαιφάτων Πατριαρχείων, ενώ στον Πατριάρχη του απονεμήθηκε η ψιλή Πατριαρχική τιμή υπό τους όρους να σεβαστεί την υπαγωγή στον Οικουμενικό Θρόνο κατ' αναλογία προς τους λοιπούς Μητροπολίτες, να μνημονεύει τον Οικουμενικό Πατριάρχη και να τηρεί τις κατά την κανονική παράδοση υποχρεώσεις του προς αυτόν¹¹⁹.

Η, στη βάση των παραπάνω συνθηκών, διεργασιών και προϋποθέσεων, διαδικασία τίμησης του αρχιερέα του Τυρνόβου με αυτονομία και αναγόρευσής του σε Πατριάρχη υπό τον της Κωνσταντινούπολης Οικουμενικό Θρόνο, είναι προφανές ότι, παρά την ύπαρξη κάποιας συνοδικής συγκατάθεσης, στερείτο τη στήριξη πλήρους κανονικής τάξης. Από πλευράς, όμως, της Βουλγαρικής Εκκλησίας ερμηνεύθηκε ως καθ' όλα κανονική αναγνώριση της πατριαρχικής περιωπής της, η οποία παρείχε στον προκαθήμενό της το δικαιοδοτικό δικαίωμα της παραχώρησης Αυτοκεφάλου κατά καταστρατήγηση της αποκλειστικότητας του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο εν λόγω προνόμιο¹²⁰.

Στο πλαίσιο αυτής της μονόπλευρης ερμηνείας των συμφωνηθέντων το 1235 στη Λάμψακο, η οποία απηχεί τις πάγιες βουλγαρικές φιλοδοξίες και πολιτικές σκοπιμότητες κατ' αντιγραφή της βυζαντινής εκκλησιαστικής πολιτικής όσον αφορά στην ταύτιση των εκκλησιαστικών ορίων με τα πολιτικά, εντάσσεται η συμμετοχή του Πατριάρχη Τυρνόβου στη συγκληθείσα κατά το έτος 1346 τοπική σύνοδο των Σκοπίων προς

¹¹⁷ Ταρνανίδης 2005,οπ.π.: σ.82.

¹¹⁸ Ιεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου, *Οικουμενικό Πατριαρχείο ...* όπ. π. σς.147-154.

¹¹⁹ Τσιρέλης,οπ.π.σελ.61.

¹²⁰ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη στην ιστορική εξέλιξη του Αυτοκεφάλου των Σλαβικών Εκκλησιών*,2006, σ.σ.82-88.

ανακήρυξη του Σέρβου αρχιεπισκόπου σε Πατριάρχη. Η εν λόγω πράξη θα κριθεί άμεσα από το Οικουμενικό Πατριαρχείο αυθαίρετη και αντικανονική, ενώ δέκα χρόνια αργότερα, το 1356, θα αμφισβητηθεί ευθέως από τον Πατριάρχη Κάλλιστο Α΄ το κύρος του Βούλγαρου Πατριάρχη στη βάση της ατελούς κανονικά παραχώρησης του Αυτοκεφάλου σ' αυτόν χάριν κοσμικής «κοινωφελείας», που δεν του επιτρέπει την υπέρβαση του Οικουμενικού Πατριαρχείου στη συγκεκριμένη δικαιοδοσία.

Συνέπεια της ρητής αυτής αμφισβήτησης, η Βουλγαρική Εκκλησία αναγνώρισε το 1361 την πρωτοκαθεδρία του Οικουμενικού Θρόνου, θέτοντας τέλος στην επί σειρά ετών αντικανονική πολιτική της, με αποτέλεσμα το Πατριαρχείο Τυρνόβου να διατηρηθεί για τριάντα χρόνια υπό την κατά τα ανωτέρω χορηγηθείσα αυτοδιοίκηση και πατριαρχική τιμή, τελώντας καθ' όλο αυτό το διάστημα υπό ουσιαστική αναγνώριση και απολαμβάνοντας πραγματική εν μέρει αυτοτέλεια εθνικής Εκκλησίας. Μέχρι το 1393, οπότε με την οριστική υποταγή του Βουλγαρικού τσαρικού κράτους στους Τούρκους, το Πατριαρχείο Τυρνόβου υπήχθη στο Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης¹²¹.

5.4 Το Αυτοκέφαλο στην υπηρεσία του βουλγαρικού «εθνοφυλετισμού»

Η επόμενη προσπάθεια των Βουλγάρων για απόκτηση ανεξάρτητης, αυτοδιοίκητης εκκλησίας εκδηλώθηκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, στο πλαίσιο της αφύπνισης του βουλγαρικού εθνικισμού, η οποία οδήγησε αναπόφευκτα στην απαίτηση για διοικητική και πνευματική χειραφέτησή τους από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Ως βάση πάρθηκε το παραδείγμα της συγκρότησης εθνικού ελληνικού κράτους και αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδος (1833), που λειτούργησαν ως πρότυπο. Προς την κατεύθυνση αυτή συνεισέφερε η έκδοση το 1839 από τον Σουλτάνο Αβδούλ Μετζίτ του διατάγματος Γκιούλχανε Χάτι-σερίφ, το οποίο αναγνώριζε, κατά τα ευρωπαϊκά νομοθετικά πρότυπα, τον σεβασμό της τιμής και της περιουσίας όλων των υπηκόων, καθώς και την ισότητά τους, ανεξαρτήτως θρησκευματος, απέναντι στον νόμο¹²².

Η θεσμική κατοχύρωση της ισότητας των θρησκευμάτων και η αναγνώριση της ισονομίας σε μη μουσουλμανικούς πληθυσμούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, παρείχαν στους Βουλγάρους τη δυνατότητα να διεκδικήσουν τη σύσταση μιας εθνικής, αυτοκέφαλης βουλγαρικής εκκλησίας. Τα όρια δικαιοδοσίας ήταν συγκεκριμένα και

¹²¹ Μουστάκης, Βασίλειος, *Βουλγαρική Εκκλησία* ....ο.π.σ. 1003.

¹²² Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών*, 1984,σ.108.

χρησιμοποιήθηκαν ως μέσο για τη συγκρότηση ανεξάρτητου βουλγαρικού κράτους, κατ' αντιστροφή της αρχής της Ορθόδοξης Εκκλησίας, σύμφωνα με την οποία η εκκλησιαστική διοίκηση ακολουθεί την πολιτειακή διάρθρωση. Σ' αυτή τη βάση, εκμεταλλευόμενοι τις ελευθερίες που τους παρείχε το διάταγμα, οι Βούλγαροι ήγειραν αξιώσεις για αντικατάσταση της ελληνικής εκκλησιαστικής ιεραρχίας από ομοεθνείς τους κληρικούς, και της ελληνικής γλώσσας κατά την τέλεση της Λειτουργίας από τη βουλγαρική, συγκατάθεση στην ίδρυση εθνικών σχολείων, στην έκδοση εφημερίδων και βιβλίων κ.ά. Οι αξιώσεις αυτές διευρύνθηκαν με την έκδοση το 1856 του Χάτι-Χουμαγιούν, παίρνοντας τη μορφή διεκδικήσεων της πλήρους αυτονομίας του βουλγαρικού κλήρου και της επέκτασης της βουλγαρικής εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας, ακόμη και σε περιοχές που οι Βούλγαροι αποτελούσαν μειοψηφία. Το χειρότερο, οι διεκδικήσεις τους δεν έμειναν στο επίπεδο των διατυπωμένων αξιώσεων, αλλά εκδηλώθηκαν και με πραξικοπηματικές ενέργειες κατά του Οικουμενικού Θρόνου, αποκορύφωμα των οποίων υπήρξε η άρνηση των επισκόπων τους να μνημονεύουν τον Οικουμενικό Πατριάρχη¹²³.

Μπροστά σ' αυτή την κατάσταση, το Οικουμενικό Πατριαρχείο αντέδρασε, επιδεικνύοντας διαλλακτικό πνεύμα, με την πρόταση να συσταθεί αυτοδιοικούμενη Βουλγαρική Εκκλησία στις βόρειες επαρχίες της Βαλκανικής και να ανασυσταθεί η Αρχιεπισκοπή Τυρνόβου, διατηρώντας την εξάρτηση και τους πνευματικούς δεσμούς με την Κωνσταντινούπολη¹²⁴, η οποία, όμως, απορρίφθηκε, τροφοδοτώντας τη διαμάχη των δύο αντίπαλων μερών στα επόμενα χρόνια. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, με προφανή την αδυναμία συμβιβασμού των δύο πλευρών και ορατό τον από τη συνεχιζόμενη διαπάλη τους κίνδυνο να διασαλευτεί η πολιτική ευταξία στο οθωμανικό κράτος, η Υψηλή Πύλη, προκειμένου να προλάβει δυσάρεστες εξελίξεις που θα την οδηγούσαν σε απώλεια του ελέγχου των πολιτικών πραγμάτων, εξέδωσε το 1870 «φιρμάνι» με το οποίο ιδρύοταν ανεξάρτητη Βουλγαρική Εκκλησία με επικεφαλής της Έξαρχο¹²⁵ και ορίζονταν οι Μητροπόλεις που εντάσσονταν στη δικαιοδοσία της, με τη δυνατότητα και άλλων να προσχωρήσουν σ' αυτή υπό τον όρο να το ζητούν τουλάχιστον τα δύο τρίτα των πιστών τους.

¹²³ Μουστάκης, Βασίλειος, *Βουλγαρική Εκκλησία* ....οπ.π σ.1008.

¹²⁴ Μουστάκης, Βασίλειος, *Βουλγαρική Εκκλησία* ....οπ.π σ.1008.

¹²⁵ Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών*, 1984,σ.128.

Η επίσημη παραχώρηση στη Βουλγαρική Εκκλησία ανεξαρτησίας, και μάλιστα, με διάταγμα ενός «αλλόθρησκου» κοσμικού ηγεμόνα και οι επιπτώσεις της τόσο στο συμβολικό κύρος όσο και στη σφαίρα δικαιοδοσίας και επιρροής του Οικουμενικού Θρόνου, προκάλεσαν την έντονη αντίδραση του Πατριαρχείου, το οποίο προχώρησε το 1872 στη σύγκληση Πανορθόδοξης Συνόδου στην Κωνσταντινούπολη υπό τον Πατριάρχη Άνθιμο ΣΤ΄, στην οποία καταδικάστηκε ο εθνοφυλετισμός των Βουλγάρων και οι αντικανονικές τους ενέργειες, ενώ κηρύχθηκε σχισματική η Εξαρχία¹²⁶.

5.5 Η Βουλγαρική Εκκλησία κατά τον 20^ο αιώνα – Η ανύψωση της σε Πατριαρχείο

Οι συνέπειες του Σχίσματος όχι μόνον στα εκκλησιαστικά αλλά και, κυρίως, στα πολιτικά πράγματα της Βαλκανικής, προκάλεσαν από την ημέρα κιάλας της δημιουργίας του μια σειρά κρούσεων και διαπραγματεύσεων, επισήμων και ανεπισήμων, από διάφορες πηγές και κατευθύνσεις για την άρση του, οι οποίες διήρκεσαν μισό αιώνα χωρίς να φέρουν αποτέλεσμα. Θα ευοδοθούν μόλις στις 25 Φεβρουαρίου του 1945 κι αφού έχουν μεσολαβήσει οι δύο Παγκόσμιοι και οι Βαλκανικοί πόλεμοι, που αναδιαμόρφωσαν τον γεωπολιτικό χάρτη της περιοχής των Βαλκανίων και αναδιέταξαν τις σφαίρες επιρροής των μεγάλων δυνάμεων της εποχής. Πλεον στο προσκήνιο της ιστορίας ήταν η συγκρότηση της Ένωσης των Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών και η κάθοδος της Ρωσίας στα Βαλκάνια¹²⁷.

Αυτή η δυσμενής για τη Βουλγαρία ιστορική συγκυρία, που έχοντας συνταχθεί με τις δυνάμεις του Άξονα, είχε περιέλθει σε δεινή θέση, αποτέλεσε το ευνοϊκό περιβάλλον για την άρση του Σχίσματος στο πλαίσιο και της εγκαθίδρυσης καθεστώτος Λαϊκής Δημοκρατίας στη χώρα. Την πρωτοβουλία για την αποκατάσταση της ενότητας και της ειρήνης στην Εκκλησία του Χριστού μετά από εβδομήντα περίπου χρόνια «κανονικής ανωμαλίας», έλαβε ο επικεφαλής της Βουλγαρικής Εξαρχίας Στέφανος. Με επιστολή την οποία έστειλε στον Οικουμενικό Πατριάρχη Βενιαμίν στις 21 Ιανουαρίου 1945 –ημέρα της εκλογής του στη Βουλγαρική Εξαρχία, αφού εξέφραζε τη λύπη του για τα προηγηθέντα και τον χωρισμό της Βουλγαρικής Εκκλησίας από τη Μητέρα Εκκλησία, τον παρακαλούσε μεταξύ άλλων, «... ίνα... Αναγνωρισθή η Βουλγαρική Ορθόδοξος Εκκλησία ως Αυτοκέφαλος και συγκαταριθμηθή μεταξύ των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων

¹²⁶ Σταυρίδη (1977-8).

¹²⁷ Κονιδάρη, Γερασίμου, *Η άρσις του Βουλγαρικού Σχίσματος*, 1958: σ.81.

Εκκλησιών, των εχουσών κανονικάς σχέσεις προς το Αγιάτατον Οικουμενικόν Πατριαρχείον και προς τας λοιπάς Αυτοκεφάλους αδελφάς Εκκλησίας»¹²⁸.

Είναι αξιοσημείωτη, επί του προκειμένου, η ιδιαίτερα προσεκτική διατύπωση του αιτήματος, χωρίς μνεία των μεγάλων στιγμών και της υψηλής θέσης της Βουλγαρικής Εκκλησίας στο παρελθόν και με αποφυγή αναφοράς σε ανανέωση του κύρους της ή επαναφοράς της στην προηγηθείσα κατά τον Μεσαίωνα υψηλή πατριαρχική τάξη. Αξιοπρόσεκτη η «ολιγάρκεια» και η λιτότητα του αιτήματος από μέρους της βουλγαρικής πλευράς, σαν να επρόκειτο για μια νεοσύστατη και χωρίς παρελθόν Εκκλησία. Σε συνάρτηση με την υπόστασή της εντός ήδη συγκροτημένου εθνικού κράτους, τη μετεγκατάστασή της στη Σόφια και την αποδοχή των από του έτους 1934 τεθέντων εκ μέρους του Οικουμενικού Θρόνου όρων, οδήγησαν στη θετική αποδοχή της επιστολής του Στεφάνου.¹²⁹ Μετα αυτού δρομολόγησαν την μετά ένα μήνα άρση του σχίσματος, την ανακήρυξη του Αυτοκεφάλου της Βουλγαρικής Εκκλησίας και την κατάταξή της στα Δίπτυχα.

Το θερμό κλίμα αγάπης, συμφιλίωσης και αποκατάστασης ομαλών αδελφικών σχέσεων μεταξύ των δύο Εκκλησιών, που αναπτύχθηκε κατά την παραχώρηση στη Βουλγαρική Εκκλησία του Αυτοκεφάλου, θα διατηρηθεί για 8 χρόνια, μέχρι την 10^η Μαΐου του 1953. Τότε ο νεοεκλεγείς μητροπολίτης Φιλιπούπολης Κύριλλος, θα ανακηρύξει μονομερώς την Εκκλησία της Βουλγαρίας σε Πατριαρχείο, με την αυτοαναγόρευση του ίδιου σε «Πατριάρχη Σόφιας και πάσης Βουλγαρίας», προβαίνοντας σε μια ενέργεια αυθαίρετης, άνευ γνώμης και συγκατάθεσης του Οικουμενικού Θρόνου, αποκατάστασης της αρχαίας πατριαρχικής περιωπής της διά της συνδέσεώς της με το μεσαιωνικό Πατριαρχείο Τυρνόβου¹³⁰. Η κίνηση αυτή του προκαθημένου της Βουλγαρικής Εκκλησίας υπαγορευόταν πιθανόν από πολιτικούς λόγους, και αποσκοπούσε ενδεχομένως στην επίσπευση υλοποίησης της δοθείσας από τον Οικουμενικό Πατριάρχη -συγχρόνως με την άρση του Σχίσματος- υπόσχεσης περί ανύψωσης της Βουλγαρικής Εκκλησίας «εις την Πατριαρχικήν αξίαν και περιωπήν».¹³¹

¹²⁸ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη*....οπ.π., σ.43.

¹²⁹ Μουστάκης, Βασίλειος, *Βουλγαρική Εκκλησία*,.....οπ.π σ.1012.

¹³⁰ Ταχιάος, Αντόνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών* .....οπ.π., ,σ.139.

¹³¹ Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξη*...οπ.π.σ.45.

Δεδομένου ότι εκκρεμούσε ακόμη, προκάλεσε νέα ψύχραση στις σχέσεις των δύο Εκκλησιών. Δεν ανάτρεψε όμως τα δρομολογημένα.

Στις 27 Ιουλίου του 1961 με τη μεσολάβηση των Πατριαρχείων Αντιοχείας και Μόσχας και μετά την αποστολή από τον Κύριλλο στον Οικουμενικό Πατριάρχη Αθηνάγορα σχετικού αιτήματος, ο τελευταίος του απηύθυνε Εξαγγελτικό Γράμμα, στο οποίο τον αποκαλούσε «*Μακαριώτατο και Αγιώτατο Πατριάρχη Σόφιας και πάσης Βουλγαρίας*», κατατάσσοντάς τον στην τάξη των Πατριαρχών. Δι' αυτού, του ανακοίνωνε την κατ' οικονομίαν ληφθείσα απόφαση της Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου να αναγνωρίσει -αντιπαρερχόμενη τα «διαταράξαντα» τις σχέσεις των δύο Εκκλησιών- τα κατά παρέκκλιση της κανονικής ακρίβειας και τάξεως τελεσθέντα από τη Βουλγαρική Εκκλησία και να προάγει αυτήν στην Πατριαρχική αξία και περιωπή, με την πεποίθηση και προσδοκία της σύμφωνης γνώμης και των λοιπών Πατριαρχών και των Προέδρων των Ορθοδόξων Αυτοκέφαλων Εκκλησιών. Καταλήγοντας, τον ενημερώνει ότι το ζήτημα της ανυψώσεως της Βουλγαρικής Εκκλησίας στην πατριαρχική αξία και περιωπή θα ρυθμισθεί οριστικά από Οικουμενική Σύνοδο, τη μόνη που έχει το δικαίωμα να προάγει μία Εκκλησία σε Πατριαρχείο¹³².

Σε συνέχεια του Εξαγγελτικού Γράμματος προς τον Κύριλλο, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Αθηνάγορας απέστειλε την 1^η Αυγούστου του 1961 Πατριαρχικό Γράμμα στα λοιπά Πατριαρχεία και τις Αυτοκέφαλες Εκκλησίες, με το οποίο ανήγγελλε την ανύψωση της Βουλγαρικής Εκκλησίας σε Πατριαρχείο και την κατάταξή της στα Δίπτυχα μετά το Πατριαρχείο του Βουκουρεστίου και πάσης Ρουμανίας¹³³. Ολοκληρώθηκε έτσι μια μακρά διαδρομή της Βουλγαρικής Εκκλησίας προς την κατάκτηση της πατριαρχικής αξίας και περιωπής, χάρη και στην αξιοσημείωτη συμβολή δύο σημαντικών προσωπικοτήτων της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που, με απόλυτο σεβασμό στην ενότητα της Εκκλησίας του Χριστού, πέτυχαν να αντιμετωπίσουν και να επιλύσουν τελικά τα προβλήματα στις σχέσεις των δύο Εκκλησιών, εναρμονίζοντας την παράδοση με τις επιταγές των Ιερών Κανόνων και τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης ιστορικής συγκυρίας.

¹³² Ταρνανίδης ο.π.2006: σ.241.

¹³³ Μουστάκης, Βασίλειος, *Βουλγαρική Εκκλησία.....*, ο.π., σ.1012.

Κεφάλαιο 6.

6.1 Συμπεράσματα - Επίλογος

Παραπάνω είδαμε την εξέλιξη των διεργασιών και των διαδικασιών που έλαβαν χώρα κατά την πορεία των τριών υπό εξέταση Σλαβικών Εκκλησιών προς την κατάκτηση της Αυτοκεφαλίας, με τελική κατάληξη την προαγωγή τους στην πατριαρχική αξία και, περιωπή. Μέσα από τις αναφορές αυτές καταδεικνύεται ότι το Αυτοκέφαλο, ως θεσμός ο οποίος στοιχειοθετεί τη «μετάβαση» μιας Εκκλησίας σε καθεστώς διοικητικής εκκλησιαστικής ανεξαρτησίας εντός του ενιαίου σώματος της Μίας Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας υπό την επίβλεψη και κηδεμονία του «Πρώτου μεταξύ ίσων» Οικουμενικού Πατριάρχη. Ο θεσμός και οι εντός αυτού διεργασίες του δεν παρέμειναν στατικές και αναλλοίωτες στο διάβα των αιώνων. Υπέστησαν συνεχείς αλλαγές και αναπροσαρμογές τόσο ως προς τη μορφή, όσο και τα όριά τους σε άμεση συνάρτηση με τα ιστορικά συμφραζόμενα κατά τους μεσαιωνικούς και τους νεότερους χρόνους. Πάντοτε σε συσχετισμό με τις ανάγκες, τις απαιτήσεις και τις προτεραιότητες της κοσμικής εξουσίας -τόσο της αιτούσας το εκκλησιαστικό Αυτοκέφαλο χώρας όσο και της εκχωρούσας αυτό, του Βυζαντίου- σε μια συγκεκριμένη συγκυρία.

Εντός αυτού, η αναζήτηση από πλευράς των Σλαβικών Εκκλησιών της ανεξάρτητης εκκλησιαστικής διοίκησης και η απόκτηση της αυτονομίας, της αυτοκεφαλίας και της πατριαρχικής τιμής, δεν υπαγορεύτηκαν ούτε έκαναν υπακοή απαραίτητα σε κάποιους από τους Ιερούς Κανόνες. Υποκινήθηκαν πάντα από την πλευρά της κοσμικής ηγεσίας τους και για αυτό εκτιμήθηκαν από την πλευρά της Κωνσταντινούπολης ως προϊόντα της «ανωμαλίας των καιρών». Κατά τούτο, ως προϊόντα πίεσης και συνδιαλλαγής μέσα από διάφορες διεργασίες (ανταγωνιστικού ενίοτε και συγκρουσιακού χαρακτήρα), οι οποίες αναπτύχθηκαν και εξελίχθηκαν με διαφορετικούς ρυθμούς για την καθεμιά Σλαβική Εκκλησία ανάλογα με το ιδιαίτερο εθνικό περιβάλλον της, την ξεχωριστή φυσιογνωμία του ποιμνίου, Κατά συνέχεια και με τις ιδιαιτερότητες των παραδόσεών του, και τις πολιτικές ή εθνοφυλετικές σκοπιμότητες ξένες προς την αποστολή της Εκκλησίας. Συνέπεια όλων των παραπάνω η ποικιλομορφία που επέβαλαν η δύναμη της πίεσης, η αντοχή της αντίστασης σε αυτή και η σπουδαιότητα του επιδιωκόμενου κατά τη συνδιαλλαγή σκοπού. Μεγαλύτερη πίεση ή και μεγαλύτερη σπουδαιότητα επιδιωκόμενων στόχων είχαν ως αποτέλεσμα την παραχώρηση περισσότερων προνομίων, υψηλότερων τίτλων και ευρύτερη αναγνώριση της

συγκεκριμένης προαγωγής. Το αντίθετο συνέβαινε όταν η πίεση ήταν μικρότερη και η δυνατότητα ευρύτερης εκμετάλλευσης του γεγονότος ασήμαντη.

Στο καθαυτό γεωπολιτικό αντικείμενο γίνεται ευνόητα αντιληπτό και κατανοητό κάθε ηγεμόνας, (Βασιλέας- Κράλης- Τσάρος- Πρίγκιπας) να είχε τους δικούς του σκοπούς και επιδιώξεις, εντός και εκτός του χώρου όπου ηγείτο. Αυτοί δεν ήταν άλλοι από την αντιμετώπιση των εσωτερικών εχθρών και σφετεριστών της εξουσίας και την απόκρουση επιθετικών τάσεων και ενεργειών από ξένες δυνάμεις. Προς την κατεύθυνση αυτή επιδιώκονταν και οι συμμαχίες και η υποστήριξη από μεγάλες δυνάμεις της κάθε εποχής, όπως για παράδειγμα η Βυζαντινή αυτοκρατορία. Στις επιδιώξεις αυτές η εκκλησιαστική διοίκηση και ηγεσία πάντοτε είχε πρωτεύοντα ρόλο που έχει να κάνει και με την μεγαλύτερη δυνατή ομοιογένεια των υπηκόων, άρα και την απουσία ερίδων και διχασμών εντός του λαού. Η στέψη των ηγεμόνων από τον οικείο Πατριάρχη υπήρξε μόνιμη επιδίωξη και διακαής πόθος, καθότι περιέβαλε με ιδιαίτερα ξεχωριστό κύρος και τιμή τον διάδοχο του θρόνου. Βάσει αυτού ερμηνεύεται η μόνιμη απαίτηση για εκχώρηση εκκλησιαστικής αυτοκεφαλίας όποτε ένας ηγέτης ή μια δυναστεία αισθάνονταν αρκετά ισχυροί και εδραιωμένοι πολιτικά, στρατιωτικά, οικονομικά και με υψηλό και ομοιογενές θρησκευτικό φρόνημα. Οι δυσκολίες και τα προβλήματα πηγάζουν από την ιστορικότητα και τη δυναμική που του προσέδιδε ο χαρακτήρας του θεσμού ως ανθρώπινης, κατά βάση, «κατασκευής» που δεν έχει προβλεφθεί και δεν έχει προκαθοριστεί από τους Ιερούς Κανόνες εξ αρχής με σαφήνεια και απόλυτη ακρίβεια.

Εν κατακλείδι, παρά τις διαφοροποιήσεις και τις αναδιαμορφώσεις στις οποίες υπόκειται ο θεσμός των Αυτοκέφαλου κατά τη μακρά διάρκεια του Μεσαίωνα και των Νεότερων Χρόνων, διατήρησε όλα αυτά τα χρόνια σταθερό και αμετακίνητο ένα δομικό του στοιχείο: τον κατά θεία έμπνευση και συμβολισμό υπέρτατο ρόλο του Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης. Ο *«Η Αυτού Θειοτάτη Παναγιότης, ο Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης»*, όπως είναι ο πλήρης τίτλος, είναι ο πρώτος αρχιερέας της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας, ο οποίος παραχωρεί το Αυτοκέφαλο και τη στηριγμένη σε ρητές κανονικές διατάξεις προνομιακή θέση αυτού να χειροτονεί τον «αυτοκέφαλο αρχιεπίσκοπο» μιας εκάστης ενταγμένης στη δικαιοδοσία του Εκκλησίας αξιούμενος το εξ αυτής εκπορευόμενο δικαίωμα να μνημονεύεται υποχρεωτικά από αυτόν, ως ένδειξη της εξάρτησης της μητρόπολής του από τον Οικουμενικό Θρόνο.

Η παραχώρηση Αυτοκεφαλίας σε Τοπικές Εκκλησίες μέσω της κανονικής οδού, η εκούσια εκχώρηση προνομίων και αυτοτέλειας, εξακολουθεί να αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο του Οικουμενικού Θρόνου στο πλαίσιο της καθολικότητας της Ανατολικής Εκκλησίας. Με αλλοτινή -και τωρινή- δύσκολη συνθήκη, όπου η πολυδιάσπαση σε Εθνικές Εκκλησίες χάριν εθνοτικών - φυλετικών λόγων, καθώς και πολιτικών σκοπιμοτήτων δυσχεραίνει τη λειτουργία του ως προστάτη της ενότητας μεταξύ των Ορθοδόξων Εκκλησιών. Η οικουμενική του διάσταση ως Μητέρας Εκκλησίας όλων των κατά τόπους Αυτοκέφαλων και Αυτόνομων Ορθοδόξων Εκκλησιών κατά καιρούς, και ιδιαίτερα στις μέρες μας περνά μια κρίση αμφισβήτησης ιδιαίτερα από τις εκκλησίες με τα πολυπληθέστερα ποίμνια. Σ' αυτό το πλαίσιο, η τάση αντικατάστασης της «ιεραρχίας της τιμής», όπως αναπτύχθηκε διά μέσου των αιώνων, από τη λεγόμενη «ισοτιμία» των κατά τόπους Αυτοκέφαλων Εκκλησιών, παράγωγου της σταδιακής μείωσης της ευρύτατης δικαιοδοσίας που κατείχε το Οικουμενικό Πατριαρχείο μέχρι τους νεότερους χρόνους. Μέρος της οποίας εκχώρησε στις νέες Τοπικές Εκκλησίες της Ανατολής¹³⁴ με την παραχώρηση σ' αυτές του Αυτοκεφάλου, αποβλέποντας στην ενότητα και την καλύτερη οργάνωσή τους και μόνον, είναι ξένη προς την κανονική παράδοση της Εκκλησίας.

Το πολίτευμα της Εκκλησίας είναι συνοδικό – ιεραρχικό και όχι απλώς δημοκρατικό, με την έννοια της εξίσωσης των δικαιωμάτων Μητέρας - Εκκλησίας και θυγατέρων Εκκλησιών. Υπό αυτό το πρίσμα, ο θεσμός του Αυτοκέφαλου αναφέρεται στην αυτοδιοίκηση μιας Εκκλησίας και δεν ταυτίζεται με την εκκλησιαστική ανεξαρτησία, η οποία διασπά την ενότητα της Εκκλησίας στα δογματικά ζητήματα και στη γενική αντιμετώπιση των εκκλησιαστικών θεμάτων. Η παραχώρηση Αυτοκεφαλίας δεν επιτρέπεται ούτε πρέπει να λειτουργεί διασπαστικά στο σώμα της Μίας Αγίας Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας. Αντίθετα, εντάσσεται στην προοπτική της ενότητας και της αλληλεξάρτησης μεταξύ των Ορθοδόξων Εκκλησιών υπό τον πρωτεύοντα και καθοριστικό ρόλο (όχι απλώς συντονιστικό) της Πρωτόθρονης Εκκλησίας, του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Ο Δημιουργός έχει οικονομήσει το σχέδιο σωτηρίας των δημιουργημάτων Του, και την εσχατολογική τους προοπτική, μα σίγουρα η

---

¹³⁴ Της Ρωσίας (1448), της Ελλάδος (1850), της Σερβίας (1879), της Ρουμανίας (1885), της Αλβανίας (1937) και της Βουλγαρίας (1945).

διαδρομή αυτή δεν είναι βατή ούτε και εύκολη. Όπως λέγουν συχνά και οι Αγιορείτες Πατέρες, “*ό,τι ενώνει τους λαούς το στέλνει ο Θεός ενώ ό,τι χωρίζει και τους διασπά ο Διάβολος*”.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1.Αγγελόπουλου, Αθανάσιου.Α «Σερβική Εκκλησία», *Θρησκευτική Ηθική Εγκυκλοπαίδεια ,τομος 10* Εκδόσεις Μαρτίνος Αθανάσιος,(Αθήνα,1967).
2. Αγγελόπουλος Αθανάσιος., *Η Σερβική Ορθόδοξος Εκκλησία στο παρελθόν και στο παρόν. Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας*, (Θεσσαλονίκη 1984).
- 3.Αντωνόπουλου Αθανάσιου (επιμέλεια), *Επιστημονική Επιθεώρηση το Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία»,τόμος Α΄,Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών*Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο,Πάτρα,2010
4. Αράχτας Βασίλειος, Βαλλιανάτος Άγγελος & Δεσπότης Σωτήριος *Ο διάλογος της Ορθοδοξίας με Ανατολή και Δύση*, για τη Θ.Ε Η Ορθόδοξία στον 20° Αιώνα. εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτό Πανεπιστήμιο, (Πάτρα, 2008).
5. Γλύκατση-Αρβελέρ, Ελένη *Η Πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, μτφρ. Τούλα Δρακοπούλου, εκδόσεις Ψυχογιός, (Αθήνα, 1997).
6. Γουνελάς, Στάθης, και Παγουλάτος, Γεράσιμος, *Η Ορθοδοξία ως Πολιτισμικό Επίτευγμα*, για τη Θεματική Ενότητα. *Η Ορθοδοξία ως Κληρονομιά*, εκδόσεις Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, (Πάτρα, 2008).
- 7.Ιωάννη, Μητροπολίτη Κορυτσάς, *Εθνοτικές Συγκρούσεις και Ορθόδοξη Εκκλησία*,στο: Εμμανουήλ Κλάφης(επιμέλεια),*Ορθόδοξες Εκκλησίες σε έναν Πλουραλιστικό κόσμο*,εκδόσεις Καστανιώτη,(Αθήνα:2006

8. Clement, Olivier, *Τι γνωρίζω; Η Ορθόδοξη Εκκλησία*, Το Βήμα. Γνώση, εκδόσεις Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, (Αθήνα, 2007).
9. Cyril, Mango, «*Βυζάντιο η Αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης*», μτφρ. Δημήτρης Τσουγκαράκης, εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, (Αθήνα, 2002).
10. Δεληκάρη, Αγγελική, «*Η οικειοποίηση βυζαντινών τίτλων από Σλάβους ηγεμόνες ως έκφραση της πολιτικής ιδεολογίας τους. Η περίπτωση του τσάρου Συμεών της Βουλγαρίας*», στο Σλάβοι και Ελληνικός Κόσμος, Πρακτικά Α΄ Επιστημονικής Ημερίδας Τμήματος Σλαβικών Σπουδών, *ΕΚΠΑ* (Αθήνα, Δεκέμβριος 2012), (Αθήνα: εκδ. Πελεκάνου, 2012).
11. Kedourie, E. *Nationalism* (New York: Wiley-Blackwel, 1962).
12. Λάσκαρη Η. *Βυζαντινοί Αυτοκράτορες*, τ. Β΄, Αυτοέκδοση, (Αθήνα, 1995).
13. Λόης, Γεώργιος Νεκτάριος, *Ιστορία της Σερβίας. Πολιτική και Εκκλησιαστική*, εκδόσεις Έννοια, (Αθήνα, 2017).
14. Μεταλληνός, Γεώργιος, Γόνη, Δημήτρη, Φρατσέα, Η Μοράρου, Ευαγγελία και Βανάτου Άθανασίου (Γιέβτιτς) *Η Ουνία χθες και σήμερα*, εκδόσεις Αρμός, (Αθήνα, 1992).
15. Meyendorff, J. *Η βυζαντινή παράδοση μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης*, ελλ. μετφρ. Στεφ. Ευθυμιάδης, εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, (Αθήνα, 1994).
16. Μόσχος, Δημήτρης και Ράγκος, Σπύρος, *Οι Πρώτες Ιστορικές Καταβολές της Ορθόδοξης Εκκλησίας για τη Θ.Ε. Η Ορθοδοξία ως Κληρονομιά*, εκδόσεις Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, (Πάτρα, 2002).
17. Μουστάκης, Βασίλειος, «*Βουλγαρική Εκκλησία*», στο *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, Α. Π. Λυγγούρης, τ. 3, εκδόσεις Α., Μαρτίνου, (Αθήνα, 1964).
18. Μπέγζος, Μάριος, Πορτελάνος, Σταμάτιος, Καργιώτογλου, Αλέξανδρος και Μεταλληνός, Γεώργιος *Η Ορθόδοξη Εκκλησία σε Ανατολή και Δύση για τη Θ.Ε. Η Ορθοδοξία ως Κληρονομιά*, εκδόσεις Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, (Πάτρα, 2001).
19. Οικονόμου, Ελένη, *Παΐσιου Χιλανδαρινού Σλαβοβουλγαρική Ιστορία*. Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Θεολογίας Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, (Θεσσαλονίκη, 1999).

20. Obolensky, Dimitri, *Βυζαντινή Κοινοπολιτεία. Η Ανατολική Ευρώπη (500-1453)*, μετφρ. Β. Σπυροπούλου, επιμ. εκδ., Ευ. Δάλκου, εκδόσεις. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, (Αθήνα, 2022).
21. Αρχιμ. Γρηγόριος Παπαθωμάς, *Ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Ενότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, στο: Αρχιμ. Γρηγόριος Παπαθωμάς και Ε.Α. Βαρελλά, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία και η Οικουμενική Κίνηση*, εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, (Πάτρα, 2001).
22. Ruzovic, P. (πλήρες όνομα) «Πατριαρχείον Σερβίας», *Πνευματική Διακονία*, 15 (Ι.Μ.Κωνσταντίας-Αμμοχώστου, 2013).
23. Ράγκος, Σπύρος, *Η συνάντηση του Ελληνισμού με τον Χριστιανισμό από τον Πρώτο έως τον 4^ο Αιώνα*, Παράλληλο Κείμενο για τη Θεματική Ενότητα ΕΛΠ11 «Ελληνική Ιστορία», εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (Πάτρα, 2006).
24. Ροδόπουλος, Παντελεήμων, «Η γεωγραφική δικαιοδοσία κατά το Ορθόδοξον Κανονικόν Δίκαιον. Το φαινόμενον του εθνοφυλετισμού κατά τους προσφάτους χρόνους», *Μελέται Β΄. Νομοκανονικά – Ιστορικοκανονικά και άλλα*, εκδόσεις Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών (Θεσσαλονίκη, 2008).
25. Σαρδέλης, Κώστας «*Και Εγένετο φως Κύριλλος και Μεθόδιος οι Φωτισταί των Σλάβων*» εκδόσεις Άστερος, (Αθήνα, 1991).
26. Σταυρίδη, Β. *Οι οικουμενικοί Πατριάρχαι 1860 – σήμερα*: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, (Θεσσαλονίκη 1977-8).
27. Ταμβάκη, Αργυρώ, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία κατά τον 19^ο αιώνα. Η Εξαρχία (1870) και η καταδίκη του εθνοφυλετισμού (1872)*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, (Πάτρα, 2020).
28. Ταρνανίδης, Ιωάννης, *Ιστορία της Βουλγαρικής Εκκλησίας. Ιστορία Σλαβικών Ορθόδοξων Εκκλησιών*, εκδόσεις Αφών Κυριακίδη, (Θεσσαλονίκη, 2005).
29. Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, εκδόσεις Αφών Κυριακίδη, (Θεσσαλονίκη, 1998).
30. Ταρνανίδης, Ιωάννης Χ., «*Θεωρία και Πράξη στην ιστορική εξέλιξη του Αυτοκεφάλου των Σλαβικών Εκκλησιών*», εκδόσεις Αφών Κυριακίδη, (Θεσσαλονίκη, 2006).

31. Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Ιστορία των σλαβικών Ορθοδόξων Εκκλησιών*, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, εκδόσεις Π. Πουρναρά, (Θεσσαλονίκη, 1984).
32. Ταχιάος, Αντώνιος, Αιμίλιος, *Πηγές Εκκλησιαστικής Ιστορίας των Ορθοδόξων Σλάβων*, εκδόσεις Αφων Κυριακίδη, (Θεσσαλονίκη, 1997).
33. Τοντόροφ, Νικολάι *Η Βαλκανική Πόλη 15^{ος} - 19^{ος} αιώνας*, τόμοι Α & Β, μτφρ. Εύη Αβδελά-Γεωργία Παπαγεωργίου, εκδόσεις Θεμέλιο, (Αθήνα, 2003).
34. Τσιρέλης, Νικόλαος, Σ., *Το Αυτοκέφαλο και ο τρόπος ανακήρυξής του*. Διπλωματική εργασία. Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, (Θεσσαλονίκη, 2013).
35. Τσούπρας, Γεώργιος, Βασιλείου., *«Πατριαρχείο και Βαλκάνια»*, εκδόσεις Γρηγόρη, (Αθήνα, 2019).
36. Τσούπρας, Γεώργιος, Βασιλείου., *Εκκλησία και Εθνογένεση. Η «Μακεδονική» Ορθόδοξη Εκκλησία στην υπηρεσία των Σκοπίων*, εκδόσεις Γρηγόρη, (Αθήνα, 2018).
37. Φειδάς, Ι. Βλάσιος *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ρωσίας*, εκδόσεις Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, (Αθήνα, 2005).
38. Weis, Johanes, *Ο Αρχέγονος Χριστιανισμός* μτφρ. Σάββας Αγουρίδης, Ζωή Πλιάκου, Θεόδωρος Σωτηρίου, Βασίλης Στογιάνος, εκδόσεις Άρτος Ζωής, (Αθήνα, 2001).

ΔΙΑΔΥΚΤΙΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Αθανασιάδης, Α. (2020). *Οι Άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος στη Σερβική Παράδοση*. Ανακτήθηκε στις 21-1-2022 από τη διεύθυνση: <https://www.researchgate.net/publication/348010935>
2. Ιεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου (2018). Ο θεσμός της Αυτοκεφαλίας στην Ορθόδοξη Εκκλησία. εφ. *Κιβωτός της Ορθοδοξίας*, 22 Οκτωβρίου 2018. Ανακτήθηκε στις 23-1-2022 από τη διεύθυνση: <https://ikivotos.gr/post/8101>
3. Ιεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου (2022). *Ο θεσμός της Αυτοκεφαλίας στην Ορθόδοξη Εκκλησία*. Ανακτήθηκε στις 21-1-2022 από τη διεύθυνση: <https://www.romfea.gr/katigories/10-apopseis/24439>

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

1. Αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Παπαθωμάς -Η κανονική διάσταση του Ουκρανικού ζητήματος
2. Γεώργιος Μεταλληνός - Το Ελλαδικό Αυτοκέφαλο
3. Εκπομπή «Η Ορθοδοξία στα Βαλκάνια». ΕΤ3, Παρουσίαση Παντελής Σαββίδης.
4. Ιστορική εξέλιξη της Ρωσίας από την ίδρυση του κράτους του Κιέβου έως την ανάδειξη της Μοσχοβίτικης ηγεμονίας
5. Η Ορθοδοξία στα Βαλκάνια
6. Η κανονική διάσταση του Ουκρανικού ζητήματος - Αρχιμ. Γρηγόριος Παπαθωμάς
7. Άγιος Σάββας, αρχιεπίσκοπος Σερβίας
8. Μέγας Φώτιος: Η ζωή και το έργο του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως - Cognosco Radio

Παράρτημα**Κείμενα κατ'επιλογήν.**

<p>Κανών κη' (28): Περί τῶν τῶν Κωνσταντινουπόλεως προνομίων.</p>	<p>Πανταγοῦ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὄροις ἐπόμεινοι, καὶ τὸν ἀοσίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ἑκατῶν πενήκοντα θεοφιλέστατων ἐπισκόπων, τῶν συναθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου βασιλέως ἐν τῇ βασιλείᾳ Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης, γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν τε καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβειῶν τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης, καὶ γὰρ τὸ θρόνον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδόκασι τὰ πρεσβεῖα. Καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατῶν πενήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένευον τῷ τῆς Νέας Ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες, τὴν βασιλεία καὶ συγκλιτῶ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἰσῶν ἀπολαύουσαν πρεσβειῶν τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλείᾳ Ῥώμης, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην ὑπάρχουσαν. Καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἐπὶ δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἁγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης ἐκκλησίας, δηλαδὴ ἑκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετὰ τῶν τῆς ἐπαργίας ἐπισκόπων χειροτονούντος τοὺς τῆς ἐπαργίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θείοις κανόσι δηγύρεται, χειροτονεῖσθαι δὲ, καθὼς εἴρηται τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γνωμένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων.</p>
---	--

1.ΚΗ' Κανὼν τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Χαλκηδόνας, 451 μ.Χ.

Πατριαρχικός καὶ Συνοδικός Τόμος.

Περί Αὐτοκεφάλου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας

+ BENIAMIN

ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλή, ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἑκάστου μέρους τὴν αὐξήσιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ" τοῖς Ἐφεσίοις ἔγραφεν ὁ τῶν Ἐθνῶν Ἀπόστολος Παῦλος, τὴν θεοφιλεῖ ἁρμονίαν καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπικοινωνίαν καὶ κανονικὴν τάξιν ἐν τῷ σώματι τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας ὑπονοῶν, καὶ ταύτην ἐσαεὶ διαμένειν καὶ ὑφιστάμεθα παρακελευόμενος, ὥστε ἀπρόσκοπτον εἶναι τὴν ἐπὶ μέρους καὶ τὴν ἐν γένει οἰκονομίαν

και εὐόδωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ μείζονα, ὡς εἰκός, καὶ αὐξουσιν γίνεσθαι τὴν ἐν Κυρίῳ καρποφορίαν τοῦ εὐσεβοῦς τῶν χριστιανῶν ἀθροίσματος.

Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ ἡ ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ θεοφρουρήτου Βουλγαρικοῦ Κράτους Ἐκκλησία, ἡ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἰδιαιτέροις πνευματικοῖς δεσμοῖς συνεχομένη τῇ καθ' ἡμᾶς Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς ὑπὸ τὴν ἄμεσον κανονικὴν ἐξάρτησιν τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἁγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου διατελέσασα, ἐξητήσατο διὰ γραμμάτων θερμῶν καταριθμηθῆναι αὐτὴν ἐν τῇ χορεία τῶν λοιπῶν Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ἡ Μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς Ἱερωτάτων Μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ εὐμενῶς διατεθέντες καὶ πρώτιστα μὲν ἐν προκειμένῳ τὴν τῶν Ἱερῶν Κανόνων διακέλευσιν καὶ τὴν μακραιῶνα τῆς Ἐκκλησίας πράξιν ὑπ' ὧν λαβόντες, εἶτα δὲ καὶ τὴν πρὸς τὴν ἐν Βουλγαρία Ἐκκλησίαν φιλόστοργον διάθεσιν ἔχοντες, ἅτε τῆς καθ' ἡμᾶς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας γεννησάσης ἐν Κυρίῳ καὶ γαλουχησάσης τὸ τῶν Βουλγάρων Ἔθνος, ἀπεδεξάμεθα τὸ πρὸς ἡμᾶς γενόμενον ὡς ἄνω αἴτημα. Ὅθεν καὶ συνοδικῶς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀποφαινόμενοι, ἐπευλογοῦμεν τὴν αὐτοκέφαλον σύστασιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς ἐν Βουλγαρία Ἁγίας Ἐκκλησίας, ὀρίζοντες ὅπως αὕτη, ἐπωνομένη „Ἁγία Ὀρθόδοξος Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας” καὶ πνευματικὴ ἡμῶν ἀδελφὴ ὑπάρχουσα καὶ γνωριζομένη τοῦ λοιποῦ, διοικῆ καὶ διέπῃ τὰ κατ' αὐτὴν ἀνεξαρτήτως καὶ αὐτοκεφάλως, κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα καὶ τῶν λοιπῶν Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ἀναγνωρίζουσα ὡς ὑπερτάτην αὐτῆς Ἐκκλησιαστικὴν Ἀρχὴν τὴν ἐξ Ἀρχιερέων ἀπαρτιζομένην Ἱερὰν Σύνοδον καὶ ἔχουσαν Πρόεδρον τὸν κατὰ καιρὸν Μακαριώτατον Μητροπολίτην Σόφιας καὶ Ἐξαρχον πάσης Βουλγαρίας.

Πρὸς τήρησιν δὲ καὶ ἔνδειξιν τῆς πνευματικῆς καὶ κανονικῆς ἐνότητος μετὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἁγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ πασῶν τῶν Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ὁ ἐκάστοτε Μακαριώτατος Μητροπολίτης Σόφιας καὶ Ἐξαρχος πάσης Βουλγαρίας ἔχει τὸ καθῆκον, κατὰ τὸν ἀνέκαθεν κρατήσαντα κανονικῆς σχέσεως καὶ κοινωνίας δεσμόν, ἀναγγέλειν δι' Ἐνθρονιστηρίων Γραμμάτων τῇ τε καθ' ἡμᾶς Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ πάσαις ταῖς λοιπαῖς ἀδελφαῖς Ὀρθοδόξοις Αὐτοκεφάλοις Ἐκκλησίαις τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀνάρρησιν αὐτοῦ, παρεχόμενος

ἅμα τὴν ἀδελφικὴν ὁμολογίαν καὶ διαβεβαίωσιν περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τῆς πεπιστευμένης αὐτῷ Ἐκκλησίας ἀπαρασφαλοῦς τηρήσεως τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ εὐσεβείας καὶ πράττων ὅσα οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ Κανόνες καὶ ἡ μακραίων τῆς Ἐκκλησίας τάξις διακελεύονται, μνημονεῦειν ἐν τοῖς διπτύχοις τοῦ ὀνόματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν Πατριαρχῶν καὶ τῶν ἄλλων Προέδρων τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ἀναφέρεσθαι τε πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς Ἁγιώτατον Πατριαρχικὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον καὶ δι' αὐτοῦ τε ἐπιζητεῖν καὶ λαμβάνειν τὴν ἔγκυρον γνώμην καὶ ἀντίληψιν αὐτοῦ τε καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, τῆς καθολικωτέρας ψήφου καὶ δοκιμασίας δεομένων.

Ταῦτά οὕτω δόξαντα καὶ συνοδικῶς ὑφ' ἡμῶν κατὰ τὴν συνοδικὴν συνεδρίαν τῆς κβ' Φεβρουρίου ἐνεστῶτος ἔτους ἀποφασισθέντα καὶ κυρωθέντα βεβαιούμεν εἰς μόνιμον παραφυλακὴν καὶ διὰ τοῦ παρόντος Πατριαρχικοῦ ἡμῶν καὶ Συνοδικοῦ Τόμου, καταστρωθέντος καὶ ὑπογραφέντος ἐν τῷ Κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐν ἴσῳ δὲ καὶ ἀπαραλλάκτῳ ἀπολυθέντος καὶ σταλέντος τῷ Μακαριωτάτῳ Μητροπολίτῃ Σόφιας καὶ Ἐξάρχῳ πάσης Βουλγαρίας κυρίῳ Στεφάνῳ, Προέδρῳ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἁγίας Ὁρθοδόξου Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας.

Κύριος δὲ ὁ Θεός, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ Πρώτου καὶ Μεγάλου καὶ Ἄκρου Ἀρχιεπίσκοπος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, στηριζοὶ ἐσαεὶ τὴν ἐν Βουλγαρία Ἁγίαν Ὁρθόδοξον Αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν, προάγων καὶ αὔξων τὰ κατ' αὐτὴν εἰς δόξαν τοῦ Ἁγίου Αὐτοῦ Ὄνόματος, χαρὰν τῆς καθ' ἡμᾶς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν καὶ ὠφέλειαν ψυχικὴν τοῦ εὐσεβοῦς κλήρου καὶ λαοῦ τοῦ θεοσώστου Βουλγαρικοῦ Κράτους.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1945, κατὰ μῆνα Φεβρουαρίου (κβ'.), Ἐπινεμήσεως ΙΓ'.

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως BENIAMIN ἀποφαίνεται

+ Ὁ Χαλκηδόνης Μάξιμος

+ Ὁ Προύσης Πολύκαρπος

+ Ὁ Πριγκηποννήσων Θωμᾶς

- + Ὁ Θεοδορουπόλεως Λεόντιος
- + Ὁ Εἰρηνουπόλεως Κωνσταντῖνος
- + Ὁ Χριστουπόλεως Μελέτιος
- + Ὁ Λαοδικείας Δωρόθεος
- + Ὁ Φιλαδελφείας Αἰμιλιανός
- + Ὁ Προικονήσου Φιλόθεος
- + Ὁ Κυδωνιῶν Ἀγαθάγγελος
- + Ὁ Γάνου καί Χώρας Παγκράτιος
- + Ὁ Περγάμου Ἀδαμάντιος

2. Ανακοινωθέν κείμενο αποφάσης Πατριαρχικοῦ καί Συνοδικοῦ Τόμου

Περί Αὐτοκεφάλου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας

Ὅρος τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς 16ης Σεπτεμβρίου 1872.

Προσέχειν ἑαυτοῖς καί παντί τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς τό Πνεῦμα τό ἅγιον θεοῦ ἐπισκόπους ποιμαίνειν τήν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν περιεποιήσατο διά οὗ ἰδίου αἵματος» τό τῆς ἐκλογῆς ἡμῖν σκεύος ἐντέλλεται, λύκους τε βαρεῖς ἢ φειδομένους τοῦ ποιμνίου καί ἄνδρας διεστραμμένα λαλούντας, τοῦ ποσπᾶν τοὺς μαθητάς ὀπίσω αὐτῶν, ἀναστήσεσθαι ἐν μέσῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, προαγορεύων, καί γρηγορεῖν ἡμᾶς διά τοῦτο παρακελευόμενος.

Γοιούτους τοίνυν ἄνδρας καί ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῷ τοῦ οἰκουμενικοῦ Θρόνου λίματι ἐκ μέσου τοῦ εὐσεβοῦς βουλγαρικοῦ λαοῦ ἐξαναστάντας, καί υφυλετισμοῦ καινήν τινα δόξαν ἀπό τοῦ γεηροῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας ἀρεισαγαγεῖν τολμήσαντας, καί καταφρονητάς τῶν θείων καί ἱερῶν ἀνόνων γενομένους, πρωτοφανή ἐπ' ἀθετήσει αὐτῶν φυλετικῆν ἀρασυναγωγὴν συστήσαι ἀπαυθαδιάσαντας, μετ' ἐκπλήξεως καί ἄλλους ἀρδίας καταμαθόντες, τόν ζῆλον τοῦ Κυρίου, ὡς εἰκός ἀνεζωσμένοι καί τήν οὐ κακοῦ διάδοσιν ἐν μέσῳ τοῦ εὐσεβοῦς τούτου λαοῦ ἀνακόψαι ἀξιοχρέως ῥοноοῦμενοι, ἐπί τῷ ὀνόματι τοῦ μεγάλου Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ

ἰστοῦ συνεληλύθαμεν.

Καί δὴ ἐν κατανύξει ψυχῆς τὴν ἄνωθεν παρὰ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων χάριν ἐπικαλεσάμενοι, καὶ τό Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, «ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοί», εἰς μέσον προθέμμενοι, τὸν μὲν φυλετισμὸν πρὸς τε τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν καὶ τό ἀπ' αἰώνων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πολίτευμα ἀντιπαρεξετάσαντες, οὐχ' ὅπως ξένον, ἀλλὰ καὶ πολέμιον ἄντικρυς αὐτοῖς κατεφωράσαμεν, τὰς δὲ παρανομίας, τὰς ἐπὶ συστάσει γενομένας τῆς φυλετικῆς αὐτῶν παρασυναγωγῆς, καθ' ἑκάστας ἀπαριθμηθείσας, ὑπὸ τοῦ συντάγματος τῶν ἱερῶν κανόνων ἀναφανδὸν κατεξελεγχόμενας κατείδομεν.

Διό καὶ μετὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν «ἀσπασίως τοὺς θείους κανόνας ἐνστερνιζόμενοι, καὶ ὀλόκληρον τὴν αὐτῶν διαταγὴν καὶ ἀσάλευτον κρατύνοντες, τῶν ἐκτεθέντων ὑπὸ τῶν σαλπίγγων τοῦ Πνεύματος πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν τε Ἁγίων ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν τοπικῶς συναθροισθεισῶν ἐπὶ ἐκδόσει τοιούτων διαταγμάτων, καὶ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν· ἐξ ἑνὸς γὰρ ἅπαντες καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀυγασθέντες ὥρισαν τὰ συμφέροντα», ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀποφαινόμεθα·

Α') Ἀποκηρύττομεν κατακρίνοντες καὶ καταδικάζοντες τὸν φυλετισμὸν, τουτέστι τὰς φυλετικὰς διακρίσεις καὶ τὰς ἐθνικὰς ἔρεις καὶ ζήλους καὶ διχοστασίας ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἀντικείμενον τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσι τῶν μακαρίων πατέρων ἡμῶν, «οἱ καὶ τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὑπερείδουσι, καὶ ὅλην τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν διακοσμοῦντες πρὸς θεῖαν ὁδηγοῦσιν εὐσέβειαν»·

Β') Τοὺς παραδεχομένους τὸν τοιοῦτον φυλετισμὸν καὶ ἐπ' αὐτῷ τολμῶντας παραπηγνῦναι καινοφανεῖς φυλετικὰς παρασυναγωγὰς κηρύττομεν, συνωδᾶ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν, ἀλλοτρίους τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτό δὴ τοῦτο ΣΧΙΣΜΑΤΙΚΟΥΣ. Ἐπομένως, τοὺς ἀποσχίσαντας ἑαυτοὺς τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ ἴδιον θυσιαστήριον πήξαντας, καὶ ἴδιαν φυλετικὴν παρασυναγωγὴν συστησαμένους, ἥτοι τοὺς προκαθαιρεθέντας καὶ ἀφορισθέντας, Ἰλαρίωνα τὸν ποτέ Μακαριουπόλεως, Πανάρετον τὸν ποτέ Φιλιππουπόλεως, Ἰλαρίωνα τὸν ποτέ Λοφτοσοῦ, Ἀνθιμον τὸν ποτέ Βιδύνης, καὶ τοὺς ἤδη καθαιρεθέντας, Δωρόθεον τὸν τέως Σοφίας, Παρθένιον τὸν τέως Νυσσάβας, Γεννάδιον τὸν τέως Βελισσοῦ, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἀνιέρως χειροτονηθέντας ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς τε καὶ διακόνους, καὶ πάντας τοὺς κοινωνοῦντας καὶ συμφρονοῦντας καὶ συμπράττοντας αὐτοῖς, καὶ τοὺς δεχομένους ὡς κυρίας καὶ κανονικὰς τὰς ἀνιέρους αὐτῶν εὐλογίας τε καὶ

ίεροπραξίας, κληρικούς τε καί λαϊκούς κηρύττομεν ΣΧΙΣΜΑΤΙΚΟΥΣ καί άλλοτριούς τῆς τοῦ Χριστοῦ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ταῦτα οὕτω διοριζόμενοι, δεόμεθα τοῦ παναγάθου καί φιλανθρώπου Θεοῦ καί Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀρχηγοῦ καί τελειωτοῦ τῆς ἡμετέρας πίστεως, ἵνα τήν μέν ἀγίαν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν διατηρῆ ἄμωμον καί ἀλώβητον ἀπό πάσης νεωτερικῆς λύμης, ἐρηρισμένην ἐπί τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καί προφητῶν· τοῖς δέ ἑαυτοῦς ἀπ' αὐτῆς ἀποσχίσασι καί ἐπί τῆ τοῦ φυλετισμοῦ δόξῃ τήν παρασυναγωγήν αὐτῶν πῆξασι δῶ μετάνοιαν, εἴ πως ποτέ ἀνανήψαντες καί τά ἑαυτῶν ἀποπτύσαντες προσέλθοιεν τῇ μιᾷ, ἀγίᾳ, καθολικῇ καί ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ· ἵνα ἐν αὐτῇ δοξάζωσι μετά πάντων τῶν ὀρθοδόξων τόν μέγαν τῆς εἰρήνης ἄγγελον καί Θεόν, τόν ἐλθόντα καταλλάξαι πάντας καί εἰρήνην εὐαγγελίσασθαι τοῖς ἐγγύς τε καί μακράν· ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμή καί προσκύνησις, συν τῷ Πατρὶ καί τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

† Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΣ
ἔχων καί τήν γνώμην τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου πρώην
Κωνσταντινουπόλεως Ανθίμου του Βυζαντίου ὀρίσας ὑπέγραψα.

† Ο πατριάρχης πρώην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ο πατριάρχης πρώην Κωνσταντινουπόλεως Ἰωακείμ ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ο πάπας καί πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Σωφρόνιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ο πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἱερόθεος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ο Κύπρου ἀρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ο Ἐφέσου Ἀγαθάγγελος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ο Ἡρακλείας Πανάρετος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ο Νικομηδείας Διονύσιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ο Νικαίας Ἰωαννίκιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ο Χαλκηδόνος Γεράσιμος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ο Δέρκων Νεόφυτος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Τορνόβου Γρηγόριος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Διδυμοτείχου Διονύσιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Ίκονίου Σωφρόνιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Άγκύρας Χρύσανθος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Αΐνου Μελέτιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Σάμου καί Ίκαρίας Γαβριήλ όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

_____ +θεόφιλος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Ίμβρου Παΐσιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Βελεγράδων Άνθιμος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Νύσσης Καλλίνικος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Σβορνικίου Διονύσιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Λιτίτζης Ίγνάτιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Βράτσης Παΐσιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Μελιτουπόλεως Εϋγένιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Αναστασιουπόλεως Κύριλλος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Παμφίλου Διονύσιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Χαριουπόλεως Γεννάδιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Αργυρουπόλεως Άθανάσιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

† Ο Λαοδικείας Παρθένιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.

3. Όρος τής Άγίας καί Μεγάλης Συνόδου
τής 16ης Σεπτεμβρίου 1872

**Πατριαρχικός και Συνοδικός Τόμος Περί ανακυρήξεως του
αθτοκεφάλου της Εκκλησίας της Σερβίας
+ ΙΩΑΚΕΙΜ ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ**

+ ΕΙΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ
ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ. ΑΜΗΝ.

Εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ὑμῖν, ὁ μακάριος φησὶν ἀπόστολος Παῦλος, ἐνθεν μὲν τὸ ἐνιαῖον τῆς ὑπερουσίου θεότητος ἀνομολογῶν καὶ στεντορείως ἀνακηρύττων, ἐνθεν δὲ τὴν ἄναρχον ὑποδεικνύς αἰτίαν τῆς ἀδιαρρήκτου συναφείας τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων δημιουργημάτων τῆς θείας δυνάμεως καὶ σοφίας, δίδων τὰ πάντα αἰώνιους νόμοις ἀπαρασαλεύτως καὶ ἀδιασπᾶστως συνάπτων ἑαυτῷ τε καὶ ἀλλήλοις, συνέχει καὶ συγκρατεῖ ὁ τῶν ὅλων Πατὴρ καὶ πάνσοφος κυβερνήτης. Ἀνατείνοντες γὰρ τὸ ὄμμα εἰς οὐρανόν, τὰ πολλὰ ὀρῶμεν καὶ μεγάλα καὶ πολυειδῆ τῶν οὐρανίων σωμάτων συστήματα, χωρὶς μὲν καθ' ἕκαστα περὶ τὸ ἴδιον κέντρον κινούμενα καὶ τὰς ὠρισμένας αὐτοῖς λειτουργίας ἐκτάκτως ἐπιτελοῦντα, διὰ τῆς ἑλκτικῆς δέ, ὡς φασί, δυνάμεως συγκρατούμενα καὶ ἐν ὅλον πάγκαλον καὶ θαυμαστὸν εἰρήνης καὶ ἁρμονίας σύστημα ἀποτελοῦντα, τῇ αἰωνία τοῦ παναγάθου Δημιουργοῦ βουλήσει ὑπακούοντα. Αἶ τε ἐπὶ γῆς τῶν ἀνθρώπων πολιτεῖαι καὶ καταστάσεις, καί, ἀπλῶς εἰπεῖν, πᾶσα πόλις καὶ χώρα, τοῖς αὐτοῖς καθάπαξ νόμοις τῆς ἐνότητος καὶ ἁρμονίας ἀγόμενα, τὰ μεγάλα τῶν ἔθνων τοῦ κόσμου πληρώματα σπουδάζει συναποτελεῖν, ὥστε καθάπερ τις ἑλκτικὴ καὶ συνεκτικὴ δύναμις καὶ φῶς ἀνέσπερον εἰς τὸ τὰ πάντα κατακοσμεῖν καὶ τῆς σκοτεινῆς ἀταξίας καὶ συγχύσεως ἀπαλάσσειν, ἅμα δὲ καὶ πρὸς ἄλληλα τὰ ἔθνη συναρμολογεῖν καὶ ἐν ὅλον, ἐναρμόνιον καὶ ὑπερφυῆς τὴν λογικὴν φύσιν ἐναποφῆναι, αὐτὸς πάλιν ὁ τῆς ἐνότητος καὶ ἁρμονίας αἰώνιος νόμος συντρέχων ἂν εἴη. Ὅτι δὲ

ἀτελῶς ἐν τοῖς πολιτεύμασι τοῦ κόσμου τούτου καθορᾶται, τοῦτο ἐν τῇ
 μιᾷ, ἀγία, καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ τέλειον ἐμπολιτεύεται καὶ
 κρατεῖ· αὐτίκα γὰρ ὁ ταύτης ἀρχηγός καὶ θεμελιωτής μίαν ποιίμνην
 ἀποκαλεῖ τοὺς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην λαούς, τὰ ἔθνη καὶ τὰς φυλάς τῆς
 γῆς, ὅσοι ἔμελλον πιστεύειν εἰς αὐτόν, καὶ τοῦ οὐρανίου αὐτοῦ Πατρὸς
 δέεται ἵνα πάντες ἐν ὧσιν ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπῃ καὶ τῇ τῆς πίστεως
 ἐνότητι. Πρὸς οἰκοδομὴν δὲ πάλιν Θεοῦ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πρὸς ναὸν
 ἅγιον καὶ σῶμα Χριστοῦ οἱ θεῖοι αὐτοῦ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι ἐξομοιοῦσι
 καὶ πλήρωμα τοῦ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου ταύτην ἐξονομάζουσιν. "Ἐν
 γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ, γράφει ὁ μέγας τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος πρὸς
 Ἐφεσίους ἐπιστέλλων, πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὖξει εἰς
 ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ"· καὶ "ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς
 αὐτὸ τὰ πάντα, ὃς ἐστὶ κεφαλὴ ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα
 συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας
 κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέρους τὴν αὖξιν τοῦ σώματος
 ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ"· καὶ πάλιν ὁ αὐτός·
 "σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς
 εἰρήνης, ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς
 κλήσεως ὑμῶν· εἰς Κύριος, μία πίστις ἐν βάπτισμα, εἰς Θεὸς καὶ πατὴρ
 πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ὑμῖν". Κἄν δὲ μία ποιίμνη καὶ ἐν
 σῶμα Χριστοῦ καὶ ἔστι καὶ λέγεται ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ γῆς Ἐκκλησία διὰ τὸν
 τῆς πνευματικῆς ἐνότητος λόγον, οὐδαμῶς μέντοι ἐκάλυσε τοῦτο κατὰ
 τε τοὺς πρώτους καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους τὴν σύστασιν μερικῶν κατὰ
 τόπους καὶ χώρας Ἐκκλησιῶν ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτων καὶ
 ἐσωτερικῶς αὐτοδιοικουμένων ὑπὸ ἰδίου ποιμένας καὶ διδασκάλους καὶ
 διακόνους τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ, ἥτοι τοὺς ἐπισκόπους ἢ
 ἀρχιεπισκόπους καὶ πατριάρχας, κατὰ λόγον οὐ μόνον τῆς ἱστορικῆς
 ἐν τῷ χριστιανισμῷ σημασίας τῶν πόλεων καὶ χωρῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν
 πολιτικῶν περιστάσεων τῶν ἐν αὐταῖς λαῶν καὶ ἐθνῶν. "Καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ

τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, φησὶν ἡ ἀγιωτάτη τετάρτη οἰκουμενικὴ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα· καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς Νέας Ῥώμης ἀγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες τὴν βασιλεία καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσιν πρεσβεῖων τῇ πρεσβυτέρῃ βασιλίδι Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσιν". Συνωδὰ δὲ τούτοις ὕστερον καὶ ὁ ἱερώτατος Φώτιος "τὰ ἐκκλησιαστικά, ἔγραφε, καὶ μάλιστα γὰρ τὰ τῶν ἐνοριῶν δίκαια ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατεῖαις τε καὶ διοικήσεσι συμμεταβάλλεσθαι εἶωθε".

Τοιγαροῦν τῆς εὐσεβεστάτης καὶ θεοφρουρήτου ἡγεμονίας τῆς Σερβίας τῇ ἄνωθεν προνοίᾳ κρατυνθείσης καὶ μεγαλυνθείσης ἔναγχος, καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἀνεξαρτησίαν ἀπολαβούσης, τοῦ δὲ εὐσεβεστάτου, θεοστηρίκτου καὶ γαληνοτάτου ἡγεμόνος αὐτῆς κ. Μιλάνου Οβρένοβιτς του Δ', καὶ τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιεπισκόπου Βελιγραδίου καὶ Μητροπολίτου Σερβίας κυρίου Μιχαήλ ἐν ὀνόματι τοῦ τ' εὐαγοῦς κλήρου καὶ τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ διὰ γραμμάτων πρὸς ἡμᾶς ἀνενεχθέντων καὶ ἀνάλογον τῇ πολιτικῇ ἐκκλησιαστικῇ ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτοδιοίκησιν ἐξαιτησαμένων, ἡ Μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγίας συνόδου τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν, τῶν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, συνελθόντες ἐπὶ τούτῳ ἐν τῷ Συνοδικῷ τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου καὶ συνδιασκεψάμενοι ἐν ἀγίῳ Πνεύματι καὶ τὴν αἴτησιν αὐτῶν εὐλογον καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τὰς κατὰ καιροὺς ἐκκλησιαστικὰς πράξεις κατὰ πάντα συναδουσαν εὐρόντες, ἀπεφηνάμεθα ἵνα ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς σερβικῆς ἡγεμονίας, ἡ τέως διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βελιγραδίου καὶ μητροπολίτου Σερβίας ἔχουσα τὴν κανονικὴν ἐξάρτησιν καὶ ἀναφορὰν

εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς ἀγιώτατον ἀποστολικὸν καὶ πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ τῶν ἀρτίως προσαρτηθειῶν αὐτῇ ἐπαρχιῶν καὶ διαμερισμάτων, ἤτοι σύμπασα ἢ ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς πολιτικῶς καὶ χωρογραφικῶς μεγαλυνθείσης καὶ τέλεον ἀνεξαρτηθείσης ἡγεμονίας τῆς Σερβίας ἐμπεριλαμβανομένη ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, κεφαλὴν ἔχουσα, ὡς καὶ ἅπασα ἢ ὀρθόδοξος καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, τὸν θεάνθρωπον Κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὑπάρχη τοῦ λοιποῦ κανονικῶς αὐτοκέφαλος, ἀνεξάρτητος καὶ αὐτοδιοίκητος, πρῶτον ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι καὶ πρόεδρον αὐτῆς ἔχουσα καὶ ἐπιγινώσκουσα τὸν ἀρχιεπίσκοπον Βελιγραδίου καὶ μητροπολίτην Σερβίας, ἔχοντα περὶ ἑαυτὸν σύνοδον κατὰ τοῦς ἱεροῦς κανόνας συγκροτουμένην ἐκ τῶν ἀρχιερέων τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς περιφερείας καὶ μετ' αὐτοῦ κυβερνῶσαν τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἡγεμονίας ἐλευθέρως τε καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης ἄλλης ἐπεμβάσεως καὶ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, ὡς οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ διακελεύονται κανόνες.

Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τούτοις καθισταμένην διὰ τοῦδε τοῦ συνοδικοῦ Τόμου τὴν ἁγίαν ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τῆς Σερβίας Ἐκκλησίαν ἐπιγινώσκομεν καὶ ἀνακηρύττομεν πνευματικὴν ἡμῶν ἀδελφὴν καὶ πάσαις τοῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ὀρθοδόξοις Ἐκκλησίαις ἐπισυνιστῶμεν τοιαύτην ἀναγνωρίζεσθαι καὶ μνημονεύεσθαι τῷ ὀνόματι: Ἡ ἁγία αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Σερβικῆς ἡγεμονίας, καὶ δὴ καὶ πάσας τὰς προνομίας καὶ πάντα τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τὰ τῇ αὐτοκεφάλῳ ἐκκλησιατικῇ ἀρχῇ παρομαρτοῦντα παρέχομεν αὐτῇ, ὥστε τοῦ λοιποῦ τὸν μὲν ἀρχιεπίσκοπον Βελιγραδίου καὶ μητροπολίτην Σερβίας ἱερουργοῦντα μνημονεύειν πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων, τὴν δὲ περὶ αὐτὸν χορείαν τῶν σεβασμίων ἀρχιερέων τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ τὰ πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν ἀφορῶντα ἀνακρίνεσθαι καὶ διαλύεσθαι καὶ καθορίζεσθαι ἀπολύτως ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἁγίας συνόδου

ἀκολουθῶς τῇ εὐαγγελικῇ καὶ τῇ λοιπῇ τῇ κατὰ τὴν ἱερὰν παράδοσιν καὶ τὰς σεβασμίας διατάξεις τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας διδασκαλίᾳ. Ἴνα δὲ καὶ ἡ ἀμοιβαία πνευματικὴ ἐνότης πρὸς τε τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλῃν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς αὐτοκεφάλους ὀρθοδόξους τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ζῶσά τε καὶ ἀκμαία καὶ ἐν πᾶσιν ἀπαραμείωτος διατηρῆται, ὀφείλει καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βελιγραδίου καὶ Μητροπολίτης Σερβίας, κατὰ τὸν ἀνέκαθεν παρὰ ταῖς αὐτοδιοικουμέναις Ἐκκλησίαις κρατήσαντα πατροπαράδοτον καὶ κανονικὸν τῆς ἀμοιβαίας ἀδελφικῆς σχέσεως καὶ συναφείας θεσμόν, μνημονεύειν τε ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, λαμβάνειν καὶ τὸ ἅγιον μῦρον παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μητρὸς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας· καὶ ὡς αὐτοδικαίως πρόεδρος τῆς περὶ αὐτὸν ἱερᾶς συνόδου ἀναγορευόμενος, ἐπιστέλλειν τὰ νενομισμένα ἐνθρονιστικὰ γράμματα πρὸς πάσας τὰς ὀρθοδόξους πατριαρχικὰς καὶ λοιπὰς αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας, καὶ πρὸς αὐτὰς ταύτας διὰ γραμμάτων συνοδικῶν ἀναφέρεσθαι ἐν τοῖς συμπίπτουσι γενικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ζητήμασι, τοῖς καθολικότερας ψήφου καὶ δοκιμασίας ἐπιδεομένοις, ὡς καὶ τὰνάπαλιν ἐκάστη τῶν εἰρημένων πατριαρχικῶν καὶ αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν πρὸς αὐτὴν ταῦτα ποιήσει κατὰ τὴν ἀρχῆθεν, ὡς ἔφημεν, ἐπικρατήσασαν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ κανονικὴν τάξιν τε καὶ συνήθειαν.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῖς ἄρτι πολιτικῶς προσαρτηθείσαις τῇ σερβικῇ ἡγεμονίᾳ ἐπαρχίαις εὗρονται καὶ πολλοὶ σχισματικοί, κληρικοί τε καὶ λαϊκοί, ὀπαδοὶ τῆς λεγομένης βουλγαρικῆς ἐξαρχίας, περὶ ὧν καὶ ἐν τῷ τοῦ μητροπολίτου Σερβίας γράμματι δεδήλωται, ὡς ἐπιδεικνυομένων πόθον ἐπιστροφῆς, τὰ περὶ παραδοχῆς αὐτῶν ἐν τοῖς κόλποις τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιλυθήσεται καὶ

καθορισθήσεται συνωδὰ τοῖς ἱεροῖς κανόσι καὶ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς διατάξεσιν.

Ἐπ’ αὐτοῖς οὖν τοῖς ὅροις ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι συνοδικῶς ἀποφνηναμένη, τὴν ἐν Σερβία ἁγίαν Ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον καὶ αὐτοδιοίκητον ἀνακηρύσσει καὶ ταύτην ἐγκαρδίως ἐπευλογοῦσα, ἐν πάσῃ ἀδελφικῇ ἀγάπῃ ἐπεύχεται ἐστηριγμένην καὶ ἀκράδαντον αὐτὴν διὰ παντὸς ἐμμένειν τῇ πίστει καὶ τῇ ἐνότητι τοῦ πνεύματος τῆς μιᾶς, ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν τε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ ἐβδομηκοστῷ ἐννάτῳ κατὰ μῆνα Οκτώβριον, ἰνδικτιῶνος Η΄.

ἸΩΑΚΕΙΜ ἑλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ἀποφαίνεται.

- + Ὁ Ἐφέσου Ἀγαθάγγελος
- + Ὁ Νικομηδείας Φιλόθεος
- + Ὁ Χαλκηδόνος Καλλίνικος
- + Ὁ Δέρκων Ἰωακείμ
- + Ὁ Νεοκαισαρείας Ἱερόθεος
- + Ὁ Σμύρνης Μελέτιος
- + Ὁ Μηθύμνης Παῖσιος
- + Ὁ Ἰμβρου Νικηφόρος
- + Ὁ Φαναριοφερσάλων Κωνστάντιος
- + Ὁ Κῶου Μελέτιος, συναποφαίνονται

4. Πατριαρχικός και Συνοδικός Τόμος (1879). Περί παραχωρήσεως αυτοκεφάλου καθεστώτος στην Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία¹³⁵

¹³⁵ Λόης, Γεώργιος Νεκτάριος, *Ιστορία της Σερβίας. Πολιτική και Εκκλησιαστική*, 2017, σ.695.

5. Πατριαρχικό Γράμμα του Οικουμενικού Θρόνου προς τους προκαθημένους των Πατριαρχικών και Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών με το οποίο αναγγέλλεται το γεγονός της αναγνώρισης της Πατριαρχικής αξίας και Περιοπής στη Βουλγαρική εκκλησία¹³⁶

Διά των ἀδελφικῶν ἡμῶν τῶν δε Γραμμάτων ἄσεμνοι προαγόμεθα γνωρίσαι τῇ Ὑμετέρα περισουδλαστω ἡμῖν γερασμία Μακαριότη, ὅτι ο καθ' ἡμᾶς Ἀγιώτατος Οἰκουμενικός Θρόνος, βαθέως θλιβόμενος ἐπὶ τῇ και αὐθις ἀπὸ ἰ Μαΐου τοῦ ἀά νγ' σωτηρίου ἔτους ἐπέλθουσι ἀνωμαλία ἐν ταῖς σχέσεσι τῆς Ὁρθοδόξου Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τέ και τούς λοιπούς Ἀγιωτάτους Πατριαρχικούς Θρόνους και τας Ὁρθοδόξου Ἀυτοκεφάλους Ἐκκλησίας, και ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ἐπιθυμίας τῆς παντί τρόπω κατασφαλίσσεως και διατηρήσεως τῆς ἐνότητος τῆς Μιᾶς Ἀγίας, Καθολικῆς και Ἀποστολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, καί τῆς ἐνισχύσεως δε τῆς ἀλλήλους ἀγάπης ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης, ἐν ταῖς κρίσεσιν αὐτοῦ χειραγωγούμενος, ἔγνω φιλοστόργως νῦν ἀπόβλεψαι πρὸς τὴν και πρότερον μὲν, ἐσχάτως δ' ὁμως, ἐπὶ τῇ διαγενόμενῃ μεγάλῃ εορτῇ του Πάσχα, διά τῶν προς ἡμᾶς ἀπὸ λα' Μαρτίου, αριθμ. 2575, γραμμάτων τοῦ Μακαριωτάτου Μητροπολίτου Σόφιας και Ἐξαρχου πάσης Βουλγαρίας και ἀγαπητοῦ ἡμῖν ἀδελφοῦ κ. Κύριλλου και ἐπισημότερον διατυπωθεῖσα παράκλησιν, ὅπως, ἐπὶ τῇ Ἐορτῇ τούτῃ τῆς θριαμβευούσης Θείας Ἀγάπης λήθῃ καλύψωμεν τά διαταράξαντα τὰς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας και τῶν λοιπῶν Ἀγιωτάτων ἐπὶ μέρους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τακτικὰς και κανονικὰς σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας και εὐλογήσωμεν τὴν εἰς τὴν Πατριαρχικὴν ἀξίαν ἀνύψωσιν αὐτῆς, καί, τῇ οἰκονομίᾳ ἀναγνώρισῃν και εὐλογίαν αὐτοῦ εἰς τὰ ὅπως ποτέ, κατὰ παρέκλισην πάντως ἀπὸ τῆς κανονικῆς ἀκρίβειας και τάξεως, ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Βουλγαρικῇ Ἐκκλησίᾳ συντελεσθέντα.

Πεποιθόντες τοίνυν ὅτι καί ἡ Ὑμετέρα προσφιλῆς ἡμῖν και γερασμία Μακαριότης μετὰ τῆς περὶ Αὐτὴν Ἱερᾶς Συνόδου ἔσται κατὰ τὰ πρόσθεν ἐν παριμοίᾳ περιπτώσει γενόμενα ὁμογώμων και σύμψηφος ἡμῖν ἐν τῇ ἀποφάσει ταύτῃ ἡμῶν καί τῆς περὶ ἡμᾶς Ἀγ. καί Ἱερᾶς Συνόδου, ἕως οὗ καί το σῆτημα τοῦτο τελειωτικῶς καθορισθῆ ὑπὸ Οἰκουμενικῆς Συνόδου μόνῃς ἐχούσης τὸ δικαίωμα του προάγειν τινὰ τῶν ἐπὶ μέρους ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν Πατριαρχικὴν ἀξίαν καί περιοπὴν και χαίροντες ἐπὶ τούτῳ μεγάλως, ἐπιδηλοῦμεν ὅτι ἐν τοῖς Ἱεροῖς Διπτύχοις τὸ ὄνομα τοῦ ἐκάστοτε Πατριάρχου Σόφιας καί πάσης Βουλγαρίας μέλλει μνημονεύεσθαι ἀμέσως

¹³⁶ Ταρνανίδης, Ἰωάννης Χ., *Θεωρία και Πράξι στην ιστορικὴ ἐξέλιξι του Αυτοκεφάλου των Σλαβικῶν Εκκλησιῶν*, 2006, σ.241.

κατόπιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Πατριάρχου Βουκουρεστίου και πάσης Ρουμανίας, καί περιπτυσσόμενοι Αυτήν και Αὐθίς ἐν φιλήματι ἀγίῳ διατελοῦμεν μετ' ἀγάπης ἀδελφικῆς και ἐξειδιασμένης τιμῆς.

αα΄ ξά Αὐγούστου α΄

Τῆς Ὑμετέρας γερασμίας Μακαριότης

ἀγαπητός ἐν Χριστῷ ἀδελφός

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἀθηναγόρας

Εἰκόνες κατ' ἐπιλογὴν.

Εἰκόνα 1: Ὁ Μέγας Φώτιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (πηγή, ιστοτοπος ,dogma.gr)

Εικόνα 2:Οι Άγιοι Κυρίλλος και Μεθόδιος ,(πηγή:ιστοτοπος,roiimin.gr)

Εικόνα 3:Φαναρι,Κωνσταντινούπολη, έδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου,(πηγή,ιστοτοπος,dogma.gr)

Εικόνα 4: Η έδρα του Πατριαρχείου Μόσχας στην ρωσική πρωτεύουσα (πηγή, ιστοτοπος, pravoslavie.ru)

Εικόνα 5: Η Μονή Χιλανδαρίου, Άγιον Όρος, (πηγή, ιστοτοπος, monastiriaka.gr)

Εικόνα 6: Ο Ναός του Αγίου Στεφάνου στην συνοικία Φανάρι στην Κωνσταντινούπολη. Επονομαζόμενος και ως " Βουλγάρικος". Ιδιαιτερότητα του είναι ότι είναι εξ' ολοκλήρου κατασκευασμένος από σίδηρο, μοναδικός στο είδος του. (πηγή:ιστοτοπος, ecclesia.gr)

Εικόνα 7: Η σφραγίδα της Βουλγαρικής Εξαρχίας, Μπαλαγάσκα Εκζάρχεια, 1872. (πηγη, ιστοτοπος Wikipedia)

Εικόνα 8. Τα σλαβικά φύλλα στην Ευρώπη το 9ο-11ο αιώνα (πηγή:Vikipedia)